

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

БІЛІМ ОБРАЗОВАНИЕ

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№4 (71)

Астана
2014



РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС**БАС РЕДАКТОР**

Ж.О. Жылбаев – ҮІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ

Ә.Т. Дүйсебек– ҮІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының вице-президенті

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ

Е.Б. Сыдықов – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры

Д.П. Қожамжарова – Тараз педагогикалық институтының ректоры

Л.А. Худенко – Беларусь Республикасы Білім министрлігі «Ұлттық білім институты» ғылыми-әдістемелік мекемесінің ғылыми-зерттеу институты директорының орынбасары

С.В. Чернышенко – білім беру бағдарламаларының менеджері, Кобленц-Ландау университетінің профессоры, Германия

А.М. Мамырханова – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА ғалым-хатшысы

Е.А. Тұяқов – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Жалпы және орта білім институтының директоры

Л.С. Сырымбетова – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Ғылыми зерттеулер орталығының директоры

Ж.Ж. Наурызбай – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Тәрбие және этномәдениет бөлімінің меңгерушісі.

А.Е. Әбілғазина – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Кәсіптік білім бөлімінің меңгерушісі

А.К. Мұхамедханова – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Шағын жинақты мектепті дамыту орталығының директоры

М.М. Хасенов – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Ғылыми зерттеулер орталығының ЖҒҚ

Г.С. Құдайберген – ҮІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Баспа орталығының директоры

ТЕХНИКАЛЫҚ РЕДАКТОР

О.А. Құсайынов

КОРРЕКТОР

Б.М. Мухатаева



МАЗМҰНЫ

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

М.Т. Шакенова, Ш.К.Оспанова <i>Көптілді білім беру аспектісінде оқытушының инновациялық мәдениетін қалыптастыру</i>	6
К.А. Даниярова <i>Қазақ әдебиеті сабақтарында адамгершілік әлеуетті іске асыру әдістері</i>	10
Е. Ө. Шагимолдин <i>Білім беру жүйесін реформалаудың себептері мен нәтижелері:</i> <i>Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәнінің мысалында</i>	18
А.Қ. Қисымова, Е.Б. Нұрланов <i>Әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиеті: өзектілігі және проблемалары</i>	24
Ә.О. Мадышова <i>Уәждемелік құралдар коммуникативті қабілетті дамыту шарты ретінде</i>	28
А.У. Умбетов <i>Бифокальды линзадағы поляризациялық сәулелердің анализаторсыз интерференциясы</i>	35
Е.Б. Нұрланов, А.Қ. Қисымова <i>Оқушылардың танымдық, эмоциялық және қимылдық іс-әрекетін технологиялық негізде ұйымдастыру стратегиясы</i>	41
Н. Тобыш <i>Американдық және британдық ағылшын тіліндегі айырмашылықтар</i>	48
Ж.Б. Шаяхметова <i>Ақын-жазушылар тіліндегі антонимдер</i>	54
А.К. Мухамедханова, С.К. Исмагулова <i>Білім беру (мектеп – колледж – жоғары оқу орны) мазмұнының үздіксіздік және сабақтастық ұстанымдарын жүзеге асыру стратегиясы</i>	61
А.С. Мукашева <i>Екінші шетел тілі ретіндегі француз тілі: Қазақстан Республикасындағы маңыздылығы мен болашағы</i>	67

ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

С. Ж. Ибадуллаева, А. Бақыт, А. Саттарбекқызы, Л. Б. Раманова <i>Ұлттық салт-дәстүрді таныстырудың теориялық негізі</i>	72
Г.Ж. Сисенғалиева, Б.К. Смағұлова <i>Жалпы білім беретін мектептерде оқушыларды толеранттылыққа тәрбиелеу</i>	76

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ

А.Ж. Мурзалинова, А.С. Мустафина <i>Педагогтердің біліктілігін көпвекторлы арттыру үшін ақпараттық-білім беру ортасының қызмет етуі</i>	81
---	----

ЖАС ҒАЛЫМ МІНБЕРІ

Д.Т. Икимова <i>Қазақстанда жас мамандарды жұмысқа орналастыру проблемасы</i>	87
---	----

БІЗДІҢ АВТОРЛАР	96
------------------------------	----

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ	98
--	----

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБУЧЕНИЯ

М.Т. Шакенова, Ш.К.Оспанова <i>Формирование инновационной культуры преподавателя в аспекте полиязычного образования.....</i>	6
К.А. Даниярова <i>Способы реализации нравственного потенциала на уроках казахской литературы.....</i>	10
Е.О Шагимолдин <i>Причины и результаты реформирования образования на примере предмета «Казахстан в современном мире».....</i>	18
А.К. Кисымова, Е.Б. Нурланов <i>Разновариантная учебная литература: актуальность и проблемы.....</i>	24
А.О. Мадышова <i>Мотивационные средства как условие развития коммуникативных способностей.....</i>	28
А.У. Умбетов <i>Интерференция поляризованных лучей в бифокальной линзе при отсутствии анализатора.....</i>	35
Е.Б. Нурланов, А.К. Кисымова <i>Стратегия организации познавательной, эмоциональной и двигательной деятельности учащихся на технологической основе</i>	41
Н. Тобыш <i>Различия между американским и британским английским языком.....</i>	48
Ж.Б. Шаяхметова <i>Антонимы на языке поэтов и прозаиков.....</i>	54
А.К. Мухамедханова, С.К. Исмагулова <i>Стратегия реализации принципов непрерывности и преемственности содержания образования (школа-колледж-вуз).....</i>	61
А.С. Мукашева <i>Французский язык как второй иностранный: важность и перспективы в Республике Казахстан.....</i>	67

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВОСПИТАНИЯ

С. Ж. Ибадуллаева, А. Саттарбеккызы, Л. Б. Раманова, А. Бакыт <i>Теоретические основы представления национальных обычаев.....</i>	72
Г.Ж. Сисенгалиева, Б.К. Смагулова <i>Воспитание толерантности учащихся общеобразовательных школ.....</i>	76

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

А.Ж. Мурзалинова, А.С.Мустафина <i>Функционирование информационно-образовательной среды для многовекторного повышения квалификации педагогов.....</i>	81
---	----

СТРАНИЦА МОЛОДОГО УЧЕНОГО

Д.Т Икимова <i>Проблема трудоустройства молодых специалистов в Казахстане.....</i>	87
НАШИ АВТОРЫ.....	97
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ.....	99

CONTENT

THEORY AND PRACTICE OF TEACHING

M.T. Shakenova, Sh.K. Ospanova <i>Formation of innovative culture of the teacher in the aspect of multilingual education</i>	6
K.A. Daniyarova <i>Ways to implement the moral potential lessons of Kazakh literature</i>	10
Y.O. Shagimoldin <i>The causes and results of education reform as an example of the object «Kazakhstan modern world»</i>	18
A.K. Kisymova, E.B. Nurlanov <i>Different variants of educational literature: relevance and challenges</i>	24
A.O. Madyshova <i>Motivational tools as a condition of development of communicative abilities</i>	28
A.U. Umbetov <i>Interference of the polarized beams in a bifocal lens in the absence of the analyzer</i>	35
E.B. Nurlanov, A.K. Kisymova <i>Reflection as a means of conscious assimilation of knowledge</i>	41
N. Tobysh <i>Differences between the American and British English</i>	48
Zh.B. Shayakhmetova <i>Opposites in the language of poets and writers</i>	54
A.K. Mukhamedkhanova, S.K. Ismagulova <i>The strategy for implementing the continuity and succession principles of education content (school-college-high school)</i>	61
A. Mukasheva <i>French as the second foreign Language importance and perspectives in the Republic of Kazakhstan</i>	67

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

S.Zh. Ibadullaeva, A. Sattarbekkyzy, L.B. Ramanova, A. Bakyt <i>Theoretical Foundations of national customs</i>	72
G.Zh. Sisengaliyeva, B.K. Smaguliva <i>Upbringing tolerance of comprehensive school students</i>	76

PEDAGOGICAL MANAGEMENT

A.Zh. Murzalinova, A.S. Mustafina <i>Functioning educational environment for a multi-pronged training teachers</i>	81
--	----

PAGE YOUNG SCIENTISTS

D.T. Ikimova <i>Problem of employment of young specialists in Kazakhstan</i>	87
OUR AUTHORS	97
RULES FOR AUTHORS	99

ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В АСПЕКТЕ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

М.Т. Шакенова, Ш.К.Оспанова

Мақалада оқытушының инновациялық мәдениетінің құрылымы көптілдік білім беру аспектіінде көрсетілген.

The ways of formation of the innovation culture of the teacher in terms of multilingual education

Одним из приоритетных направлений в модернизации казахстанского образования является создание инновационной, полиязычной модели образования, направленной на воспитание поликультурной личности, понимающей роль и место казахского языка, культуры и истории казахского народа в мировом историческом процессе, конкурентоспособной в условиях глобализации, мобильной, свободно владеющей тремя языками, готовой к постоянному самообразованию.

В Послании Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» обозначена необходимость разработки активных мер «по созданию условий для того, чтобы наши дети наряду с казахским, активно изучали русский и английский языки» [1].

В Государственной программе развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы запланировано увеличение количества школ, предоставляющих образование на трех языках до 700, и увеличение к 2020 г. доли педагогов, преподающих предметы естественно-математического цикла на английском языке [2].

В аспекте обозначенных перспектив развития образования актуальным является вопрос подготовки и переподготовки педагогических кадров.

Следует отметить, что современные казахстанские вузы должны готовить учителя компетентного в своей профессиональной сфере, творчески инициативного, самостоятельного, конкурентоспособного, мобильного, обладающего инновационным потенциалом и инновационной культурой и готового к инновациям в различных областях жизнедеятельности.

Вхождение Казахстана в Болонский процесс определил смену образовательных парадигм – от знаниевой к компетентностной. Данный подход предполагает не просто трансляцию знаний и умений, а формирование профессиональной компетентности.

Компетентность – конечный метапредметный результат образования, интегрирующий как традиционные знания, умения и навыки, так и обобщенные интеллектуальные, коммуникативные, креативные, методологические, мировоззренческие и иные знания и умения [3].

В современной педагогической науке нередко происходит смешение понятий «компетентность» и «компетенция». Следует разграничивать данные категории, так как они не тождественные, а взаимодополняемые и взаимообусловленные.

Компетенция – совокупность взаимосвязанных знаний, умений и качеств личности, задаваемых по отношению к определенному кругу предметов и процессов, компетентность

– владение, обладание человеком соответствующей компетенцией, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности [4], [5].

Рассмотрим понятие инновационной культуры и некоторые смежные с ним категории.

Понятие «инновация» введен в научный оборот И. Шумпетером в 30-е гг. XX века. Инновация – это конечный результат инновационной деятельности, воплощенный в виде нового или усовершенствованного продукта, реализуемого на рынке, и нового или усовершенствованного технологического процесса, используемого в практической деятельности [6]. Понятие инновации неразрывно связано с понятием традиции, так как традиция способствует сохранению исторической памяти, связи между поколениями, инновация – успешному развитию и прогрессу. Восприятие инноваций возможно при учете культурного наследия и традиций, объединяющих совокупность знаний, представлений, искусств, открытий и изобретений, которыми располагает данное человеческое сообщество в определенный момент своей истории и которые передаются из поколения в поколение [7].

Педагогическая инновация – нововведение в педагогическую деятельность, изменение в содержании и технологии обучения и воспитания, имеющие целью повышение их эффективности [8]. Инновация всегда содержит новое решение актуальной проблемы; использование инноваций приводит к качественному изменению уровня развития личности учащихся и других компонентов системы школы с учетом положительного опыта традиционных подходов.

Инновационная деятельность человека – это активная интеллектуальная и творческая деятельность, способность генерировать знания с целью их использования в жизни, постоянное саморазвитие, стремление воплощать свои идеи. Инновационная педагогическая деятельность – творческий процесс по планированию и реализации педагогических новшеств, направленных на повышение качества образования; целенаправленная педагогическая деятельность, основанная на осмыслении (рефлексии) практического педагогического опыта при помощи сравнения и изучения, изменения и развития учебно-воспитательного процесса с целью достижения более высоких результатов, получения нового знания, качественно иной педагогической практики.

Инновационный потенциал личности – это внутренний ресурс инновационной деятельности человека, мотивационные, эмоционально-волевые, когнитивные, индивидуально-психологические возможности личности в восприятии и реализации нового.

Под инновационным потенциалом педагога понимается совокупность социокультурных и творческих характеристик личности педагога, выражающая готовность совершенствовать педагогическую деятельность и наличие внутренних, обеспечивающих эту готовность, средств и методов [8].

Инновационная культура – область духовной жизни человека, отражающая его ценностную ориентацию, закреплённую в мотивах, знаниях и навыках, образцах и нормах поведения и обеспечивающую восприимчивость им новых идей, его готовность и способность к поддержке и реализации новшеств во всех сферах жизни.

Основополагающим фактором, определяющим успешность будущего педагога в профессиональной деятельности является его инновационная культура, которая отражает ценностную ориентацию учителя, закреплённую в мотивах, знаниях и навыках, также в образцах и нормах профессионального поведения по отношению к педагогическим и техническим инновациям.

Следует отметить, что в школьной среде наблюдается низкий уровень сформированности инновационной культуры учителя (инновационных знаний, умений, способностей и ценностей) [8]:

- недостаточность знаний о современных педагогических концепциях и подходах, педагогических идеях и технологиях;



- несформированность умений организации педагогической деятельности и взаимодействия в условиях инновационных изменений;
- недооценивание традиционных подходов, неумение интегрировать в своей работе традиционный и инновационный опыт, избегать «шоковых» обновлений в профессиональной деятельности;
- невладение умениями комплексного использования новых современных инновационных технологий и программ;
- недостаточное использование новых источников информации в поиске и реализации инновационных идей;
- неприятие современных приоритетов педагогической деятельности, нежелание что-либо менять в своём стиле работы, в сложившихся стереотипах педагогического мышления и др.);
- отсутствие чётких представлений о современных требованиях общества к системе образования, учителю, выпускнику школы;
- нежелание что-либо менять в стиле работы, сложившихся стереотипах педагогического мышления;
- непонимание необходимости в непрерывном профессиональном образовании педагога.

Инновационная культура специалиста, учителя в том числе, состоит из трех основных составляющих: инновационные знания, инновационные умения, инновационные ценности, инновационные способности, которые необходимо рассматривать в аспекте профессионально-педагогической компетентности учителя.

Инновационная культура педагога является высшим проявлением его профессиональной компетентности, отражающим способность специалиста к творческому восприятию, пониманию и представлению действительности в профессиональной сфере, его способность успешно действовать в динамичной инновационной среде с учетом специфики профессиональной деятельности.

Профессиональная компетентность – это «готовность специалиста включиться в определенную деятельность», атрибут подготовки к будущей профессиональной деятельности. А.К. Маркова в структуре профессиональной компетентности учителя выделяет четыре блока: «а) профессиональные (объективно необходимые) психологические и педагогические знания; б) профессиональные (объективно необходимые) педагогические умения; в) профессиональные психологические позиции, установки учителя, требуемые от него профессией; г) личностные особенности, обеспечивающие овладение учителем профессиональными знаниями и умениями».

Инновационные знания учителя – это система знаний в области своей профессиональной деятельности, в сфере современных педагогических инноваций и инновационных образовательных технологий, системные представления об инновационных педагогических процессах, происходящих во множестве культур и субкультур, понимание целей инновационной педагогической деятельности.

Важную роль в формировании инновационной культуры учителя играет объем инновационных знаний, зависящий от информационного пространства, окружающего будущего педагога. Как известно, считают успешными тех, которые могут эффективно учиться, готовы к непрерывным изменениям и инновационной деятельности. Быстрый темп и непредсказуемость событий и изменений во внешней среде и большой объем информации диктуют от учителя постоянного повышения квалификации в целях поддержания его конкурентоспособности. Современный учитель должен войти в мировое информационное образовательное пространство, для этого ему следует владеть иностранными языками.

Инновационные умения преподавателя – это комплекс следующих умений и навыков:

- менять стратегию собственной профессионально-педагогической деятельности в соответствии с социокультурными требованиями;



- осуществлять поиск и оценку педагогических инноваций;
- разрабатывать, внедрять и использовать инновационные образовательные технологии в профессиональной деятельности;
- оперативно ориентироваться в быстро меняющемся мире и принимать правильное решение, адекватно ситуации;
- эффективно использовать возможности педагогических инноваций и защищаться от её возможных негативных воздействий;
- идти на определенный риск, успешно разрешать конфликтные ситуации, возникающие при реализации новшества, снимать инновационные барьеры.

Инновационная деятельность учителя предполагает систему взаимосвязанных видов работ: научно-исследовательская деятельность, направленная на получение нового знания; проектная деятельность, направленная на разработку особого, инструментально-технологического знания и алгоритма действий; образовательная деятельность, направленная на профессиональное развитие и формирование профессионального опыта [8].

Инновационные способности – это комплекс способностей, необходимых для успешной реализации инновационной деятельности:

- интеллектуальная мобильность;
- способность воспринимать новое, отличное от своих представлений;
- генерировать новые нестандартные педагогические идеи, имеющие общечеловеческую ценность;
- реализовать свой творческий потенциал;
- находить новые творческие решения в нестандартных педагогических ситуациях посредством инновационных образовательных технологий;
- осуществлять критический анализ собственной инновационной педагогической деятельности и адекватную профессиональную самооценку.

Инновационные ценности педагога:

- устойчивый интерес к образовательным и технологическим инновациям;
- психологическая установка на инновационную педагогическую деятельность;
- потребность в творческом образе жизни и в творческой активности, самовыражении, самосовершенствовании, самореализации в инновационной профессионально-педагогической деятельности;
- стремление к толерантности, гибкости и панорамности мышления;
- стремление к внутренней собранности в преодолении затруднений в инновационной педагогической деятельности.

Важной составляющей инновационной культуры является коммуникативная компетентность, проявляющаяся в умении общаться. В контексте современного полиязычного образования в Республике Казахстан преподаватель должен стремиться к владению казахским, русским и английским языками. Особенно знание английского языка даст ему возможность использовать современные знания и интегрироваться в мировое образовательное пространство.

Резюмируя вышесказанное, хотелось бы отметить, что вузам необходимо готовить педагогов-новаторов, обладающих высокой инновационной культурой, осознающих необходимость гармоничного сочетания традиций и инноваций, способных к продуктивной, эффективной инновационной педагогической деятельности.

Список использованной литературы:

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства». – Астана, 2012.

2. Государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года № 110. – Астана, 2011.
3. Мухаметкалиев Т.М. Болонский процесс в Казахстане: объективный взгляд// Современное образование. – 2001. - №1 81. – С.20-24.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования// Высшее образование сегодня. – 2003.-№ 5. – С. 36-45.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: Доклад на отделении философии образования и теории педагогики РАО 23 апреля 2002. Центр «Эйдос» WWW/eidos.ru/news/compet/htm
6. Шумпетер И. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 452 с.
7. Кравченко А. И. Инновации // Современная западная социология: Словарь. М., Политиздат, 1990. – С. 115.
8. Григорьева С.Г. Формирование инновационной культуры учителя начальных классов в процессе профессиональной подготовки/ Автореф. дисс. ... на соискание д. педагог. н. – М.: Московский государственный гуманитарный университет им. М.А. Шолохова, 2011.

УДК 373.5.016:82.512.122

СПОСОБЫ РЕАЛИЗАЦИИ НРАВСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА НА УРОКАХ КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

К.А. Даниярова

Автор мақалада мұғалімнің зейінін қазақ әдебиеті сабақтарындағы көркем шығармалар мәтінін талдауда адамгершілік мәселелерін іске асыру жолдарына және тәсілдеріне аударды.

This article is dedicated to the problem of good moral character, commitment to the values of Kazakh literature. The author offers ways and means to major moral subject realization in analysing art works at school.

Литературный процесс Казахстана, следуя богатым традициям как казахской, так русской литературы и, в то же время не повторяя пройденного, с особой силой приковал своё внимание к нравственной проблематике. Причем подчеркивалась острота ее постановки. Цель в постановке нравственной проблематики яснее ясного – повышение ответственности человека за все дела, большие и малые.

История казахской литературы восходит к богатым поэтическим традициям народа. Еще в материалах Ч. Валиханова, И. Алтынсарина, публикациях русских ученых И.Н. Березина, Г.Н. Потанина, В.В. Радлова и др., наряду со сказками, демонологическими рассказами, было собрано немало легенд, мифов. Фольклорные просветительские, реалистические корни являются общими для всех жанров литературы. И потому нельзя механически разделять традиции прозы и традиции поэзии, ведь они опираются на жизнь и эстетические представления одного и того же народа. То же самое можно сказать и о взаимосвязях фольклора с устной литературой, не говоря о письменной казахской литературе, которая, безусловно, впитала соки первых двух. Из сказанного вытекает, что взаимодействие фольклора и литературы – традиционное явление. Оно выступает одним из факторов

развития эстетического сознания казахского народа. Выйдя на орбиту романа, литература не отбросила все прежние ступени, в том числе сказочно-аллегорические формы.

Интересна современная интерпретация казахскими писателями легенды о совместной жизни Адама и Евы в раю, об их грехопадении.

Если своеобразный пересказ этой истории послужил М. Магаину в романе «Голубое марево» для того, чтобы воспеть силу бескорыстной, первозданной любви, показать превосходство духовного начала в любви и, тем самым, еще более взаимное влечение и безоблачные чувства своих современных молодых героев, то для Г. Мусрепова, в его рассказе «Ана жыры», она послужила для возвеличивания женской красоты, материнского начала во всем. «Хауа – мать, мать матерей, прародительница всего человечества – да воспоем же ее! Поклонимся же всем матерям Земли! Поклонимся же нашей Матери-Земле, общей колыбели всего человечества!». Такими словами заканчивается этот рассказ о древних Адаме и Еве. Становится ясно, почему Г. Мусрепов неизменно определяет жанр своих рассказов о матери столь непривычно, называя их легендами о матери. Но мифы выглядят наивными лишь с познавательной стороны, а образцы их недосыгаемы и все еще доставляют нам художественное наслаждение. Мифы всеобъемлющи, исполнены высокой романтики, поэтичны, а в своих выводах кричаще достоверны.

Процесс становления нового человека происходит не в стерильных условиях. Добро пробивает путь в борьбе, порою жестокой и беспощадной. Эстетические, нравственные ценности жизни утвердились в качестве главного ее содержания, в качестве главных достоинств человеческой личности.

До революции казахская литература в своем составе не досчитывалась отдельных жанров. Отсутствовал такой род литературы, как драма, а система эпоса из-за зачаточного состояния прозы зияла большими пустотами. Эти упущения наверстало новое время. Расширяется ее тематика и проблематика, обогащается содержание художественных произведений, обновляются их жанровая структура, формы.

Начавшееся романное мышление в казахской литературе также нашло в жизни собственные проблемы, которые разрабатывались писателями, верящими в действенную и преобразующую силу художественного слова. Много ценного унаследовано казахским романом от русской классики. Учеба у русской литературы началась еще с Абая. Бессмертные творения А. Пушкина, М. Лермонтова, И. Крылова звучали в степи на казахском языке, превращаясь в песни, сказки, притчи. Достоянием всей многонациональной культуры, в том числе и казахской, стали великие художественные открытия Л. Толстого, Ф. Достоевского, И. Тургенева, А. Чехова, М. Горького, М. Шолохова, А. Фадеева и др. Классический образец в этом ряду произведений – роман-эпопея «Путь Абая» М. Ауэзова.

Шел 1953 год, когда уже гремела слава наряду с монументальным романом-эпопеей «Путь Абая», крупное эпическое повествование Г. Мусрепова «Пробужденный край» сразу же занял место в одном ряду с классикой казахской литературы. Пожалуй, в казахской прозе еще не было произведения, столь глубоко и детально изображавшего жизнь общества в тот период, когда в его недрах зарождаются новые элементы, ведущие к гибели старого, отжившего строя, создающие благоприятные условия для возникновения класса, способного изменить судьбы народов.

Исторический роман «Пробужденный край» – исследование важнейших событий из истории казахского народа. Мусрепов не стремится «улучшить» историю, не старается ее представить одноцветной. Это был сложный период. Началась активная разработка богатейших залежей Карагандинского угольного месторождения. Возникли новые отношения между людьми, новые моральные ценности, новые пути к достижению власти, богатства, общественного могущества. Этот исторический поворот и стал темой романа Г. Мусрепова.

Осмыслить все это художественно, подвергнуть тщательному и полному анализу, сопоставить опыт прошлого с современностью – значит внести большой вклад в понимание исторических судеб народов. Подобная задача оказалась по плечу писателю, одаренному еще и способностями историка и философа. Мусрепов ищет героя, который мог бы взять этот груз проблем на свои плечи, и находит его в лице Кенжегары – неповторимой и новой для своего времени личности. Автор пристально, шаг за шагом следит за его интеллектуальным и духовным ростом. Как Кенжегали приходит к осознанию решающей роли промышленной Караганды в общем пробуждении края.

Писатель скрупулезно прослеживает и процесс образования нового национального характера, в котором все более ярко проявляются общественная активность, солидарность. Каждый член коллектива за своей спиной чувствует опору, поддержку товарищей. Они приобретают драгоценные нравственные качества – чувство человеческого достоинства, сознание гордости за свой труд.

Волнует Габита Мусрепова и проблема традиций. Что следует удержать в национальном характере, а от чего лучше избавиться? Разрабатывая данную тему, автор вновь стремится к конкретизации.

Критикуя отрицательное в национальном характере, он пользуется излюбленным средством – юмором. В романе фигурируют образы двух ярких националистов: переводчика уездного начальника Матжана и доктора Сейдазыма. Авторская позиция в их обрисовке сливается с точкой зрения Кенжегары, представляющему рабочий класс Караганды. Кенжегары поражает, что шустрые образованные националисты, обучавшиеся в университетах, блуждают в трех соснах и пытаются разобраться в причинах подобного явления. Они думали лишь о личной выгоде, «чтобы сподручней было грабить родной народ». Сатирическое заострение этой мысли в романе звучит убедительно и неотразимо. «Люди в аулах, – возмущается Кенжегара, – все траву к хлебу примешивают, а у этих одно на уме: посредине степи поставить двенадцатикрылую юрту хана и обеспечить себе место за дастарханом, расстеленном в ханской ставке...»

В своем романе Габит Махмутович Мусрепов показывает новую социально-психологическую ситуацию, когда вчерашний степняк, попав в рабочую среду, по прошествии некоторого времени забывает о своей принадлежности к жузам, и выделяет людей по их деловым признакам, душевным свойствам. Подчеркивая это, писатель вступает в полемику не только с прошлым. Классовая борьба не знает компромиссов.

Роман «Пробужденный край» Г. Мусрепова – социально-исторический роман, страницы которого пронизаны светлым ощущением оптимизма и торжества идеалов.

Подобную цель перед своими произведениями ставил и Зеин Шашкин в начале 60-х годов. В своих романах «Доктор Дарханов» (1962), «Вера» (1966) писатель пытался внести новые для казахской литературы принципы разработки характера. Каждая глава (или подглава) романа посвящалась выяснению точки зрения одного из героев на происходящее (к примеру, эрозии почвы на целине). Роль рассказчика выполняли сами герои. Это, по мнению писателя, облегчало восприятие их внутреннего мира, характера персонажей, исповедующих принцип: постоять за правду, во что бы то ни стало.

З. Шашкин одним из первых в литературе показал взаимосвязанность экологических проблем с нравственным обликом современников. Молодой Нурлан Сембин, главный агроном, не захотел быть пешкой в руках тех, кто ради фанфар и легких побед губил землю – главное богатство народа. Роман «Вера» звал к борьбе против карьеризма, прожектерства, бездумных, поспешных подходов к решению жизненно важных проблем страны.

Свою дорогу искали и другие писатели.

Роман Зейнуллы Кабдулова «Пламя» (1963) включился в литературный процесс своим композиционным нововведением. Писатель хотел показать героическую жизнь современных



нефтяников. На нефтяных вышках тоже разгораятся страсти, но они далеко не такие, как скажем, в романе «Ботагоз». Чтобы быстрее зажечь характеры, автор начинает свой роман с кульминации, точнее с трагедийной ситуации. На нефтепромысле вспыхнуло грандиозное пламя. Взрывной волной тяжело ранен главный герой Кабден. Он находился при смерти. Создается сюжетное напряжение, которое приковывает интерес не только к причине аварии, но и к характерам героев.

З. Кабдулов пытался повернуть производственный роман в сторону жанра нравственного плана, определив главным героем своего произведения человека бескомпромиссного, с жесткой нравственной требовательностью к себе и к другим.

В те же годы в литературе намечалось рождение интеллектуальной формы. Зачинателем ее выступил Мухтар Ауэзов, предприняв создание цикла романов о современном Казахстане под общим названием «Племя младое». Делясь своим замыслом, М.Ауэзов писал: «...Мой герой – человек высокого интеллекта, полностью впитавший в себя самые лучшие качества русской культуры».

Через образ первого секретаря обкома партии Нила Карпова роман М.Ауэзова обращается к разуму современников, пытался у них вызвать чувство тревоги за состояние дел в республике, в частности остро ставил вопросы овцеводства, обращая внимание на его плачевное положение, еще тогда призывал «называть вещи своими именами».

Автор вовсе не случайно создавал образ партийного работника, русского, работавшего ранее за пределами республики. У Карпова было то преимущество, что ему мало знакомы многие обстоятельства в жизни республики, значит, он видит в новом свете недостатки, к которым притерпелись местные кадры. Верно замечает один из персонажей романа Асанов, что он, Карпов «точно видит... несурзаицы, ставшие привычными для нас и которые мы воспринимаем без критики».

Безвременная кончина писателя прервала осуществление грандиозного замысла. «Племя младое» - первая книга многотомного романа; в ней лишь обозначено столкновение будущей нелегкой борьбы. Однако и в таком виде произведение живет и сейчас, так как в нем заложена высота, измеряемая совестью, умом.

Заострение нравственной проблематики становится эстетическим принципом и современной казахской прозы. Оно принимает различные формы. Тема счастья, полноты и осмысленности человеческого существования показано романом «Годы радости и любви» (1973) Азильхана Нуршаихова. Произведение привлекло художественным содержанием, продуманным сюжетом, системой построения образов, за которыми уже чувствовалась рука настоящего мастера. В романе раскрываются темы чистой любви, безупречной дружбы, описываются коллизии человеческих отношений, говорится о народных традициях и воспитании молодежи.

В романе «Годы радости и любви» обычно сдержанная, немногословная, умная, обаятельная во всех своих поступках Ментай, возлюбленная Ербола, в предчувствии смерти оставляет запись, в которой благодарит за то, что он раскрыл ей глаза на «истинный смысл жизни». Образ Ментай задуман как своеобразное дополнение темы Ербола с той лишь разницей, что несколько романтическая девушка постигает все ощупью, сердцем. Через Ментай, ее неизменную, чуткую доброту, мы начинаем узнавать такую же натуру старшего сержанта Ербола, поначалу несколько чудаковатого парня. Оказавшись один среди тридцати девушек (идет 1945 год, сверстники Ербола только демобилизовались из армии), не сразу избавившись от солдатских привычек, он часто попадает в комические ситуации. Ербол не обижается. Ему, только что покинувшему окопы войны, даже эти милые насмешки любы дороги.

Автор, выводя на первый план людей с чистой совестью, богатых душой, проводит одну, на наш взгляд, перспективную мысль – для того, чтобы показать нравственную красоту

современника, вовсе не обязательно находить какую-то сногшибательную сюжетную основу произведения или «заставлять» героя окунуться в дебри глобальных проблем, решения которых требует особых физических и духовных перегрузок. А. Нуршаихов, имея возможность показать героизм Ербола на фронте, по существу избегает этого. Ему важно выяснить, как воин-победитель повел себя в мирные дни. Писатель хочет знать: проявляется ли нравственная красота личности последовательно, во всех случаях, в повседневных взаимоотношениях с людьми или это явление эпизодическое? Поэтому он делает упор на изображение будничной стороны действительности. И находит положительный ответ на поставленную проблему.

В романе обычное перерастает в необычное, обыденное – в незаурядное. Душевные состояния героев настроены так, что они живо откликаются на происходящее вокруг с позиции своих нравственных идеалов. В романе все оказалось одухотворенным, а потому интересным, поучительным.

Для А. Нуршаихова случай с чернилами, которые Ербол нечаянно проливает на белую блузку Ментай, становится целым событием. Оно имеет большое значение для развития отношений между персонажами. Не случайно свое состояние по этому поводу Ербол сравнивает с тем внутренним напряжением, когда он, будучи на фронте, вынес из блиндажа бомбу замедленного действия. И преувеличения здесь нет. Время было послевоенное. Страна залечивала жестокие раны, нанесенные войной. Людей надо было накормить, одеть, обуть. Иметь хорошую кофту для студентки было делом не простым. К тому же Ментай, дочери вдовы рабочего, неоткуда было ждать материальной помощи. И вдруг случается же такое. Можно теперь представить состояние деликатного, стеснительного Ербола! Он был уничтожен своей неуклюжестью, мгновенно взмок с головы до пят, опустив голову, весь съезжившись, ждет укора, словно кто-то замахнулся, чтобы его ударить. Проходит целая вечность. Но укора не последовало. Даже осуждающего взгляда не бросили в его сторону. Ментай и бровью не повела. Ведет себя так, будто не Ербол виноват в случившемся, а она сама. Несколько дней Ментай ходила с огромным фиолетовым пятном на боку. Неугомонные подружки, конечно же, отпускали шпильки по этому поводу. Терзается Ербол, мучается от бессилия поправить собственную оплошность! И нужно понять, что творилось в душе Ербола, когда Ментай в один прекрасный день появилась на лекции в фиолетовой кофточке, точно под цвет чернил.

Именно через такие еле заметные «происшествия» выясняются нравственные критерии романа: человечность человека должна быть «величиной постоянной». Замечательный поступок, а то и подвиг не рождается вдруг. В том, что Ербол на фронте проявил себя отличным солдатом, есть закономерность, которая теперь в мирные дни помогает ему жить подлинной жизнью, видеть и общаться с настоящими людьми. Не сладко Ерболу, но он умеет ощущать радости бытия, оценить ценности, созданные народом. Вступая в борьбу с «мелочами жизни», герои Нуршаихова проявляют завидную стойкость, последовательность, непримиримость. А это «работа» посложнее, нежели свершение разового подвига. В том, что Ербол увидел в Ментай не просто красивую девушку, а прежде всего человека, уже это вызывает симпатию к нему как герою с большой буквы.

Авторская позиция в отношении главного персонажа так же настойчиво подчеркивает тезис: видеть человека в человеке. Писатель нарочито огрубляет внешний вид Ербола (о своей внешней невзрачности он много говорит, затаенно сожалея об этом), ставит своего героя в смешные положения, откровенно критикует недостатки в его характере – застенчивость, скованность, что служит одной из существенных причин его «невезения» в устройстве личного счастья. Когда у Ербола спросили: «Был ли он командиром?», тот ответил невразумительно: «Нет... Да, был командиром». Дотошные студентки не отстают: «Как же это так – был, не был?» Запутавшийся окончательно Ербол не знает, как точнее

разъяснить девушкам роль в армии старших сержантов и снова отвечает невпопад: «Я был маленьким командиром». Одна из языкастых девушек, намекая на его небольшой рост, под общий смех резонно отвечает: «Оно и видно!..» Ербол сам почувствовал, что не так он сказал, да поздно, и сам смеется, почесывая затылок. Но в этом и заключается тайна искусства, что такой вот младший командир вырастает в большой героический образ, хотя особых подвигов Ербол не совершает, эмоционально-эстетическое воздействие которого на все происходящее, на понимание его смысла и нравственного значения трудно переоценить. Есть мелкие стычки газетного корреспондента с одним распоясавшимся председателем колхоза, старым повесом. Иногда Ербол вспоминает отдельные эпизоды из своей военной биографии, да и то в ассоциации с отдельными эпизодами студенческой поры.

Писатель как бы нарочито не драматизирует пережитое в суровую годину. Это передается своеобразным способом. Казахская народная пословица гласит: «человек с одинаковой силой переживает и горе, и радость». Мера их связана друг с другом. И когда Ербол, впервые попав в аудиторию, почти не слушая лектора, мысленно делится с самим собой великой радостью мирного бытия, то нетрудно понять масштабы пройденных испытаний. Тут же влюбившись в тридцать девушек разом, Ербол мысленно произносит взволнованный монолог. Фашизм был повергнут не только силой меча, но и силой любви, любви к Родине, матерям, женам и невестам.

«- По-моему, - продолжает Ербол про себя, - любовь – источник всех добрых сил. С ней ты непобедим. Так почему же, мои дорогие девчата, при виде вас не радоваться, не быть окрыленным, ведь любовь – это вы, ваши сердца, ваши милые взгляды, ваши загадочные улыбки! Вчера я спешил добраться из чужой мне Европы в свою Европу. Своя Европа меня встретила как родная Азия. И какой сладостной музыкой полилась славянская, издавна знакомая мне речь. А когда я услышал запахи степей Казахстана! Я не в силах выразить это словами. Захудалые разезды, приземистые, невзрачные аулы показывались мне тогда самыми красивыми на земле, красивей, чем пышно–торжественные дворцы Западной Европы».

Писатель верно определил ситуацию, чтобы раскрыть соотношение социального и личного в характере героя, солдата, сказавшего «прощай, оружие!», но не замкнувшегося в личном мире, наоборот, раздвинувшего свое видение действительности. Именно поэтому из логики образа Ербола органически вытекает тема счастья, радости и любви, являющаяся «золотой жилой» каждой фразы, каждого эпизода, пусть даже самого трагического. Эта художественная мысль воплощена автором через призму душевных переживаний героя.

Любовь для Ербола стала испытанием его нравственных качеств. Несмотря на грустный финал, можно заключить: на это одно из высших и благородных чувств способны лишь цельные натуры. Ербол из таких людей. Ербол не согнетса и не потеряет себя, потому что для полноты его жизни главное – это полнота жизни того мира, который он защищал.

«Если б вся цель нашей жизни состояла только в нашем личном счастье, а наше личное счастье заключалось бы только в одной любви, - тогда жизнь была бы только мрачной пустыней. Но... есть для человека и еще великий мир жизни, тот великий мир, где мысль становится делом, а высокое чувствование подвигом».

Несомненно, трагический финал не заглушил, а осветил каким-то новым светом основную тему романа – тему счастья, тему полноты и осмысленности жизни. Ербол до конца следует своему человеческому назначению.

Можно сделать вывод: литературный процесс 70-х годов казахской литературы преодолевает новый рубеж. Герой, который только отстаивает свое существование и благополучие, винит всех и вся, постепенно сходит со сцены. На их место становится живой образ современника. Нравственная тема у него та же. И это вполне закономерная преемственность.



А в романе Мухтара Магауина «Голубое море» (1972г.) герой испытывается на прочность характера, принципов и убеждений в самых различных ситуациях, во взаимоотношениях с самыми различными людьми.

Не очень-то трудные испытания выпали на долю аспиранта Едиге, исследователя древних рукописей. Нашел в архиве никем не замеченный шедевр, оценил и написал о нем. Но этого недооценил научный руководитель – профессор-востоковед. Человек занятый, он передает статью Едиге на отзыв доценту Бакену Танирбергенову. А тот, больше ловкач, чем ученый, взял да и присвоил чужой труд, опубликовал статью аспиранта за своей подписью. Едиге потрясен, бросает аспирантуру, едет на Чукотку.

В эпилоге имеется разъяснение авторской позиции. Писатель называет Едиге «своим любимым героем» и сообщает, что с ним случилось потом. «Едиге избавился от многих известных нам отрицательных черт. Теперь не считает себя гением. Отзыв, скромн. Только несколько замкнут, говорят, скуп на общение с людьми». (Подстрочный перевод.)

В отличие от А.Нуршаихова, М.Магауин показывает противоречивую душу. В Едиге совмещены два чувства: гордыня не состоявшегося еще таланта и нравственная требовательность чистого юноши. Невольно возникает вопрос, а способны ли люди типа Едиге творить добро без всяких условий? Неспособны. Им нужно, чтобы удовлетворилось, прежде всего, собственное «я».

Гордыня разъедает в Едиге способность к сопротивлению. Почему тот же эгоизм ограничился хлесткими словами в адрес профессора, когда злополучный доцент присвоил его труд? Или он считает себя выше всяких тяжб, возни? Почему он добровольно уступил свое место Бердибеку? Ведь знал, что тот бездарь, недостойн и мизинца Гульшат. Нет, недаром роман кончается обвинительными словами Кенжека, того самого друга, который подрался с Бердибеком из-за Гульшат. Кенжек умеет сказать это без обиняков. Он бросает в лицо Едиге: «- Трус... Трусливый эгоист!»

Роман Магауина несет важную моральную нагрузку. Нравственная ущербность так обкрадывает личность, что человек оказывается неспособным испытывать благородные чувства. Для этого нужно самопожертвование.

Если Ербол способен любить так, чтобы себя принести в жертву Ментай, то об Едиге этого не скажешь. Здесь мы подходим к тому общему, что присуще анализируемым нами произведениям. Стремиться к гармонии нравственных качеств, вот что значит, в наше время быть человеческим человеком. Действительно, прекрасен человек, чье сердце не знает разлада.

Казахские романы 80-90 годов сосредоточивают внимание на тех проблемах, решение которых позволит лучше использовать преимущества общества, защищать и обогащать ценности духовного и нравственного порядка, которые были завоеваны предыдущими поколениями.

Социально-психологическому многоплановому роману относится и «Долг» (1982г.) Абдижамила Нурпеисова. Писатель выводит формулу общечеловеческого значения: долг красен платежом. Человек обязан вернуть дарованное природой. Только так он оправдывает свое существование на Земле. Что и говорить - суждение неоспоримое. Трудно чего-либо возразить против этого тезиса, но, как ни прискорбно, порою в человеческой практике происходит нечто обратное.

Большинство критиков, анализируя новый роман А.Нурпеисова, суживают тему романа, ограничив ее регионом Арала. Гибнет Арал-море. Этой проблеме, дескать, и посвящен роман... Внимательное прочтение романа не оставляет сомнения в том, что размышления писателя простираются далеко за пределы Аральского бассейна. В век космических открытий надобно мыслить категориями глобального характера. Наш земной долг – взглянуть с высоты наступающего тысячелетия. Нельзя оставлять грядущим поколениям разоренное гнездо.



Роман Тахави Ахтанова «Свет очага» также обнаруживает тягу к интенсивности изображения событий. Автор «бросает» свою героиню в настоящий ад. В первые же дни войны она оказывается в тылу врага. Проходит через тяжкие испытания. Все в ней переменялось, хотя она и не превращается в активного борца. Назире не хватает бойцовских качеств, она больше созерцает, страдает. Но душою она выросла, окрепла. Стала мыслить масштабно. «И помнил бы каждый, какой это грех – невинно пролитая кровь», – мудро заключает она по возвращении в родную степь, которое адресует роду человеческому!

Для жанра романа нравственного плана не требуется особых нагромождений событий. Внимание должно быть сосредоточено на максимальном раскрытии духовного содержания, моральных качеств, внутреннего мира героя.

Жанр романа нравственной проблематики в казахской литературе за последние годы претерпевает значительные изменения, вступая в синтез с другими формами. Своеобразие романа воспитания, облекающегося в форму детектива, заключается в том, что художественный конфликт в романе, стремительно развиваясь, раскрывает моральную подоплеку происходящих событий, выясняет, «кто есть кто?»

Подобного типа романы отличаются строгой сосредоточенностью на одной основной мысли-концепции нравоучительного свойства.

Конфликт в этих произведениях, главным образом, происходит в душе героя, страдающего порою и от личных неурядиц, и от мирской суеты. Эстетический идеал этой разновидности романа - воспитания вытекает из качеств положительного героя.

Лучшие романы 60-70-х годов по своему подходу к жизненным явлениям и их обрисовке существенно отличаются от произведений пятидесятых годов, которые строились на конфликте «нового метода со старым».

Творческий опыт, эстетические открытия русской литературы не подавляли казахский роман, а поднимали писателей на творческие поиски. В настоящее время казахский роман обладает широким жанровым диапазоном. Это показатель, преисполненный большого смысла. Он свидетельствует не только о зрелости романа, об умножении рядов разных по стилю и творческих возможностей писателей, о возросшем уровне их мастерства. Здесь таятся причины более весомые, глубинные.

Хочется закончить словами Шакарима Кудайбердиева, ибо, как никто другой, он понимал, что совесть и память – основа человеческой жизни.

*Так куда ж душа девалась, что природа им дала?
Только войско и оружие да торговые дела –
Вот чем заняты «науки» все столетья до сих пор,
Позабыв о состраданье в дебрях яростного зла...
Дескать, добрый я душою – пустозвонные слова!
Пред жестокостью бессильны все обиды, все права.
Там, где царствует оружие, - справедливости там нет.
Лучше смерть, чем знать – на свете зло живет и ложь жива¹.*

В каждом слове поэта ярко ощущаются его настоящая забота о собственном народе, оттого в каждой строке его прозы сквозит кровоточащая правда – единственное достоинство подлинной литературы.

Успешное преподавание казахской литературы в школах с русским языком обучения всецело зависит от овладения учителем истории казахской литературы как научной дисциплины.

Учеными Института литературы и искусства им. М.О.Ауэзова создана 10-томная «История казахской литературы», рассматривающая историю казахской литературы с

1 Перевод Владимира Цыбина. 1915г

позиций сегодняшнего дня. Суть – в постановке больших вопросов времени, затрагивающих жизнь и судьбу казахского народа.

В вышеназванном 10-томнике история казахской литературы периодизируется по-новому, охватывая три больших этапа: 1) литература до Абая (древний и средневековый период), 2) литература абаевской эпохи (новое время), 3) послеабаевская литература (новейшее время).

10-й том посвящен исследованию путей развития казахского словесного искусства конца XX, начала XXI веков (1991-2001 гг.). В главе, посвященной прозе десятилетия, проанализированы романы, повести и рассказы на темы прошлого и современности. Духовно-нравственные итоги десятилетия особо ощутимы в романах А.Нурпеисова «Последний долг», З.Кабдулова «Мой Ауэзов», К.Исабаева «Шон би», Ш. Муртазы «Луна и Айша», А.Тарази «Возмездие», К.Сегизбаева «Перевал», Б.Мукаи «Напрасная жизнь», К.Жумадилова «Дарабоз», А.Алтая «Баллада Алтая» и др.

Список использованной литературы:

1. Альбертов А.И. и др. *Активные формы преподавания литературы.* – М. «Просвещение», 1991.
2. Елеукенов Ш. *От фольклора до романа–эпопеи.* – А-Ата «Жазушы», 1987.
3. Кузьмичев И.К. *Литература и нравственное воспитание личности.* М. «Просвещение», 1980.
4. *Государственная программа РК «Культурное наследие» «История казахской литературы» в 10 томах.*

ӨОЖ 372.893 +37.012.2

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУДЫҢ СЕБЕПТЕРІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ: ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ПӘНІНІҢ МЫСАЛЫНДА

Е.Ө. Шагимолдин

Автор, анализируя изменения в общественных отношениях, приходит к выводу реформирования национального образования, а также на примере предмета «Казахстан в современном мире», показывает изменения и результаты в системе образования и дает им положительную оценку.

By analyzing the changes in social relations, concludes that reform of the national education, as well as the example subject of Kazakhstan of the modern world, and the results show changes in the education system, and gives them a positive evaluation.

Қазақстан Республикасының үкіметі білім беру саласына үлкен мән беріп, көп көңіл бөлуде, себебі білім беру саласы мемлекеттің тұрақты өмір сүруі мен қалыпты дамуын қамтамасыз ететін басты институт болып табылады.

Білім беру саласын реформалаудың маңызы Қазақстан Республикасының халықаралық қатынастарға белсенді қатысып, әлемдік интеграциялық процестерге кірігуіне байланысты арта түсуде. Жаһандану үдерісі күшейген сайын, әлем елдерінің арасындағы бәсекелестікті күшейтіп, бәсекеге қабілетті экономика мен шұғыл өзгерістерге икемді және дағдарыстық жағдайларға тұрақты саяси жүйе қалыптастырудың өзектілігін айқындай түсті, үнемі

қозғалыста болу қажеттілігін тудырды, сондықтан Қазақстан Республикасының үкіметі әлемнің озық тәжірибелерін сүзгіден өткізіп, мемлекетімізде ендіре бастады. Бұл үдеріс білім беру саласында да қарқынды түрде жүргізілуде, себебі технологиялар жедел дамып, жер шарының жер-жерінде көптеген түрлі жаңалықтар ашылуда және олар коммуникация құралдары арқылы жылдам таралуда.

Бүгінгі таңда адамдардың күнделікті қабылдайтын ақпараттары күн санап өсуде. Бұл өз кезегінде адамдардың қажеттіліктері мен құндылықтарына өзгерістер енгізіп, өмір сүру салтында бетбұрыстар жасауда, сондықтан республикамызда жаңа форматтағы азаматтарға деген сұраныс туындады. Олар заман ағымына сай өте икемді, тек білімді ғана емес, сонымен қоса іскер, ұжыммен бірлесе отырып әрекет ете алады, қоғам сұраныстарын дұрыс түсіне алады. Әрине, бұл форматтағы азаматтар орта білім беру және жоғары білім беру мекемелерінде қалыптасатыны түсінікті, сондықтан жаңа сұраныстар отандық білім беру жүйесі мен оның мазмұнына жаңа талаптар қойды. Өкінішке орай, іргелі отандық білім беру жүйесі болғанына қарамастан, ол жаңа қоғамдық сұраныстарды қанағаттандырмай отырғандықтан, қоғамда саналы білім алу мәдениеті қалыптаспауда.

Бүгінгі күні республикамыздың жалпы орта білім беру және жоғары оқу орындарының оқушылары халықаралық олимпиадалар мен көрмелерден жүлделі оралғанмен, қазақстандық білім беру орындарының түлектері ғылыми-революциялық жаңалықтар ашуға қол жеткізе алмауда, себебі біздің білім беру жүйеміз әзірше оқушылардың қажеттілігіне бағдарланбаған, ақпараттық қоғам мен жаһандану үдерісі барысында туындаған қажеттіліктерді ескеруге бағытталмаған. Міне, осы себептерге байланысты үкімет білім беру саласын реформалау бағытында бастамалар көтеруде. Осы бастамалардың бірі ретінде Назарбаев Зияткерлік мектептері мен Назарбаев университетін айтуға болады. Назарбаев Зияткерлік мектептерінде орта білім беру мазмұны мен жүйесі реформалануда және модернизациялануда.

Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі білім беруді реформалаудың бір көрсеткіші ретінде кіріктірілген білім беру бағдарламаларының ендірілуін атап айтуымызға болады.

Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәнінде бірнеше пәндер кіріктіріле оқытылады. 11 сыныпта «Қазақстанның ұлттық құндылықтары мен идеологиясы» деген үшінші бөлімді өткенде оқушылар тарих, география, саясаттану, экономика, мәдениеттану, әлеуметтану, этнография, этнология, дінтану пәндерінің мәселелерін қарастырады. Пәнді оқытуда біліммен қоса, тұжырымдық оқытуға басымдық беріледі. Ол оқытуды жоспарлау және күтілетін нәтижелер алдын ала өлшенетін өлшем бірліктері негізінде жүзеге асырылады, бұл мақсатқа қол жеткізу үшін алдын ала оқу мақсаттары құрылады. Осы бөлімдегі «әлемдік құндылықтар жүйесіндегі Қазақстанның алатын орнын, болашақ идеологияның бағыттарын қалай айқындалатынын білу» оқу мақсатына назар аударсақ [1], оқушы оқу мақсатына жету үшін құндылық және идеология туралы білімдерді меңгеруі керек, бірақ оқу мақсатының бір ерекшелігін ескергеніміз дұрыс, оқушылар қазіргі кездегідей тек қана бұрынғы және қазіргі идеология мен құндылықтарды біліп қана қоймайды, оның тиімділігін және тиімсіздігін түсіндіреді, мәселелерді шешу жолдарын ұсынады. Осылайша, оқушының жеке пікірі қалыптасады, оны мемлекеттің негізгі мәселелеріне және жағдайына кіріктіреді, ересек өмірге дайындайды және мемлекеттің жинақталып қалған күрделі мәселелерін анықтау арқылы сындарлы ойлауға дағдыландырады, оны шешу жолдарын ұсына алатын көзқарастары мен пікірі бар болғандықтан және оқиғалар мен құбылыстардың себеп-салдарларының мәнін түсіне білетіндіктен, ол белсенді әрекетке қабілетті болып қалыптасады. Ал кез-келген саналы азамат өз Отанын дамытуға ұмтылатыны түсінікті.

Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәні жаңа форматтағы азаматтарды қалыптастырады. Бұл Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәні халықаралық білім стандарттарына сәйкес ұлттық контексте құрылған пән екенін көрсетеді. Бүгінгі күні республикамыздағы жалпы орта білім беретін мектептің оқушылары білім беру бағдарламаларын ана тілінде меңгерсе, Қазіргі әлемдегі

Қазақстан пәні мемлекетімізде көптілді азаматтарды қалыптастыру мақсатында барлық сыныптарда тек қазақ тілінде жүргізіледі.

Жаһандану үдерісі күшейіп, бүкіләлемдік ынтымақтастық нығайған сайын көптілділікке деген қажеттілік күшейе түсетіні анық, сондықтан көптілділік жеке дарын ғана емес, ресурс ретінде бағалануда, сондықтан бұл ерте ме, кеш пе, әйтеуір қазақстандық білім беру саласына көптілді бағдарламалар ендіріле бастайтынын көрсетеді.

Қазіргі әлемдегі Қазақстанды екінші тілде меңгеретін оқушыларға пән бағдарламасының мазмұнымен қоса, пән жүретін жаңа тілді де меңгеруге тура келеді. Қазіргі әлемдегі Қазақстанды екінші тілде оқитын сыныптарды топқа бөліп оқыту пайдалы. Мысалы, жоғарыда атап көрсетілген, «Қазақстанның ұлттық құндылықтары мен идеологиясы» деген үшінші бөлімнің «**Қазақ идеологиясының негізі**» тақырыбына сабақ жоспарын құрастырып және оны талдап көрсек. Сабақ жоспарын құрастырғанда, білім беру бағдарламасында көрсетілген оқу мақсаттарына сүйенесіз. Білім беру бағдарламасында оқушылардың қандай білімді, дағдыны меңгеретіні жазылады.

«**Қазақ идеологиясының негізі**» тақырыбы бойынша оқу бағдарламасында бірнеше оқу мақсаттары қойылған: біріншісі, оқушылар идеология ұғымын білуі, екіншісі, әлемдік құндылықтар жүйесіндегі Қазақстанның алатын орнын, болашақ идеологияның бағыттары қалай айқындалатынын білуі және үшіншісі, өз жұмысын ауызша немесе жазбаша түрде тиімді көрсетуі тиіс.

Мұғалім оқу мақсаттарына сүйене отырып, тілдік мақсаттарды бекіте алады немесе орта мерзімді жоспарда ұсынылған тілдік мақсаттарды қолдана алады. Ол үшін сіз оқушылардың тілдік деңгейін анықтап, тілді қолдану тәжірибесін нақтылап алғаныңыз дұрыс. Пән мұғалімдері тілді жетік білгендіктен, тілдік мақсаттарды құруға және тілдік деңгейге аса көп мән бермейді. Егер де оқушылар оқу тілін түсінбесе, онда пән мазмұнын меңгере алмайды. Бұл сынып оқушыларының оқу мақсаттарына жетіп, оқу мазмұнын меңгеруі үшін керек.

Оқытуда тілге мән беретін болсақ, мына сұрақтарға назар аударғанымыз жөн:

- Қандай сөздерді есте сақтаулары керек?
- Грамматиканы жаттаудың қажеті бар ма? Мәселен, сұрақтар қою, себеп-салдарлы байланысын көрсету
- Оқушылар жазу және оқу үшін тілдің қандай мәнерін жаттау керек? Мысалы, Идеология тақырыбын осы тақырыпқа қатысты негізгі сөздерді және ғылыми лексиканы өтпейінше, тақырыптың мазмұнын жеткізе алмайсыз.

Оқушылармен белгілі бір оқиғаның немесе құбылыстың себептерін түсіндіретін кілтті сөздерді, сөйлем құрылыстарын өтпейінше, сіз аргументті эссені жаздыра алмайсыз. Мысалы, ... маңызды, себебі ..., X идеология маңызсыз, өйткені т.б. бағалау және баяндау сын есімдерін меңгермейінше, оқу мен талдау жүргізе алмайсыз. Оқушылар әр сынып сайын тілдің грамматикасы мен түрлі сөйлемдердің құрылымымен танысып отырады. Сіз тілдік мақсаттарды неғұрлым сауатты құрсаңыз, оқушылардың академиялық тілді меңгеруіне жағдай жасайсыз. Тілдік мақсаттарды әртүрлі деңгейде қоя аламыз: сөздік, сөйлемдік, абзацтық, мәтіндік [2].

Сөздік деңгей. Оқушылар оқу мақсатына жету үшін қажетті сөз қоры. Сөздік деңгей оқушылар жаңа тақырыптың академиялық лексикасын түсіну үшін, академиялық деңгейдегі сөйлемдер құрыстыра алу үшін керек. Мысалы, біздің жаңа тақырыптың негізгі сөздері: идеология, либерализм, консерватизм, ұлтшылдық, ұлтшылық, социализм, капитализм, маңызы. Былайша айтқанда, оқушылардың академиялық лексиканы түсініп, сөйлемдер құрастырғанда қолданылатын тақырыптық сөздер.

Сөйлемдік деңгей. Оқушылардың сөйлегенде немесе жазғанда қолданатын сөйлемдердің грамматикалық құрылымдарының үлгілерін айтады. Мысалы, құбылыстарды немесе заттарды баяндауда қолданылатын сын есімді сөйлемдерді құрыстыру, түсіндірмелі немесе себеп-салдарлы байланысын ашатын сөйлемдер құрыстыру, өткен шақтың немесе келер

шақтың етістіктерін қолдана отырып сұрақтар құрастыру. Ол оқушылардың сөйлемдерді сауатты және күрделі етіп құрастыруына көмектеседі. Жоғарыдағы тақырыбымыздың мысалын да келтіретін болсақ, Идеология – маңызды, себебі ...; Идеология мемлекет үшін тиімсіз, өйткені ...; Мемлекет бір ғана идеологияны ұстану керек, өйткені ...; Мемлекеттің X идеологияны ұстанғаны дұрыс деп ойлаймын, себебі

Абзацтық деңгей. Оқушыларға сөйлемаралық байланысты қамтамасыз ететін құрылымдарды көрсетесіз. Ол сөйлемдердің мәндік және синтаксистік байланысын қамтамасыз етеді.

Мәтіндік деңгей. Оқушылар тақырыпты жаңа мәнерде оқиды ма немесе жазады ма? – деген сұраққа жауап бересіз. Егер жауап ия болса, онда оларды тілдің жаңа мәнерімен, лексикалық құрылымымен таныстырасыз.

Тілдік мақсаттарды анықтағаннан кейін, оқу мақсаттары мен тілдік мақсаттарды жүзеге асыратын тапсырмаларды құрастыруға көшесіз. Тілді оқытуды дұрыс қолдансақ, екінші тілде оқитын оқушылардың білім мазмұны жағынан артта қалуының алдын аламыз.

Сабақтың тақырыбына қатысты бір суретті интерактивті тақтада көрсетіп, суретке қатысты сұрақ жазып қойыңыз. Сұрағыңыз білімге қатысты болмауы тиіс, тақырып бойынша барлық оқушылардың қатысуын қамтамасыз ете алатындай болуы керек. Социалистік және капиталистік идеологияның қақтығыстарын бейнелейтін суретті орналастырып, онда «Жақсы идеяны оңынан да, солынан да қолдануға болады ма?» деп жазып қоюға болады. Сонда, оқушы: Идеяны қалай қолдануға болады? Жақсы идея дегеніміз қандай идея? – деп ойлана бастайды. Басқа пәннен келген оқушы сіздің сабағыңыз туралы ойланып, назары алдындағы сабақтан сіздің сабағыңызға ауады. Сабақ алдындағы кіріктіру материалыңыздың сұрағы тақырыпқа қатысты болып және ол сұраққа сыныптың барлық мүшелері пікір білдіріп, қызу талқылай алатын формада құрастырғаныңыз дұрыс. Оқушылар кабинетке келгенде сұрақтың жауабы туралы ойланып, басқа пәннен сіздің пәніңізге қарай назары ауады.

Сабақ басталғанда, «Тұжырымдар» әдісін қолданып, оқушылардан идеология туралы не білетіндерін сұрастырғанымыз дұрыс, себебі кез-келген құрылыстың сапасы оның іргетасына тікелей байланысты болса, баланың білімін алдын ала жандандыру мен белсендендіру де жаңа білімнің сапасына тікелей әсер етеді, сонымен қоса жаңа тақырыпқа қызығушылығын оятады.

«Тұжырымдар» әдісін жүзеге асыру үшін интерактивті тақтада бір сөйлемнен тұратын тұжырымдар кезек-кезек көрсетіледі. Оқушылар тақтадағы ақпараттың дұрыс не бұрыс екендігін айтады.

«Тұжырымдар» әдісі оқушылардың тақырып аясында қандай білімдері барын анықтап, жаңа сабаққа деген қызығушылығын оятады. Сабақтың бірінші бөлімінде бастапқы білімді жандандыру оқушылардың танымдық тәжірибесін қалыптастырады. «Тұжырымдар» әдісін орындағаннан кейін оқушыларға идеология туралы мәтін беріп, оқушылар өз жауаптарын тексере алады. Мәтіндердің мазмұнын ашатын иллюстрацияларды қоса бергеніңіз дұрыс, себебі ол мәтінді қабылдауға көмектеседі. Мәтінге қатысты тапсырмалар құрастыруға болады. Тапсырманы нақтылы көрсетіңіз. Сонда тапсырма бірнеше есе тиімді орындалады. Оқушылардың тілді қолданылу тәжірибесіне қарай уақытты көбірек беріңіз.

Оқушылар мәтінді «Зәкір ұғымы» әдісі арқылы оқиды. Оның мәнісі мәтіндегі таныс емес сөздердің аудармасын сөздіктен қарап, мәтіндегі сөздің тура үстінен жазып отырады. Бұл әдіс жаңа сөздерді есте сақтауға және мәтінді түсінуге көмектеседі. Мәтінді оқып болған соң, оның соңындағы сұрақтарға жауап береді. Сұрақтар мәтіннің негізгі мәселелерін қамтитын және тілдік құрылымдарды қалыптастыратындай етіп құрыстырылғаны жөн. Мысалы, Ұлтшылдық пен ұлтшылықтың қандай айырмашылығы бар? Капитализм мен анархизмнің арасында ұқсастықтар бар ма? Қазақстан Республикасында идеология бар ма және тағы басқалары. Сынып оқушылары сұрақтарға жауапты шағын топтарда немесе жеке орындауларына болады. Мұғалім тапсырманы жазбаша немесе ауызша орындата алады.

Мәтіндерді құрастырғанда мына сұрақтарды ойластырыңыз: Оқушылар жаңа тақырып бойынша нені біледі? Нені білмейді? Жаңа тақырыптың ең басты мәселесі не болып табылады? Негізгі мәселені қалайша таныстырамын? Ақпараттың оқушылар өміріне қатысы бар ма? Қандай құралдар немесе БАҚ оны көрсете алады? Ақпараттың қандай маңызы бар?

ИДЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТҮРЛЕРІ

Идеология деп адамдардың, әлеуметтік топтардың іс-әрекетіне бағдар беріп, олардың мақсат-мүдделерін білдіретін және қорғайтын идеялар мен көзқарастар жүйесін айтады. Көппартиялық қоғамда бірнеше идеология айқын өмір сүреді. Олардан мемлекеттік идеология жоғары тұрады. Мемлекеттік идеология – бүгінгі күнде үкіметті қолында ұстап отырған партияның идеологиясы. Оларды атап көрсететін болсақ:



Анархизм – адамдар арасындағы баршаға ортақ тәртіптерді мойындамайтын, жеке адамның шексіз еркіндігін уағыздайтын, мемлекеттік және басқа да биліктің түрлерін жоққа шығаратын қоғамдық-саяси ағым. Күнделікті өмірде «анархия» терминін басқарудың дұрыс ұйымдастырылмауы салдарынан болатын тәртіпсіздік, хаос жағдайында қолданады.

Консерватизм – қоғамда орныққан дәстүрлер мен құндылықтарды сақтап, түбегейлі өзгерістерден бас тартатындығымен ерекшеленетін қоғамдық-саяси ағым. Консерватизмді жақтаушылар өздері өмір сүріп отырған экономикалық, әлеуметтік және саяси құрылысты сақтап тұруға мүдделі.



Либерализм – ең жоғарғы құндылық ретінде еркіндікті ұстанатын идеология. Қоғамдық және мемлекеттік құрылымның демократиялық принциптеріне негізделеді, әлеуметтік, саяси, экономикалық қатынастардың зорлық-зомбылықсыз түрлерін ұстанады, тұлғаның еркін дамуын шектемейтін қоғам құруды көздейді. Либерализм әлеуметтік өмірдің негізі ретінде өз мүддесіне сәйкес еркін әрекет етуге құқы шексіз, сөзсіз құндылықты атайды.

Социализм – әлеуметтік әділеттілік пен теңдікке негізделген, мақсаттары мен мұраттары социалистік қоғам орнатумен байланысты ілім.

Капитализм – жеке меншік пен нарықтық экономикаға негізделген қоғам тұрпаты. Капитализм бәсеке негізінде экономикалық мүмкіндіктерді капитал немесе пайда алу құралы, әдісі түрінде қолданып, іске асыратын қоғамдық-экономикалық құрылым ретінде қалыптасты.

Ұлтшылық (нацизм) – деп өз ұлтын басқа ұлттар мен халықтардан жоғары қоюды айтады.

Ұлтшылдық (национализм) – адамдар ұйымдасуының ең жоғары формасы ретінде қарастырып, мемлекет құрудағы ұлттың құндылығы туралы ілім. Ұлтшылдық өз ұлтына адалдық, оның саяси тәуелсіздігі мен территориялық тұтастығын және ресурстарын сақтау және қорғауға, мәдени-рухани дамуы үшін еңбек етуін қарастырады [3].



Мұғалімнің басты мақсаты – оқушыларды екінші тілде қандай да болмасын пікірін айтуға, көзқарасын білдіруге ынталандыру. Осы тапсырма арқылы айту, жазу және тыңдау дағдыларын дамытып, сонымен қоса әрбір оқушының жеке қасиеттерін аша аласыз. Топтық жұмыс кезінде топ оқушылары жауап беретін сұрақтары мен қарастыратын мәселелерді өздері анықтайтындықтан, жасырын саралау жүргізу мүмкіндігін пайдалана аласыз. Оқушылардың тілдік деңгейлерімен танысасыз. Оқушылардың тілдік сауатын арттырып, мәдени тәжірибесін қолдауға мүмкіндіктер бересіз [4]. Оқушы сынып алдында



таныстырғанда, оларды үнемі мадақтап, қолдап отырыңыз. Қателескен жерлері болса, қателігін басып айтпай, сөйлемді былай құрасаңыз жақсы болар еді деп комментарийді жасап отырғаныңыз абзал. Яғни, комментарийді бағалау түрінде емес, кеңес беру түрінде жүргізгеніңіз тиімді.

Сабақтың нәтижесін анықтап, қорытындысын жүргізу және баға беру үшін мына кестені қолдануға кеңес береміз [5]:

Тұжырым	Келісемін, керек	Келіспеймін, керек емес	Неліктен?
Оқитын тақырыптары бойынша даулы немесе пікір алмаса алатын мәселе	Құбылысқа немесе затқа қатысты көзқарасы	Жеке көзқарасының қалыптасуы	Көзқарасын түсіндіруі, дәлелдеуі
Қазақстанға идеология керек пе?	Оқушы келісетінін немесе келіспейтінін айтады		Дәлелдер келтіреді

Кестені толтыруда пирамида әдісін қолдануға болады. Алдымен кестені сынып оқушылары жеке орындайды, одан кейін жұбымен талқылайды, келесі кезеңде топтарда талқылап, сынып болып қорытынды шығарады.

Сіз, нәтижеге бағыттау кестесі арқылы оқушылардың бүгінгі білімін тексересіз, олардың қандай қорытындыға келгенін анықтайсыз. Топтық жұмыс кезеңінде әр топ қолдайтынын немесе қолдамайтынын айтып, өз пікірлерін дәлелдейді.

Бүгінгі күнгі сабақ белсенді оқыту әдістері негізінде жүргізіліп, сабақтың басым бөлігінде оқушыларға жұмыс жасатқаныңыз дұрыс. Сабақ жоспарын құрастырғанда, оқушылардың қажеттіліктерін ескергеніңіз дұрыс. Оқушылардың қажеттіліктері деп сынып оқушыларының деңгейі ескеріле құрылған сабақты айтады. Тек оқушының деңгейі ескерілген сабақтар ғана оқушылардың бойында үлгерімділік пен сәттілік сезімін қалыптастырады, оқуға ынталандырады.

Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәні мысалында, орта мектептің білім беру бағдарламаларын екінші тілде оқытудың сабақ жоспары ұсынылды. Екінші тілде оқытылатын пәндерді оқытуда, тақырыптың тілдік мақсаттарын назарымызда ұстап, дұрыс құрастырсақ, сабақтың сәтті өтуін қамтамасыз етеміз.

Бүгінгі күні көптілді ортаны қалыптастыру өте өзекті мәселелердің бірі болып отыр, себебі көптілді азамат әртүрлі ресурстарды еркін пайдалана алады, қазақстандық білім беруді әлемдік деңгейге көтереді, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастырады. Екінші тілде оқыту, әсіресе, жаратылыстану бағытындағы пәндерді ағылшын тілінде оқыту маңызды, себебі бұл Қазақстанды модернизациялауға толық мүмкіндік береді. Патриотизмді тәрбиелейтін пәндерді мемлекеттік тілде жүргізгеніміз дұрыс деп есептейміз. Сонда біздің қоғамымыз, жаңадан туындаған мәселелерді шеше алатын, серпімді қоғамға айналатынына кәміл сенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Қазіргі әлемдегі Қазақстан: Назарбаев Зияткерлік мектептерінің 11-сыныбына арналған кіріктірілген білім беру бағдарламасы.* – Астана, 2014.
2. *Celic Ch., Seltzer K. Translanguaging a cuny-nysieb guide for educators. Published in 2011 by CUNY-NYSIEB, The Graduate Center, The City University of New York, 365 Fifth Avenue, NY, NY 10016.* – 45 p.
3. *Саяси түсіндірме сөздік.* – Алматы, 2007.; *Қаржы-экономика сөздігі.* — Алматы: ҚР Білім және ғылым министрлігінің Экономика институты, «Зияткер» ЖШС, 2007.
4. *Боженова Н.А. Дифференциация обучения в современной школе США. Автореферат*

диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Волгоград, 2007, - 6 б.

5. Celic Ch., Seltzer K. *Translanguaging a cuny-nysieb guide for educators. Published in 2011 by CUNY-NYSIEB, The Graduate Center, The City University of New York, 365 Fifth Avenue, NY, NY 10016. – 102 p.*

ӘОЖ 373.5.012

ӘРТҮРЛІ НҰСҚАДАҒЫ ОҚУ ӘДЕБИЕТІ: ӨЗЕКТІЛІГІ ЖӘНЕ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

А.Қ. Қисымова, Е.Б. Нұрланов

В статье рассматривается понятие «разновариантная учебная литература», последовательно внедряемое в законодательство Республики Казахстан об образовании с 2001 г., и реализуемое на практике начиная с 2004 г. В 10-летнем опыте реализации этой идеи авторы обращают внимание на имеющиеся достижения, сложившиеся проблемы и пути их решения.

The article discusses the “different variants of educational literature” concept which is being consistently implemented in the educational legislation and practice of the Republic of Kazakhstan since 2000s. The authors draw attention to the achievements, challenges in 10 years long experience of implementing this idea, and suggest their solutions.

Қазақстан Республикасы әлемдік мәдениет жүйесіне енуге ұмтылып, бұл үшін жалпы білім беруді қалыптастыруда халықаралық білім беру практикасының жетістіктерін ескере отырып, бірқатар ауқымды реформалар өткізгені мәлім. Осы реформалардың мемлекеттік актілерде жазылғанындай іске асуы әрбір педагог маманның кез-келген реформадағы түйінді ұғымдардың мән-мағынасын дұрыс түсініп, олардың негізінде қолға алынуы шарт іс-шараларды өз деңгейінде өткізуге міндетті екені де ешкім үшін құпия емес. Осы мақалада егемен елімізде ғылыми айналымға әрі білім беру ұйымдары мен өзге мүдделі субъектілердің (ҚР Білім және ғылым министрлігі, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, «Оқулық» республикалық ғылыми-практикалық орталығы, баспалар т.б.) практикасына енгеніне 10 жылдың жүзі болған «әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиеті» ұғымы пысықталып, оған қатысты тұжырымдамалық мәселелер, қазіргі проблемалар мен болашақтағы перспективалар қарастырылады. Түсінуге ыңғайлы ету үшін мақала мазмұнын бірнеше сауалға қайтарылған жауап түрінде келтіргенді жөн көрдік.

Әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиеті дегеніміз не, бұл ұғым қайдан шыққан?

Шын мәнісінде, бұл ұғымның пайда болуына әкелген практиканы 10 жыл бұрын емес, одан әлдеқайда ертерек КСРО-ның «Просвещение» атты оқу-педагогикалық баспасы жүзеге асырып көрген болатын. Ол кезде мұндай оқу әдебиетіне жатқызылған оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер (мұғалімге арналған әдістемелік құрал, оқушы дәптері мен т.б. басылымдар) *балама* деп аталатын. Сонымен бірге бұл кітаптар осы баспамен ғана әзірленетін.

Бүгінгі таңда әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетін әзірлеу, басып шығару мен тарату – білім беруді дамытудың озық, халықаралық тәжірибесі. Мұндай әдебиетті әртүрлі авторларды (авторлық ұжымдарды) тарта отырып бір баспа да, екі не одан да көп баспалар әзірлей алады.

Біз әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетінің анықтамасын былай тұжырымдаймыз: бұл – білім беру вариативтілігі жағдайында құзырлы мемлекеттік органның оқу орындарына пайдалануға рұқсат ететін, әрбір пәнге арналған бірнеше, бір-біріне балама оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер [1, 189-б.].

Қазақстанда әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетін әзірлеу мен пайдалануды қандай мемлекеттік актілер реттейді?

Ел Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2001 жылғы 4 желтоқсандағы № 735 Жарлығымен бекітілген ҚР дамуының 2010 жылға дейінгі стратегиялық жоспарында: «оқулықтардың және баспа материалдарының сапасын жақсарту, олардың түр-түрін кеңейту және құнын төмендету үшін оларды өндіру мен тарату механизмін қамтамасыз ету қажет» – делінген. Соның ішінде әртүрлі нұсқадағы оқу бағдарламаларының пайда болуы мамандандырылған басылымдар мен көмекші оқу әдебиетінің жаңа түрлер санының артуына ықпал ететіні атап өтілді [2]. Мемлекеттік «Білім» бағдарламасында (ҚР Президентінің 2000 жылғы 30 қыркүйектегі 2000 жылғы 30 қыркүйектегі № 448 Жарлығында) мектептердің оқу-әдістемелік жағынан қамтамасыз етілу сапасын жақсарту, білім беруді кеңінен вариативті ету жолында оқу процесіне әртүрлі нұсқадағы оқулықтарды ендіру мәселесі көзделді [3]. Бағдарламалық сипаттағы құжаттарда әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетін дайындауға іс жүзінде алғаш рет ҚР БҒ министрінің 2004 жылғы 24 мамырдағы «Білім беру ұйымдары үшін оқу әдебиеттерін дайындау мен басып шығаруды ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» № 454 бұйрығымен рұқсат етілді. Бұл бұйрықта оқу орындарына әртүрлі нұсқадағы, дәлірек айтқанда, бір пәннен 5-тен аспайтын оқулық пен оқу-әдістемелі кешендерді таңдау мүмкіндігі берілді (бұйрықтың 12-тармағы) [4]. 2008 жылдың 5 маусымынан бастап бұл құжат № 325 ұқсас бұйрықпен алмастырылды [5]. 2010-шы, содан соң 2012 жылы бұл бұйрық өзгертулер, толықтырулармен жаңа редакцияда қабылданды [6].

2004 жылдан, яғни ресми рұқсат берілгеннен бері әрбір пән бойынша балама оқу әдебиеті көп дайындалды ма?

Жоғарыда аталған бұйрықтардың мағынасына сәйкес әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетін білім берудің барлық деңгейлеріндегі ұйымдарға, демек, мектепалды білім беретін ұйымдардан бастап жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарына арнап дайындаса болады. Десе де, практика жүзінде әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетінің басым көпшілігі жалпы орта білім беретін мектептерге арналып әзірленеді, мемлекеттік органдар мен мекемелердің ұйымдастырушылық-құқықтық, ғылыми-әдістемелік және қаржылық қызметі, баспа мен авторлардың күш-қайраты мен өзге ресурстар осыған жұмылдырылады.

Осы ретте, мектептерде оқытылатын оқу пәндері үшін 2004 жылдан бері дайындалған әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиеті жылдан-жылға артып келеді. Олардың біршама бөлігі БҒМ пайдалануға рұқсат еткен жыл сайынғы тізімге ілінеді. Біз биология оқулықтары мен олардың негізінде жазылған оқу-әдістемелік кешендермен айналысқандықтан осы пән мысалында дерек келтірейік.

Мектептегі биология курсы бойынша оқу әдебиетін елімізде негізінен төрт баспа ұсынып келді, олар: «Мектеп», «Атамұра», «Кітап» және «Просвещение-Казахстан» баспалары. Еліміздің мектептеріне алғашқы екі баспаның өнімдері тұрақты тарайды. Бұл баспалар бір-біріне балама әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетін әдетте тек жоғары сыныптар бойынша ұсынады. Мәскеулік серіктестерімен ынтымақтастықта жұмыс істейтін «Кітап» баспасының бүкіл курсқа – 6-дан 11-сыныпқа дейін әзірленген биология оқу-әдістемелік жинағының кітаптары аталмыш БҒМ-нің тізіміне ішінара іліккен болатын. Мәселен, 2010/2011 оқу жылында ҚР жалпы білім беретін мектептерінің пайдалануына рұқсат етілген оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер тізімінде негізінен «Мектеп» пен «Атамұраның» әдебиеті, «Кітаптың» екі сынып бойынша екі оқулығы мен құралдары және «Просвещение-Казахстанның» бірқатар құралдары қосымша оқуға арналған оқу әдебиеті ретінде бекітілген.

Мектепте әрбір оқу пәні бойынша сапасы күмәнді бірнеше оқулықтан гөрі сапалы бір оқулықтың болғаны жақсы емес пе? Мұнда тұрған қандай проблемалар бар? Болса, оларды шешуге қандай ұсыныстар жасауға болады?

Әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетінің әрбір пән бойынша 5 нұсқасына дейін дайындау қажеттілігі еліміздің ағымдағы білім беру саясатында көзделген. Әлбетте, қоғам дамуының ағымдағы кезеңінде қайсыбір баспаның кез-келген оқулығы мен оған оқу-әдістемелік қолдау ретінде талап етілетін мұғалімнің әдістемелік құралы мен оқушы дәптері ешбір тексеруден өтпей бекітіле салуына жол беруге болмайды. Сондықтан бұл жұмыспен бөлек мемлекеттік ұйымдар: алғашында Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясы (қазіргі Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы), 2005 жылдан «Оқулық» республикалық ғылыми-практикалық орталығы айналысады.

Бүгінгі таңда әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетінің мектептегі оқу-тәрбие процесінде аз болу проблемасы әдетте, мысалға, биология кітаптарын шығаратын «Мектеп» пен «Атамұрадан» басқа баспалар ұсынатын биологиялық әдебиеттің сапасына ғана емес, әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиеті жөнінде түсініктің жаңсақтығына келіп саяды.

Әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетінің неліктен қажет болғанын, оны ең әуелі енгізгенде қандай қажеттіліктің басшылыққа алынғанын кітапты әзірлеу мен бекіту, сондай-ақ таңдау құқығы берілген субъектілер түсіне бермейді. Әуелде кітапты дайындау ісіндегі монополияның тиімсіздікке апарғаны, заманауи озық білім беру тәжірибесіне сай әрбір мектептің авторлық болуы керек екені, ал әрбір мұғалімнің белсенді түрде шығармашылықпен жұмыс істемеуі, күтілетін нәтижеге әкелмеуі – міне, бұл әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетінің керектігін негіздеген себептер. Ал оларды түсінбеу жағдайларын көрсететін, я көрсетіп келген себептердің ішінде төртеуіне назар аударса болады.

Бірінші себеп, мектептерге арналған оқу әдебиетін дайындау мен тарату нарығында көптен әрекет етіп келе жатқан «Мектеп» пен «Атамұра» баспалары жоғарыда айтылғандай осы нарықтың белгілі бір бөлігін тиісті сыныптар бойынша тұрақты алып тұрғанынан соң, бүкіл курс бойынша бір-бірімен бәсекелесуге ынтасы төмен. Ал мұндай бәсекелестік баспа мен олармен келісімшарт бойынша қызмет ететін авторларды (авторлар ұжымын) біршама ынталандырады еді.

Екінші себеп – БҒМ-нің бекітуіне негіз беретін «Оқулық» орталығының ұйымдастыруымен өткізілетін сараптамалық тексеру рәсімінің аса қолайлы болмауы. Орталықпен келісімшарт негізінде сараптаманы өткізетін сарапшылар оқулық пен оның оқу-әдістемелік кешенін тексергенде жалпыға міндетті білім беру стандартынан басқа, белгілі бір авторлық топтар әзірлеп, БҒМ бекіткен оқу бағдарламаларын негізге алады. Мұнда біз концептуалды қарама-қайшылықты көреміз, өйткені ол «әртүрлі нұсқадағы не көпнұсқалы оқу бағдарламалары» идеясына қайшы. Ауызекі қалмас үшін пікірімізді түсіндірейік.

ҚР БҒ министрінің 2005 жылғы 5 мамырдағы № 284 бұйрығымен бекітілген ҚР-дағы білім беру ұйымдарына арналған оқу әдебиетін дайындау жөніндегі кепілдемелерге сәйкес оқу әдебиетін әзірлеместен бұрын авторлық тұжырымдама дайындалуы керек. Құрастыру жұмысы осы тұжырымдамаға негізделуге тиіс, онда автордың дайындауға кіріскелі отырған жаңа оқу әдебиетіне – оқулыққа не оқу, оқу-әдістемелік құралына – деген бастапқы көзқарасы көрініс табады [7]. Арнайы педагогикалық әдебиеттен, зерттеулерден осы тұжырымдамалық көзқарастың автор не авторлар құрастыратын, мемлекеттік жалпыға міндетті білім стандарты негізінде дайындалуға жататын оқу бағдарламасынан білінетінін аңғаруға болады. Бұдан шығатын қорытынды, «Оқулық» орталығы әрбір баспа мен автордан (авторлық ұжымнан) авторлық оқу бағдарламасын талап етуге тиіс, ал сарапшылар болса, оқу әдебиетін талдағанда, оның авторының мақұлданған авторлық оқу бағдарламасын басшылыққа алуға міндетті. Бұл қисынды уәждер осы уақытқа дейінгі практикадан орын таппай келеді.

Үшіншіден, ҚР БҒМ-нің пайдалануға рұқсат етілетін оқу әдебиетін жылда бекітуі де әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетінің тарауына кері әсерін тигізген болатын. Бұл практика баспалардың қызметіне қолайсыздық туғызуымен қатар, тиімсіз болды. Себебі, әрбір жылы авторлар «өткенде ғана» ұсынған оқулық не оқу құралына елеулі өзгеріс енгізбейтін, мұндай өзгеріс жасауға мәлімет беретін мектептің жұмысы, ондағы оқу кітабын пайдалану тәжірибесі 1 жылмен шектелетін болған. Кейде бір жылы ғана бекіген оқулықтың келесі жылы бекімеу жағдайы да кездесетін.

Осы себепті ҚР БҒМ-нің 2012 жылғы 24 шілдеде қабылданған «Оқулықтарды, оқу-әдістемелік кешендер мен оқу-әдістемелік құралдарды әзірлеу, оларға сараптама, сынақ өткізу және мониторинг жүргізу, оларды басып шығару жөніндегі жұмысты ұйымдастыру қағидасын бекіту туралы» № 344 Бұйрығының 36-тармағында: «Уәкілетті ұйымның “Білім беру ұйымдарында пайдалануға рұқсат етіледі” грифі келесі 4 оқу жылы аралығында жарамды»,– деп дұрыс көрсетілген [7].

Төртіншіден, әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетін таңдауға деген заңнамамен бекітілген құқықтың іске асу проблемасы. Практик мұғалімдердің көбі бұл құқық жөнінде естігенде оны іс жүзінде пайдалану мүмкіндігіне күмәнмен қарайды не жоққа шығарады. Практикада қай оқулықпен оқу керектігін білім департаменттері мен олардың тиісті бөлімшелері белгілейді. Мұғалімдер бұл таңдау құқығын қалай жүзеге асыру керектігін білмейді. Оқу әдебиетін пайдалану жөнінде жылда әзірленетін нұсқау хаттарда әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиетіне жатқызуға болатын (мысалы, «Кітап» баспасының) кітаптар жөнінде нұсқаулар көзделмейді. Осы себепті, мектеп оқулығының проблемаларын зерттеу, олардың мәнін теория-әдіснамалық тұрғыда ұғыну, сондай-ақ білім берудің барлық деңгейлері үшін оқулықтар мен ОӘК-лерді әзірлеу, сараптау мен сынақтан өткізу және басып шығаруды қамтамасыз ету қызметтерін әртүрлі нұсқадағы оқу әдебиеті идеясы тұрғысынан жандандыру қажет болып көрінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Биологияны оқыту әдістемесі. Жалпы бөлім: дәріс курсы. Пе-дагогикалық жоғары оқу орындары студенттеріне арналған оқу құралы. Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010. – 216 бет: суретті.*

2. *Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 4 желтоқсандағы «Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясын одан әрі іске асыру жөніндегі шаралар туралы» № 735 Жарлығы.*

3. *Қазақстан Республикасы Президентінің 2000 жылғы 30 қыркүйектегі «“Білім” мемлекеттік бағдарламасы туралы» № 448 Жарлығы.*

4. *Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2004 жылғы 24 мамырдағы «Білім беру ұйымдары үшін оқу әдебиеттерін дайындау мен басып шығаруды ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» № 454 бұйрығы (күші жойылды).*

5. *Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2008 жылғы 5 маусымдағы «Оқулықтарды, оқу-әдістемелік кешендер мен құралдарды әзірлеу, сараптама жасау және басып шығару жөніндегі жұмысты ұйымдастыру ережесін бекіту туралы» № 325 Бұйрығы (күші жойылды).*

6. *Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 24 шілдедегі «Оқулықтарды, оқу-әдістемелік кешендер мен оқу-әдістемелік құралдарды әзірлеу, оларға сараптама, сынақ өткізу және мониторинг жүргізу, оларды басып шығару жөніндегі жұмысты ұйымдастыру қағидасын бекіту туралы» № 344 Бұйрығы.*

7. *Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 6 мая 2005 года № 284 «Об утверждении Рекомендаций по разработке учебной литературы для организаций образования в Республике Казахстан».*

МОТИВАЦИОННЫЕ СРЕДСТВА КАК УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ

А.О. Мадышова

Мақалада жеке адамның мотивациялық саласының жалпы жүйелік түсінігі берілген. Мотивациялық факторлардың ынталандыруы ретінде коммуникациялық қажеттіліктері, қызығушылықтары алынған. Сөйлесуде басымдылық мотивация ретінде еркін саланың интеллектуалдық – эмоционалдық ерекшеліктері қарастырылған.

Сөйлеудің негізгі қажеттіліктері қауіпсіздік, қорғаныш, көмек қажеттіліктері арқылы анықталады. Жеке адамның коммуникативті қабілеттерін дамыту мақсатында вербальді немесе вербальді емес ақпарат қолданылады. Жеке адамды арнайы ұйымдастырылған қызметке тарту коммуникативті қабілеттерді корсету болып табылады.

A general systematic understanding of a personality's motivational sphere is presented in the article. The needs and interests of communication are looked upon as motivational factors which stimulate the conversation.

The peculiarities of intellectual-emotional volitional spheres are looked upon as dominating motivation in the communication. The need in security patronage help and affiliation are defined as the principal needs of communication.

Verbal and non-verbal information is used to develop communicative abilities of a personality. The involvement of a person into a special organized activity acts as a regulator of communicative abilities display.

Общение – это сложный многоплановый процесс установления контактов между людьми. В исследованиях С.Л. Рубинштейн, А.Н. Леонтьева общение рассматривается как деятельность. Как любая деятельность общение предполагает наличие способностей и, естественно, средств их развития. **Мотивационные средства рассматриваются как одна из реализующих способности к общению средств.**

Общение может быть рассмотрено с точки зрения выделения ее внешней (экспрессивной) и внутренней (импрессивной) сторон. Импрессивная сторона общения отражает субъективное восприятие ситуации взаимодействия, реакции на реальный или ожидаемый контакт. Главное здесь – потребности и мотивы, реализующиеся в общении: они побуждают, направляют, регулируют общение и придают ему личностный смысл, связываясь с содержанием осознаваемых целей общения.

В отечественной психологии мотивация рассматривается как сложный многоуровневый регулятор жизнедеятельности человека – его поведения, деятельности. Высшим уровнем этой регуляции является сознательно-волевой. В.Г. Алексеев отмечает, что мотивационная система человека имеет гораздо более сложное строение, чем простой ряд заданных мотивационных констант [1]. Она описывается исключительно широкой сферой, включающей в себя и автоматически осуществляемые установки, и текущие актуальные стремления, и область идеального, которая в данный момент не является актуально действующей, но выполняет важную для человека функцию, давая ему ту смысловую перспективу дальнейшего развития его побуждения, без которой текущие заботы повседневности теряют свое значение. Все это, с одной стороны, позволяет определять

мотивацию как сложную, многоуровневую неоднородную систему побудителей, включающих в себя потребности, мотивы, интересы, идеалы, стремления, установки, эмоции, нормы, ценности и т.д., а с другой стороны – говорить о полимотивированности деятельности, поведения человека и о доминирующем мотиве в их структуре.

Понимаемая как источник активности и одновременно как система побудителей любой деятельности мотивация изучается в самых различных аспектах, в силу чего она трактуется авторами по-разному. Исследователи определяют ее и как один конкретный мотив, и как единую систему мотивов, и как особую сферу, включающую в себя потребности, мотивы, цели, интересы в их сложном переплетении и взаимодействии.

Трактовка мотива соотносит это понятие либо с потребностью (Ж.Нютенн, А. Маслоу), либо с переживанием этой потребности и ее удовлетворением (С.Л. Рубинштейн), либо с предметом потребности. Так, в контексте теории деятельности А.Н. Леонтьева термин «мотив» употребляется не для обозначения переживания потребности, но как означающий то объективное, в чем эта потребность конкретизируется в данных условиях и на что направляется деятельность, как на побуждающее ее [2]. Понимание мотива как «опредмеченной потребности», по А.Н. Леонтьеву, позволяет определять его как внутренний мотив, входящий в структуру самой деятельности.

Наиболее полным является определение мотива, предложенное одним из ведущих исследователей этой проблемы – Л.И. Божович. Мотив – это то, ради чего осуществляется деятельность, в качестве мотива могут выступать предметы внешнего мира, представления, идеи, чувства и переживания.

Словом, все то, в чем нашла свое воплощение потребность. Такое определение мотива снимает многие противоречия в его толковании, где объединяются энергетическая, динамическая и содержательная стороны. При этом подчеркнем, что понятие «мотива» уже понятия «мотивация», которая выступает тем сложным механизмом соотношения личностью внешних и внутренних факторов поведения, который определяет возникновение, направление, а также способы осуществления конкретных форм деятельности.

Самым широким является понятие мотивационной сферы, включающее и аффективную, и волевую сферы личности (Л.С. Выготский), переживание удовлетворения потребности [3]. В общепсихологическом контексте мотивация представляет собой сложное объединение, сплав движущих сил поведения, открывающийся субъекту в виде потребностей, интересов, влечений, целей, идеалов, которые непосредственно детерминируют человеческую деятельность. Мотивационная сфера или мотивация в широком смысле слова, с этой точки зрения, понимается как стержень личности, притязания, эмоции, волевые качества и другие социально-психологические характеристики. Таким образом, можно утверждать, что, несмотря на разнообразие подходов, мотивация понимается как совокупность, система психологически разнородных факторов, детерминирующих поведение и деятельность человека.

Общее системное представление мотивационной сферы человека позволяет исследователям классифицировать мотивы. Как известно, в общей психологии виды мотивов поведения разграничиваются по разным основаниям. В качестве таковых выступают:

- а) характер участия в деятельности (понимаемые, значимые и реально действующие мотивы, по А.Н. Леонтьеву);
- б) время (протяженность) обусловливания деятельности (далекая короткая мотивация, по Б.Ф. Ломову);
- в) социальная значимость (социальные – узколичностные, по П.М. Якобсону);
- г) факт их включенности в саму деятельность или нахождения вне ее (широкие социальные мотивы и узколичностные мотивы, по Л.И. Божович);
- д) определенный вид деятельности, например, учебная мотивация, и др.

П.М. Якобсону принадлежит заслуга разграничения мотивов по характеру общения (деловые, эмоциональные) [4]. Продолжая эту линию исследования, социальные потребности, определяющие групповую интеграцию и общение, согласно А.А. Леонтьеву, можно грубо разделить на три основные потребности, ориентированные на:

- а) объект или цель взаимодействия;
- б) интересы самого коммуникатора;
- в) интересы другого человека или общества в целом.

Потребности, мотивы собственно социального плана связаны с интересами и целями общества в целом. Эта группа мотивов обуславливает поведение человека как члена группы, интересы которой становятся интересами самой личности. Очевидно, что эта группа мотивов, характеризуя, например, весь учебный процесс в целом, может характеризовать так же и его субъектов: педагога, учащихся в плане далеких, общих, понимаемых мотивов. Говоря о мотивах, ориентированных на самого коммуникатора, А.А. Леонтьев имеет в виду мотивы, направленные либо непосредственно на удовлетворение желания узнать что – то интересное или важное, либо на дальнейший выбор способа поведения, способа действия [5]. Эта группа мотивов представляет наибольший интерес для анализа доминирующей учебной мотивации в учебной деятельности.

К определению доминирующей мотивации деятельности целесообразно также подойти с позиции особенностей интеллектуально – эмоционально волевой сферы самой личности как субъекта. Соответственно, высшие духовные потребности человека могут быть представлены как потребности морального, интеллектуально – познавательного и эстетического планов. Эти мотивы соотносятся с удовлетворением духовных запросов, потребностей человека, с которыми неразрывно связаны такие побуждения, по П.М. Якобсону, как чувства, интересы, привычка и т.д. Другими словами, высшие социальные, духовные мотивы условно могут быть разделены на три группы мотивов: интеллектуальные, морально-этические и эмоционально-эстетические.

Такой диалектический подход в понимании мотивации и ее механизмов становится все более распространенным в отечественной и зарубежной психологии. Возникает вопрос, какие условия определяют действие психологических механизмов мотивации? Какие при этом срабатывают конкретные механизмы, непосредственно связанные с генерализованным механизмом динамического равновесия? На основе данных, полученных нами в ходе теоретического анализа, на эти вопросы можно ответить следующим образом.

Во-первых, в учебном процессе действие механизма динамического равновесия зависит от уровня адаптации человека к условиям жизнедеятельности вообще и учебному процессу, учебному заданию в частности. Здесь, видимо, проявляется закономерная связь между показателями адаптированности и показателями уравновешенности. Сам процесс уравновешенности непосредственно связан с процессами адаптации.

Более того, адаптированность является необходимым условием процесса уравновешивания.

Во-вторых, процессы уравновешивания и адаптации непосредственно зависят от результатов деятельности. Результат выступает важным психологическим механизмом побуждения, непосредственно связанным с механизмом динамического равновесия и даже являющимся его производным. Результат есть следствие причины, который сам становится причиной другого мотивационного действия.

Основными **потребностями общения** выступают: потребность в решении предметных задач деятельности, аффилиация (стремление к принятию, страх отвержения), демонстрация «Я», престиж, стремление к доминированию или подчинению другому, потребность в познании и т.д. Рассмотрим некоторые основные потребности общения.

Так, *потребность в безопасности*, снятии напряжения, тревоги проявляется в том, что

один человек вступает в контакт с другим, которому он симпатизирует, ради снижения страха, тревоги или внутреннего конфликта. Даже совсем незнакомые люди становятся более общительными в ситуации тревожного ожидания.

Аффилиация (присоединение) – актуализация потребности человека в общении, эмоциональной эмпатии; стремление к сотрудничеству, общению, дружбе с другими людьми. Это собственно, сама потребность в общении как таковая. Она проявляется в стремлении быть в контакте с другими людьми ради самого процесса общения, ради устранения дискомфорта, связанного с одиночеством. Она особенно свойственна людям с высокой тревожностью, беспокойным, впадающим в состояние фрустрации от вынужденного уединения. Такие люди часто идут на поводу у других, им обязательно нужен лидер.

Потребность быть индивидуальностью проявляется в установлении таких взаимоотношений, при которых человек, общаясь, мог бы «прочитать» на лице, услышать в речи и увидеть в поведении другого человека признание своей неповторимости, уникальности, необычности.

Потребность в престиже удовлетворяется в том случае, когда в результате контактов мы получаем признание наших личностных качеств, восхищение нами, положительные оценки окружающих. Не найдя признания человек бывает огорчен, разочарован, а иногда даже агрессивен. Неудачи в одном заставляют человека искать признания в другом, и большей частью он находит его во взаимодействии и общении с людьми, склонными оценивать его положительно. Однако, если такая потребность в индивиде гипертрофирована, это может привести к потере друзей и полному одиночеству.

Потребность в доминировании. Это стремление оказывает активное влияние на образ мыслей, поведение, вкусы, установки другого человека. Удовлетворяется эта потребность лишь в том случае, если изменяется поведение другого человека или ситуация в целом под нашим влиянием.

Одновременно с этим, партнер по взаимодействию рассматривает нас и в качестве субъекта, берущего на себя тяжесть принятия решения. Поэтому наряду с потребностью в доминировании, у некоторых людей есть потребность в подчинении другому лицу. Эти потребности могут выступать и как факторы, ухудшающие взаимоотношения, если мы стремимся доказать свою правоту безотносительно к истине (доминирование) или же принимаем нежелательные для нас решения и поведение партнера не сопротивляясь (подчинение). Взаимоотношение двух доминантных или двух ведомых личностей бывают крайне напряженными. В первом случае возможен конфликт, во втором – непродуктивность совместной деятельности.

Потребность в покровительстве или заботе о другом человеке проявляется в стремлении кому-нибудь в чем-нибудь помочь и испытывать при этом удовлетворение. Потребность в заботе о другом, удовлетворяясь в различных жизненных ситуациях, постепенно формирует альтруизм, человеколюбие.

Потребность в помощи предполагает готовность партнера принять помощь. Эта помощь, будучи принятой, приносит удовлетворение тому, кто ее оказал. Отказ от помощи может быть воспринят негативно, как нежелание войти в контакт, или более того – как необоснованная независимость и гордость, как завышенная самооценка.

Коммуникативные мотивы – это то, ради чего предпринимается общение.

Цель общения – конкретный результат, на достижение которого в конкретной ситуации направлены разнообразные действия, совершаемые человеком в процессе общения. В цели общения включаются: передача и получение знаний, согласование действий людей в их совместной деятельности, установление и прояснение личных и деловых взаимоотношений, убеждение и мотивирование собеседника, и многое другое.



Межличностное общение по направленности цели подразделяется на несколько видов:

Императивное общение – авторитарное, директивное взаимодействие с партнером по общению с целью достижения контроля над его поведением, установками и мыслями, принуждения его к определенным действиям или решениям. В этом случае партнер по общению рассматривается как объект воздействия, он выступает пассивной, «страдательной» стороной. Конечная цель такого общения – принуждение партнера – не завулирована. В качестве средств оказания влияния используются приказы, предписания и требования. Можно указать ряд сфер деятельности, где использование императивного общения является достаточно эффективным. К таким сферам относятся: отношения субординации и подчинения в условиях воинской деятельности, отношения «начальник – подчиненный» в экстремальных условиях, при чрезвычайных обстоятельствах и т.п. Но можно выделить и те сферы межличностных отношений, где применение императива неуместно. Это интимно-личностные и супружеские отношения, детско-родительские контакты, а также вся система педагогических отношений.

Манипулятивное общение – тип межличностного общения, при котором воздействие на партнера по общению с целью достижения своих намерений осуществляется скрытно. Как императив, манипуляция предполагает объективное восприятие партнера по общению, стремление добиться контроля над поведением и мыслями другого человека. Сферой «разрешенной манипуляции» является бизнес и деловые отношения вообще. Символом такого типа общения стала концепция общения, развитая Дейлом Карнеги и его последователями. Широко распространен манипулятивный стиль общения в области пропаганды.

Следует отметить, что использование средств манипулятивного воздействия на других людей в деловой сфере, как правило, заканчивается для человека переносом таких навыков и в остальные сферы взаимоотношений. Сильнее всего разрушаются от манипуляции отношения, построенные на любви, дружбе и взаимной привязанности. При манипулятивном общении партнер воспринимается не как целостная уникальная личность, а как носитель определенных, «нужных» манипулятору свойств и качеств.

В целом профессию педагога и психолога можно отнести к наиболее подверженным манипулятивной деформации. Например, в процессе обучения всегда присутствует элемент манипуляции (сделать урок интереснее, замотивировать учащихся, привлечь их внимание и т.п.). Это часто приводит к формированию у профессиональных педагогов устойчивой личностной установки на объяснение, научение, доказательство.

Объединив императивную и манипулятивную форму общения, можно охарактеризовать их как различные виды монологического общения. Человек, рассматривающий другого как объект своего воздействия, по сути дела общается сам с собой, со своими целями и задачами, не видя истинного собеседника, игнорируя его. Как говорил по этому поводу А.А. Ухтомский, человек видит вокруг себя не людей, а своих «двойников».

Диалогическое общение – равноправное субъект-субъективное взаимодействие, имеющее целью взаимное познание, самопознание партнеров по общению. Такое общение возможно лишь в случае соблюдения ряда взаимоотношений:

- 1) наличие психологического настроения на актуальное состояние собеседника и собственное актуальное психологическое состояние (следование принципу «здесь и теперь»);
- 2) использование безоценочного восприятия личности партнера, априорная установка на доверие к его намерениям;
- 3) восприятие партнера как равного, имеющего право на собственные мнения и решения;
- 4) содержание общения должно включать проблемы и нерешенные вопросы (проблематизация содержания общения);
- 5) следует персонифицировать общение, то есть вести разговор от своего имени (без ссылки на мнение авторитетов), представлять свои истинные чувства и желания.



Диалогическое общение позволяет достичь более глубинного взаимопонимания, самораскрытия личностей партнеров, создает условия для взаимного личностного роста.

По критерию « цель общения» выделяется восемь функций общения (Л.А. Карпенко):

- 1) контактная, цель которой установление контакта как состояния обоюдной готовности к приему и передаче сообщений и поддержания взаимосвязи в форме постоянной взаимоориентированности;
- 2) информационная, цель которой обмен сообщениями, то есть прием и передача каких – либо сведений в ответ на запрос, а также обмен мнениями, замыслами, решениями и т.п.;
- 3) побудительная, цель которой стимуляция активности партнера по общению, направляющая его на выполнение тех или иных действий;
- 4) координационная, цель которой взаимное ориентирование и согласование действий при организации совместной деятельности;
- 5) понимания, цель которой не только адекватное восприятие и понимание смысла сообщения, но и понимание партнерами друг друга (их намерений, установок, переживаний, состояний и т.д.);
- 6) эмотивная, цель которой возбуждение в партнере нужных эмоциональных переживаний (обмен эмоциями), а также изменение с его помощью собственных переживаний и состояний;
- 7) установление отношений, цель которой осознание и фиксирование своего места в системе ролевых, статусных, деловых, межличностных и прочих связей сообщества, в котором предстоит действовать индивидууму;
- 8) оказание влияния, цель которой изменение состояния, поведения, личностно – смысловых образований партнера, в том числе его намерений, установок, мнений, решений, представлений, потребностей, действий, активности и т.д.

Психологическое воздействие, которое оказывают люди друг на друга, предполагает, что происходит изменение механизмов регуляции поведения и деятельности человека. В качестве средств воздействия используются вербальная и невербальная информация, вовлечение человека в специально организованную деятельность, а также регуляция степени и уровня удовлетворения потребности. Каждый тип воздействия (убеждение, внушение, заражение) имеет несколько разных средств воздействия, среди которых есть ведущие и вспомогательные.

Методы воздействия – совокупность приемов, реализующих воздействие на источники, факторы активности человека и его состояния. Осуществление воздействия на источники активности направлены на формирование новых потребностей и могут быть реализованы путем вовлечения его в соответствующую (новую) деятельность, включение во взаимодействие с определенным человеком, группой, также путем периодического многократного повторения определенной (нужной) информации.

Один из приемов изменения мотивов человека – регрессия, то есть актуализация потребностей более низкой (биологической) сферы (потребности в пище, безопасности и т.п.). Это заставляет временно снижать активность человека в удовлетворении потребностей более высокого уровня (потребности в самоактуализации, общении и т.п.).

Изменению установок, мнений человека может способствовать и погружение его в неопределенную ситуацию. Субъективно переживаемая им как состояние « разрушенных установок», «потери себя», она заставляет искать выход из нее, осуществлять поиск новых целей, переосмысливать свое существование. Подсказанный выход из сложившейся ситуации может быть закреплен в его сознании как надежный способ решения проблем, переносимый и на другие ситуации жизнедеятельности. Требуемая социальная установка у человека может формироваться путем ассоциативного (или эмоционального) переноса, то есть включения «нужного» объекта в контекст с тем, что уже имеет оценку (положительную или отрицательную).

Для снижения критичности к воспринимаемой информации используют совмещение того, что хотят внедрить со стереотипными фразами, общепринятыми мыслями, установками, то есть с тем, что «усыпляет» бдительность критически настроенного сознания, снижает эмоциональную окраску информации.

Для изменения негативного отношения человека к другим людям, текущим событиям может быть применен прием «контрастного сравнения», когда оцениваемый объект сравнивается с куда более неприятным (например, «сейчас плохо, но ведь раньше было еще хуже»). Для разрядки отрицательного эмоционального состояния собеседника часто используется прием канализации настроения путем персонификации причин неудовлетворительного положения вещей в лице определенного человека, группы людей (поиск «стрелочника»).

В итоге можно отметить. Коммуникативный процесс имеет внешнюю и внутреннюю сторону. Внутренняя – импрессивная сторона коммуникативного процесса отражает субъективное восприятие ситуации взаимодействия, реакции на реальный или ожидаемый контакт. Главное здесь – потребности и мотивы, реализующиеся в общении: они побуждают, направляют, регулируют общение и придают ему личностный смысл, связываясь с содержанием осознаваемых целей общения. Основными потребностями общения выступают: потребность в решении предметных задач деятельности, аффилиация (стремление к принятию, страх отвержения), демонстрация «Я», престиж, стремление к доминированию или подчинению другому, потребность в познании. Поэтому в целях развития коммуникативных способностей личности используются вербальная и невербальная информация, вовлечение человека в специально организованную деятельность, также регуляция степени и уровня удовлетворения потребности.

Список использованной литературы:

- 1.Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка. Хрестоматия по психологии. – М: Просвещение, 1987.
- 2.Маркова А.К. Матис Т.А. Формирование мотивации учащихся. – М., 1990.
- 3.Выготский Л.С. Развитие высших психических функций.
- 4.Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника. – М: Просвещение, 1966.
- 5.Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения. – М.: Педагогика, 1983, т. 2.

БИФОКАЛЬДЫ ЛИНЗАДАҒЫ ПОЛЯРИЗАЦИЯЛЫҚ СӘУЛЕЛЕРДІҢ АНАЛИЗАТОРСЫЗ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯСЫ

А.У.Умбетов

В работе рассматриваются условия возникновения интерференции поляризованных лазерных лучей при прохождении их через бифокальной линзы. При падении коллимированного лазерного пучка под произвольным углом на бифокальную линзу на выходе ее образуются четыре волны. Интерференционная картина на выходе бифокальной линзы формируется при отсутствии анализатора. Эта особенность связана с эффектом парной комбинации четырех волн на выходе бифокальной линзы, причем состояния поляризации волн внутри каждой пары оказывается одинаковым, а между собой обе пары волн ортогонально поляризованы. Каждая пара волн при их переналожении дает пространственно нелокализованную интерференционную картину. В работе подробно рассмотрены и сделаны расчеты интерференции поляризованных лучей без анализатора.

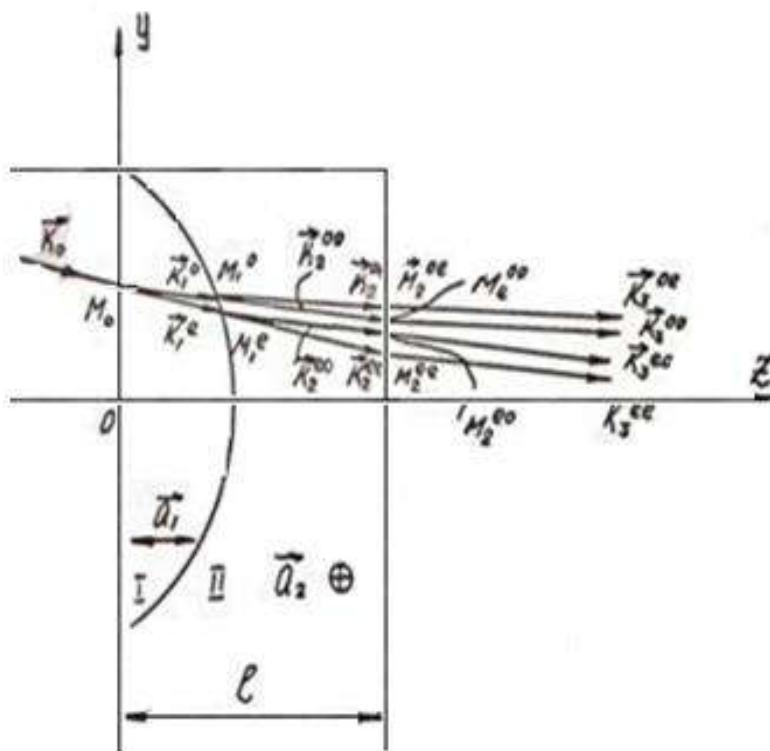
In work conditions of emergence of an interference of the polarized laser beams at their passing through a bifocal lens. When falling the collimated laser bunch under any corner on a bifocal lens at its exit four waves are formed. The interferential picture at the exit of a bifocal lens is formed in the absence of the analyzer. This feature is connected with effect of a pair combination of four waves at the exit of a bifocal lens, and conditions of polarization of waves in each couple it is identical, and among themselves both couples waves orthogonally are polarized. Each couple of waves at their reimposing gives spatially the non-local interferential picture. In work calculations of an interference of the polarized beams without analyzer are in detail considered and made.

Электромагнитті толқындардың қандай да бір орта арқылы өткен кезде осы ортамен әсерлесуінің нәтижесінде ерекше құбылыстар пайда болады. Осы құбылыстардың пайда болу себептерін анықтау арнайы әдістемелерді қолдануды талап етеді. Берілген жұмыста электромагнитті толқындардың бір осьті кристалдардан жасалынған қос (бифокальды) линзалардан құрастырылған жүйе арқылы өткен кезде пайда болатын толқындардың жолдарын есептеу, олардан алынған поляризациялық сәулелердің анализаторсыз интерференциялық суреттер беру ерекшеліктері құрастырылады. Бұрынғы белгілі геометриялық әдісте [1] есептеулерге ыңғайсыз, ал ұсынылып отырған парциалды әдісте есептеулер қарапайым түрге келтіріледі. Осы әдістің ерекшелігіне тоқталайық.

Бифокальды линзаға (БЛ) коллимирленген лазер сәулесі еркін бұрышпен түскен кезде оның шығысында төрт толқын пайда болады. БЛ шығысында интерференциялық сурет анализаторсыз да алынады. БЛ шығысында пайда болған төрт толқын екі жұпқа бірігеді. Әрбір жұп толқындардың поляризация күйлері бірдей және өзара ортогоналды жазықтықта полеризацияланған. Жұп толқындарды біріктірген кезде кеңістікте шоғырланбаған интерференциялық сурет аламыз. Айтылған ерекшелік БЛ-да келесі шарт орындалғанда пайда болады (1-сурет). $Z=0$ жазықтық сфералық беттің ойыс жағында орналасса және кристалдың оптикалық осьтерінің бағытын анықтаушы векторлар \vec{a}_1 және \vec{a}_2 келесі түрде берілсе ,

$$\vec{a}_1=(0,0,1), \quad \vec{a}_2=(0,1,0)$$

БЛ-ға түскен лазер сәулесі о (кәдімгі)- және е (кәдімгі емес) – толқындарға жіктеледі. Бұл толқындар сфералық бетте әрқайсысы тағы да о-және е-толқынға жіктелінеді. Нәтижесінде БЛ-дің шығысында оо-, ое-, ео- және ее-толқындар пайда болады.



1- сурет.

Коллимирленген лазер сәулесінің БЛ-дан өту . Сәуле БЛ-дің кіріс қабырғасына еркін бұрышымен түседі («анализаторсыз» интерференция режимі)

Осы төрт толқынға жеке-жеке тоқталамыз.

а) оо- толқын.

БЛ-ға еркін бұрышымен жарықтың коллимирленген ағыны түссін. Ағын жазық толқындар түрінде және оның бірлік толқындық векторы келесі түрде берілсін (1-сурет)

$$\vec{k}_0 = (\sin \alpha; 0; \cos \alpha); \quad (1)$$

Коллимирленген ағыннан жіңішке сәулені бөліп аламыз. Бұл сәуле $z=0$ жазықтығын $M^o_0 = (d \cos \varphi; d \sin \varphi; 0)$ нүктеде қисын. оо- толқын ішкі сфералық бетті «сезбейді», сондықтан ол БЛ линзадан біртекті жазық параллель пластинадан өткендей өтеді. Пластинаның сыну көрсеткіші n_o болсын. Қарапайым есептеулер M^o_1 нүктесі үшін келесідей координаталар береді:

$$x^o_1 = l \operatorname{tg} \alpha_1 + d \cos \varphi; \quad y^o_1 = d \sin \varphi; \quad z=l; \quad (2)$$

б) ео- толқын.

Толқындық векторы (1) өрнектегідей парциалды сәуле $z=0$ жазықтығын $M^o_e = (d_e \cos \varphi_e; d_e \sin \varphi_e; 0)$ нүктесінде қисын. Бұл нүкте M^o_0 нүктесімен сәйкес келмейді. $Z=0$ болғандағы сыну заңы келесі түрде болады



$$\sin^2 \alpha \left(\frac{\sin^2 \alpha^{e_1}}{n_e^2} + \frac{\cos^2 \alpha^{e_1}}{n_o^2} \right) = \sin^2 \alpha_1^{e_1}; \quad (3)$$

мұндағы $\alpha_1^{e_1} - \mathbf{k}_1$ -сынған толқынның бірлік толқындық векторы мен z осінің арасындағы бұрыш.

$$\text{Осыдан, } \operatorname{tg} \alpha^{e_1} = \frac{n_e \sin \alpha}{n_o \sqrt{n_e^2 - \sin^2 \alpha}} \sin^2 \alpha; \quad (4)$$

Парциалды сәуленің траекториясын анықтайтын сәулелік вектор \vec{k}_0 және \vec{k}_1^e векторлар жазықтығында жатады. Ол z осімен θ бұрыш құрайды. θ бұрышы келесі өрнекпен анықталады:

$$\operatorname{tg} \theta = \frac{n_o^2}{n_e^2} \operatorname{tg} \alpha_1^{e_1}; \quad (5)$$

немесе

$$\operatorname{tg} \theta = \frac{n_e \sin \alpha}{n_o \sqrt{n_e^2 - \sin^2 \alpha}}; \quad (6)$$

Бұдан e_0 - сәулесінің БЛ линзаның I бөлігіндегі теңдеуі келесі түрде жазылады:

$$\frac{x - d_e \sin \varphi_e}{\sin \theta} = \frac{y - d_e \sin \varphi_e}{0} = \frac{z}{\sin \theta}; \quad (7)$$

(7) өрнек M_1^e нүктесінің координатасын анықтауға мүмкіндік береді:

$$x^{e_1} = \frac{n_o \sin \alpha}{n_e \sqrt{n_e^2 - \sin^2 \alpha}} \frac{l}{2} + d_e \cos \varphi_e; y^{e_1} = d_e \cos \varphi_e; z^{e_1} = \frac{l}{2}; \quad (8)$$

Өз кезегінде e_0 - сәуленің сфералық беттің M_1^e нүктесінде сыну заңы келесі түрде жазылады:

$$\left[1 - (\vec{k}_1 \vec{n}_R)^2 \right] = n^2_0 \left(\frac{\sin^2 \alpha^{e_1}}{n_e^2} \frac{\cos^2 \alpha^{e_1}}{n_o^2} \right) \left[1 - (\vec{k}_1 \vec{n}_R)^2 \right]; \quad (9)$$

мұндағы $\vec{n}_R = \left\{ \frac{d_e \cos \varphi_e + l \operatorname{tg} \theta}{R}; \frac{d_e \sin \varphi_e}{R}; 1 \right\}$ сфералық беттегі - M_1^e нүктесіндегі нормаль.

\vec{k}_2 толқындық векторды келесі түрде іздейміз:

$$\vec{k}_2 = \eta \vec{n}_R + \mu \vec{k}_1; \quad (10)$$

(10) өрнек сфералық беттің M_1^e нүктесіндегі нормаль түскен және сынған толқынның толқындық векторларының коллиенарлық шарты. (10) өрнекті (9) өрнекке қойып, алатынымыз:

$$\mu = \frac{1}{n_o n_e} \sqrt{n_o^2 n_e^2 - (n_o^2 - n_e^2) \sin^2 \alpha}; \quad (11)$$

мұндағы,

$$q = \sin^2 \alpha_1^{e_1} \frac{d_e \cos \varphi_e + l \operatorname{tg} \theta}{R};$$



$$q' = \frac{\sin \alpha}{n_0} \frac{d_e \cos \varphi_e + \operatorname{tg} \theta}{R \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_0^2}}};$$

$$\eta_0 = \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_0^2}} - \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_0^2}}; \quad (12)$$

Сонымен \vec{k}_2^{eo} толқындық вектордың параксиалды жуықтаудағы $\left(\frac{d}{R} \ll 1; \frac{l}{R} \ll 1\right)$ құраушылары келесі түрде жазылады:

$$\vec{k}_{2x}^{eo} = \frac{\sin \alpha}{n_0} + \eta_0 \frac{d_e \cos \varphi_e + \operatorname{tg} \theta}{R};$$

$$k_{2y}^{eo} = \eta_0 \frac{d_e \sin^2 \varphi_e}{R}; \quad (13)$$

$$k_{2z}^{eo} = \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_0^2}} - \eta_0 q';$$

(13) өрнек ео- сәулелінің БЛ II бөлігіндегі тендеуін анықтауға мүмкіндік береді

$$\frac{d_e \cos \varphi_e + \operatorname{tg} \theta - x}{\vec{k}^{eo}_{2x}} = \frac{d_e \sin \varphi_e - y}{\vec{k}^{eo}_{2y}} = \frac{l - z}{\vec{k}^{eo}_{2z}}; \quad (14)$$

және M_2^{eo} нүктенің координатасын анықтауға,

$$x_2^e = \frac{l}{2} \left(\frac{n_o \sin \alpha}{n_e \sqrt{n_e^2 - \sin^2 \alpha}} + \frac{\sin \alpha}{\sqrt{n_o^2 - \sin^2 \alpha}} \right) + d_e \cos \varphi_e;$$

$$y_2^e = d_e \cos \varphi_e; \quad (15)$$

$$z_2^e = l;$$

оо- және ео- сәулелердің белгілі траекторияларының көмегімен сәулелердің оптикалық жол айырымын анықтаймыз.

$$\Delta Z = \left[\sqrt{\left(1 + \frac{n_o^2 \sin \alpha}{n_e (n_e^2 - \sin^2 \alpha)}\right) \left(n_o^2 - \frac{n_o^2 - n_e^2}{n_e^2} \sin^2 \alpha\right)} - \frac{n_o^2}{\sqrt{n_o^2 - \sin^2 \alpha}} \right]; \quad (16)$$

БЛ шығысындағы интерференциялық максимумдар шарты келесідей жазылады:

$$\Delta Z = (\vec{k}_2^{eo} - \vec{k}_2^{oo}) \vec{r} = S \lambda, \quad (17)$$

мұндағы $S=0; \pm 1; \pm 2$ максимумдер реті, $z(x,y) z=l$ болғандығы бақылау нүктесінің радиус-векторы.

(17) өрнекке екі поляризацияланған сәулелердің толқындық векторларының айырымы енеді. Бұл вектордың құраушылары БЛ кірісінде оо- және ео- сәулелердің азимуталды бұрыштарын қамтиды.

Бұл құраушылар (17), (8) және (15) өрнектердің көмегімен алынады. Бұл жағдайда келесідей $X^e_1 = X^e_2 = X$, $Y^e_1 = Y^e_2 = Y$ алмастырулар жасаймыз. Құраушылардың алынуы интерференциялық суреттің максимум нүктелерінің геометриялық орындарының теңдеуін келесі түрде жазуға мүмкіндік береді:

$$\frac{\eta_o}{R}(X^2 + Y^2) - \eta_o \frac{l}{2R} \frac{\sin \alpha}{\sqrt{n_o^2 - \sin^2 \alpha}} = S\lambda - \Delta \quad (18)$$

немесе

$$(X - B)^2 + Y^2 = R^{*2}, \quad (19a)$$

мұндағы

$$B = \frac{l}{4} \frac{\sin \alpha}{\sqrt{n_o^2 - \sin^2 \alpha}}; R^{*2} = \frac{RS\lambda}{\eta_o} - \frac{R\Delta}{\eta_o} + \frac{l^2}{16} \frac{\sin^2 \alpha}{(n_o^2 - \sin^2 \alpha)} \quad (19b)$$

Сонымен (19a) өрнектен көретіміз оо- және ео- толқындар БЛ шығысында концентрлі сақиналар түріндегі интерференциялық сурет береді. Сақиналардың радиусы R^2 x осінің бойында «В» қашықтыққа ығысқан болады. Бұл қашықтық α бұрышына пропорционал. Көршілес екі максимумның (сақинаның) ара қашықтығы келесі өрнекпен анықталады:

$$\Delta R = \frac{R\lambda}{2R^* \eta} \quad (20)$$

оо- және ее- толқындар арасындағы интерференциялық суреттерді қарастыру айтылған әдіс бойынша жүргізіледі. Есептеу нәтижесі келесі түрде жазылады:

$$(X + B_1)^2 + Y^2 = R_1^{*2} \quad (21)$$

мұндағы

$$B_1 = \frac{l}{4} \frac{\sin \alpha}{\sqrt{\eta_o^2 - \sin^2 \alpha}}$$

$$R_1^* = \frac{RS\lambda}{\eta_1} - \frac{R\Delta}{\eta_1} + \frac{l^2}{16} \frac{\sin^2 \alpha}{(n_e^2 - \sin^2 \alpha)}$$

$$\eta_1 = \eta_o^{\parallel} - \eta_o^{\perp}; \quad \eta_o^{\parallel} = \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_e^2}} - \frac{n_o}{n_e} \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_e^2}};$$

$$\eta_o^{\perp} = \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_e^2}} - \frac{n_o}{n_e} \sqrt{1 - \frac{\sin^2 \alpha}{n_e^2}}$$

R-сфералық беттің қисықтық радиусы, l БЛ линзаның қалыңдығы.

(21) өрнектен көретіміз оо- және ее- толқындар БЛ-дың шығысында концентрлі сақиналар түрінде интерференциялық сурет берді. Олар x осінің бойында «В» қашықтыққа ығысқан болады және көршілес максимумдар (сақиналар) арасы келесі түрде анықталады:

$$\Delta R = \frac{R\lambda}{2\eta_1 R_1^*} \quad (22)$$

(22) формуланың көмегімен бірінші сақинаның радиусын біле отырып, келесі сақиналардың радиустарын анықтай аламыз.

Барлық есептеулерде қарапайымдылық үшін, интерференциялық сурет БЛ линзаның тікелей шығыс қабырғасының маңында байқалады деп есептейміз. Осы қабырғадан қандай да бір қашықтықта орналасқан экран үшін де есептеулер жүргізуге болады. Экранды қозғалысқа келтірген жағдайда интерференциялық суреттің өлшемі ғана өзгереді. Бағалау жүргізу үшін төрт сәулелердің толқындық векторларын білуіміз керек. Бұл векторлардың $z=e$ кезіндегі шекті шарттарды келесі түрде жазылады:

$$\begin{aligned} \vec{K}_3^{oo} &= \{\sin \alpha; \cos \alpha\} \\ \vec{K}_3^{oe} &= \left\{ \sin \alpha + \eta_{on_e}^{\perp} \frac{tg \alpha_1 + d \cos \alpha}{R}; \eta_{on_o}^{\perp} \frac{de \sin \varphi}{R}; \cos \alpha - \eta_{on_e}^{\perp} g_1^{\perp} \right\} \\ \vec{K}_3^{oe} &= \left\{ \sin \alpha + \eta_{on_e} \frac{tg \theta + de \cos \varphi_e}{R}; \eta_{on_o} \frac{de \sin \varphi_e}{R}; \cos \alpha - \eta_{on_e} g_1^{\perp} \right\} \\ \vec{K}_3^{ee} &= \left\{ \sin \alpha + \eta_{on_e}^{\parallel} \frac{tg \theta + de \cos \varphi_e}{R}; \eta_{on_e}^{\parallel} \frac{de \sin \varphi_e}{R}; \cos \alpha - \eta_{on_e}^{\parallel} g_2^{\perp} \right\} \end{aligned} \quad (23)$$

мұндағы $g_1^{\perp} = \frac{\sin \alpha}{\sqrt{n_e^2 \sin^2 \alpha}} \frac{tg \alpha_1 + d \cos \varphi}{R}$; $g_2^{\perp} = \frac{\sin \alpha}{\sqrt{n_e^2 \sin^2 \alpha}} \frac{de \cos \varphi_e + tg \theta}{R}$

(23) өрнектің көмегімен oo-, ee-, ee- және oe- толқындар арасындағы интерференциялық суреттегі сақиналардың радиустары үшін өрнекті алуымызға болады.

Экран БЛ-дің шығыс қабырғасынан ($z=e$) L -қашықтықта тұрса,

$$R_1^{*2} = \frac{RS\lambda}{\eta_1 n_e} - \frac{R\Delta}{\eta_1 n_e} + \frac{1}{16} \left[l \frac{\sin \alpha}{\sqrt{n_e^2 - \sin^2 \alpha}} + Ltg \alpha \right] \quad (24)$$

$$R^{*2} = \frac{RS\lambda}{\eta_0 n_0} - \frac{R\Delta}{\eta_0 n_0} + \frac{1}{16} \left[l \frac{\sin \alpha}{\sqrt{n_e^2 - \sin^2 \alpha}} + Ltg \alpha \right] \quad (25)$$

БЛ-1 линзаның кіріс қабырғасына жарық ағыны нормаль түсетін болса, онда (23) өрнек жағдайында $\psi = 0$ (14), (12) және (16) өрнектерге түрленеді. Нәтижесінде көретініміз теория негізінде алынған өрнектер тәжірибедегі интерференциялық суреттерді толығымен анықтай алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Пихтин А.Н. Оптическая и квантовая электроника.-М.: Высш.шк., 2001
2. Быстров Ю.А. Оптоэлектронные приборы и устройства.-М.: Радио-Софт, 2001
3. Игнатов А.Н. Оптоэлектронные приборы и устройства.М.: Эко Трендз, 2007



ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ, ЭМОЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚИМЫЛДЫҚ ІС- ӘРЕКЕТІН ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ

Е.Б. Нұрланов, А.Қ. Қисымова

Статья посвящена «начальному пункту проектирования педагогической технологии» – целеполаганию, устанавливаемой благодаря четкой системе взаимосвязанных критериев образовательных результатов. При этом авторы обращают внимание на необходимость учета в такой системе различных типов учебной деятельности: познавательной, эмоциональной и психомоторной. В качестве такой системы предлагаются таксономии трех сфер обучения (Б. Блум, 1956; Д. Кротвел, Б. Блум и Б. Мэйжа, 1973; Э. Симпсон, 1972).

Article is devoted to “the starting point of designing an educational technology” – goal setting, established thanks to a clear system of interrelated criteria of educational outcomes. The authors draw attention to the need to take account different types of learning activities (cognitive, affective and psychomotor) in the system. Taxonomies of three learning domains are offered as a variant of such a system (B. Bloom, 1956; D. Krathwohl, B. Bloom and B. Masia, 1973; E. Simpson, 1972).

Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2004 ж. қазанында өткен ҚР білім беру және ғылым саласы қызметкерлерінің III құрылтайында атап көрсеткеніндей, Жапония, Оңтүстік Корея мен Финляндия сияқты дамыған елдердің озық тәжірибесі үздік білім беру жүйесі ең жақсы және ең нашар оқушы арасындағы айырмашылықты барынша азайтатынымен сипатталатынын дәлелдеді [1]. Еуропаның бақуатты саналатын халқы – немістер жүз адамның 99-ы жоғары орындағыштық мәдениетке, ал біреуі шығармашылық қабілеттерге ие болатын жағдайды тиімді деп санайды. Олардың ойынша, осы арақатынас кез-келген кәсіпорынның тұрақты қызмет етуін қамтамасыз етеді [2, С. 52]. Олай болса, бүгінгі, XXI ғ. мектебі қоғамның мемлекет белгілеп отырған жоғары межесіне бірен-саран оқушыны емес, мүмкіндігінше барлық балаларды жеткізуге міндетті. Бұл үшін мақсатты анық білудің маңызды екені түсінікті. Түпкі мақсатты көрмей, оған қарай қозғалу да, жету де мүмкін емес. Рим стоицизмінің ірі өкілі Л.А. Сенека айтпақшы: «Қай портқа бет алғанын білмейтін кеменің желі де оңынан тұрмайды» [3].

Бұл ретте мектептік педагогикалық жүйеде қалыптасқан, артта қалушылыққа апаратын жағдайдан шығудың бірден-бір жолын педагогикалық технологияларды құрастыру мен қолдану ісіне кеңінен көшуде көрген, қазіргі заманғы педагогика классиктерінің бірі В.П. Беспальконың «Педагогикалық технология құрауыштары» (Слагаемые педагогической технологии, 1989) атты еңбегіндегі ойын келтірсе болады. Ғалым мақсат түзудің «педагогикалық технологияны құрудың бастапқы нүктесі» екенін айтып, проблеманы мектептік педагогикалық жүйедегі мақсаттан қарастыра бастайды. В.П. Беспалько кенестік мектепте негізгі, ортақ мақсаттың көмескеленіп, көрінбей кеткендіктен, педагогтердің әрқайсысы оқу жоспарларын, бағдарламалары мен оқу-әдістемелік құралдарды өздерінше құрастыратынын түсіндіреді. «Мұндай көзқарас мектеп өмірінің бүкіл тәжірибесі мен күрделі жүйелерді ұйымдастырудың заманауи әдіснамалық принциптері көрсетіп отырғандай, әуреге салып, былық туғызып, таусылмайтын пікірталас пен теория тұрғысынан формалды

тексеруден басқа еш нәтиже бере алмайды, себебі, жүйеде оны түзуші элемент – мақсат жоқ» [4, С. 29–30].

Мақсатты оқушылардың іс жүзінде танып бағалауға болатын іс-әрекеттерінде көрініс табатын оқу нәтижелері түрінде тұжырымдау оқыту технологиялары арқылы жүзеге асатыны белгілі. Осындай мақсат диагностикалық (диагностикалауға болатын) немесе операциялық мақсат деп аталады.

Танымал педагогикалық технологиялардың шетелдік авторларының ішінде Дж. Кэрролл, Б. Блум, Д. Брунер, Г. Гейс, В. Коскарелли жөнінде көбірек айтылады [5; 6, С. 19]. Б. Блумның жетекшілігімен бір топ америкалық психолог-педагогтер 1956 ж. мұғалімге оқытудың диагностикалық мақсаттарын тұжырымдауына көмектесу үшін (айналып келгенде, оқу процесін жоспарлау мен бағалау рәсімдерін оңайлату үшін) оқушылардың танымдық, эмоциялық әрі психомоторлы қызмет салаларындағы оқу мақсаттарының таксономиясын ұсынды [7, С. 66; 8]. Оқу іс-әрекеттерін жобалаған кезде күтілетін нәтиже мен ұстаз міндеттерін айқын түсінуде бұл таксономияның көп көмегі тиеді. Алғашында білім беру технологиясына арналып дайындалмаған бұл психологиялық-педагогикалық әзірлеме *жоғары дәрежелі педагогикалық стратегия* болып есептеледі [9].

Білім беруде және оқыту ісінде жасалған өзге жүйелер мен иерархиялардың ішінде **Б. Блум таксономиясы** түсініктілігімен әрі заманауи білім беру парадигмасы жағдайында да кеңінен қолдануға жарамдылығымен көзге түседі. Ондағы білім алу қызметінің үш саласы (танымдық сала – психикалық дағдылар саласы; эмоциялық сала – сезімдегі немесе эмоциядағы өсу саласы; психомоторлы сала – қол немесе дене дағдыларының саласы ретінде) білім (knowledge), бағдар (attitude) және дағдыларға (skills) сәйкес келеді. Олай болса, бұл таксономия оқытудың арнайы бір түрінен гөрі біртұтас оқыту процесінің мақсаттары болып табылады. Оқытушылар БДБ, яғни «білім, дағды және бағдар» (KSA – Knowledge, Skills, and Attitude) деп атап кеткен бұл жүйе отандық педагогикадағы «білім-білік, дағды» (ББД) ұштағанының аналогы болып көрінетін секілді [10].

Біздің пікірімізше отандық және ресейлік зерттеулерде Блум таксономиясы жіті талданбаған. Зерттеушілер таксономияны мән-мағынасын жоғалтатындай қарапайым күйде береді, әдебиетте таксономияға мардымсыз түсініктеме берілген. Ал ұдайы түпнұсқа ағылшын дереккөзіне сілтеме жасалуы, бұл еңбектің қазақ я орыс тіліне тұтас аударылмағанын көрсетеді.

Танымдық, эмоциялық және психомоторлы салалардағы педагогикалық мақсаттар таксономиясының оқыту қызметінде пайдаланудың мүмкін әрі жөн екенін шын мәнінде түсіну үшін Б. Блумның 1956 ж. танымдық сала, Д. Кротвел (D. Krathwohl), Б. Блум мен Б. Мэйжаның (B. Masia) 1973 ж. эмоциялық сала және Э. Симпсонның (E. Simpson) 1972 ж. психомоторлы сала жөніндегі әдістемелік нұсқауларына сәйкес берілген, ағылшын дереккөзінен аударылған мәліметпен танысуды ұсынамыз [10].

Танымдық сала

Б. Блум бойынша (1956) танымдық салаға білім әрі ақыл-ой дағдыларын дамыту процесі жатады. Бұл саланың құрамына ерекше фактілерді, рәсімдер үлгілері мен ұғымдарды еске түсіру немесе оларды тану секілді қызметтер кіреді, бұлар ақыл-ой қабілеттері мен дағдыларын дамытады. Төмендегі кестеде әр алуан мінез-құлықтар алты ірі категорияға біріктіріліп, ең қарапайымынан барынша күрделісіне дейін тізілген тәртіпте беріліп отыр. Берілген категорияларды қиындық деңгейлері деп түсінсе болады, өйткені әрбір келесі деңгейге өту үшін оның алдыңғысын меңгеріп алу қажет.

Категория	Мысалы мен түйінді ұғымдары
1	2
<p>Блм: Деректерді не акпаратты еске түсіру.</p>	<p>Мысалдары: Стратегияны баяндау. Сатып алушыға тауарлардың бағасын жатқа айту. Қауіпсіздік техникасын білу.</p> <p>Түйінді ұғымдары: анықтайды, сипаттайды, ұқсатады, біледі, қайсыбір категорияға жатқызады, атап шығады, сәйкестігін табады, атын атайды, бейнелеп айтады, есіне түсіреді, таниды, жаңғыртады, іріктейді, тұжырымдайды.</p>
<p>Түсінік: Мағынаны, мәліметті бір өлшем бірлігінен екіншісіне аударуды, интерполяцияны түсіну, нұсқаулар мен проблемалар түсіндірмесін ұғу. Проблеманы өз сөзімен сипаттау.</p>	<p>Мысалдары: Жазбаша бақылау жұмысының ережелерін қайта қарау. Күрделі тапсырманы орындаудың қадамдарын өз сөзімен жеткізу. Теңдеуді компьютердің электронды кестесіне көшіру.</p> <p>Түйінді ұғымдары: түсінеді, конверттейді, жақтайды, айырып таниды, жуықтап бағалайды, түсіндіреді, кеңейтеді, жинақтап қорытады, мысалкелтіреді, қорытынды шығарады, түсіндірмесін береді, парафразалайды, болжайды, қайта қарайды, түйіндейді, аударарды.</p>
<p>Қолданыс: Ұғымды жаңа жағдайда пайдалану, я болмаса абстракцияны еш жәрдемсіз қолдану. Сынып бөлмесінде (аудиторияда) үйренгенді жұмыс орнында отырып бейтаныс жағдайға байланысты қолдану.</p>	<p>Мысалдары: Анықтамалықты пайдалана отырып, қызметкерлердің демалыс уақытын есептеп шығару. Жазбаша тестінің сенімділігін бағалауда статистика заңдарын қолдану.</p> <p>Түйінді ұғымдары: қолданады, өзгертеді, есептеп шығарады, құрастырады, көрсетеді, сырын ашып біледі, қолмен шебер жұмыс істейді (манипуляция жасайды), түрлендіреді, әрекет етеді, болжайды, әзірлейді, жасап шығарады, байланысын анықтайды, танытады, шешеді, пайдаланады.</p>
<p>Анализ: Заттық нәрсенің я идеяның құрылымы түсінікті болу үшін оларды бөлшектеп қарастыру. Фактілерді ой-тұжырымдардан айырып тану.</p>	<p>Мысалдары: Жабдықтың қайсыбір бөлшегіндегі ақауын дедукциялық әдістің көмегімен тауып, жөндеу. Дәлелдеме қисынынан қате ойды көру. Бөлімшеден (мекемеден) келіп түскен мәліметті жинақтап, оның ішінен орындалып бітуі үшін ізденуді қажет ететін тапсырмаларды іріктеу.</p> <p>Түйінді ұғымдары: талдайды, бөлшектеп қарастырады, салыстырады, қарсы қойып салыстырады, сызбанұсқа түрінде бейнеледі, бар құрылымды бөлшек-бөлшекке ажыратады (деконструкциялайды), саралайды, ерекшелейді, айырып таниды, ұқсатады, суреттейді, қорытынды шығарады, бейнелеп айтады, байланысын анықтайды, іріктейді, ұсақтап бөледі.</p>
<p>Синтез: Құрылымды я үлгіні алуан түрлі элементтерден жасау. Құрамдас бөлшектерді біріктіріп, жаңа мағынаны, я болмаса құрылымды шығаруға баса назар аудару.</p>	<p>Мысалдары: Компания операциялары немесе технологиялық процесі жайлы нұсқаулық жазу. Ерекше бір тапсырманы орындау мақсатында машина жобасын (механизмді) жасап шығару. Проблема шешу үшін бірнеше дереккөзден алынған оқу материалын кіріктіре пайдалану. Алынған нәтижені жақсарту үшін, оны өңдеп түзету.</p> <p>Түйінді ұғымдары: категорияларға бөледі, қиыстырады, компиляциялайды, тұтастырады, жасайды, ойлап табады, жобалайды, түсіндіреді, қозғаусалады, түрлендіреді, ұйымдастырады, жоспарлайды, қайта топтастырады, қайта құрады, байланысын анықтайды, қайта ұйымдастырады, түзетеді, қайтақарайды, түйіндейді, сөйлеседі, жазарды.</p>
<p>Баға: Идеялардың не заттық нәрселердің құндылығы жайлы пікір қалыптастыру.</p>	<p>Мысалдары: Ең тиімді деген шешімді таңдау. Ең білікті деген кандидатты жалдау. Жаңа бюджетті түсіндіріп негіздеу.</p> <p>Түйінді ұғымдары: есептейді, салыстырады, шешім қабылдайды, қарсы қойып салыстырады, сынайды, сыни талдау жасайды, жақтайды, сипаттайды, ерекшелейді, бағалайды, түсіндіреді, түсіндірмесін береді, негіздейді, байланысын анықтайды, түйіндейді, қолдайды.</p>

Эмоциялық сала

Д. Кротвел, Б. Блум мен Б. Мэйжа бойынша (1973) бұл салаға біздің айналадағы ортамен эмоциялық тұрғыда, яғни сезім, құндылық, ризашылық, энтузиазм, ынта және бағдардың

көмегімен әрекеттесу амалымыз жатады. Бұл салада бес ірі категория ажыратылады, олар төмендегі кестеде ең қарапайым мінез-құлықтардан басталып, барынша күрделілеріне қарай тізілген.

1.2-кесте

Категория	Мысалы мен түйінді ұғымдары
1	2
<p>ҚҰБЫЛЫСТАРДЫ ҚАБЫЛДАУ: Хабардар болу, тыңдауға дайын тұру, талғап көңіл бөлу.</p>	<p>Мысалдары: Өзгелерді сыйлап тыңдау. Жанадан таныстырылған адамдардың сөзін ықыласпен тыңдау, олардың есімдерін есте сақтау.</p> <p>Түйінді ұғымдары: сұрақ қояды, таңдайды, сипаттайды, байқап отырады, тарту етеді, өткізеді, ұқсатады, орналастырады, есімін атайды, нұсқайды, іріктейді, өзін-өзі ұстайды, тік жүреді, жауап қайтарады, пайдаланады.</p>
<p>ҚҰБЫЛЫСТАР ӨСЕРІНЕ ЖАУАП БЕРУ: Оқып үйренушілердің белсене қатысуы. Ерекше бір құбылысты байқау әрі оған жауап қайтару. Үйрету процесінің нәтижесінде жауап реакциясының сәйкестігіне, жауап беруге дайын тұруға, жауап беруден ләззат алуға (ынталандыруға) баса назар аударылуы мүмкін.</p>	<p>Мысалдары: Сынып бөлмесіндегі (аудиториядағы) пікірталасқа белсене араласу. Презентация ұсыну. Жаңа идеалды, идеяны не модельді толық түсіну үшін зерделеу.</p> <p>Қауіпсіздік техникасын білумен қатар, оның ережелерін орындауға жаттығу.</p> <p>Түйінді ұғымдары: сай келеді, қолғабыс етеді, септігін тигізеді, келіседі, ыңғайланады, талқылайды, қуаттайды, көмектеседі, қайсыбір категорияға жатқызады, орындайды, жаттығады, таныстырады, оқиды, баяндайды, баяндама жасайды, іріктейді, сөйлеседі, жазады.</p>
<p>БАҒАЛАУ: Бағалық пен құндылық сипаттамаларын ерекше бір объектімен, феноменмен немесе мінез-құлықпен байланыстыру. Бағалау мақұлдаумен шектелуі де, өзіне міндеттеме алу секілді күрделі формалар түрінде жүзеге асуы мүмкін. Бағалау құндылықтар жиынтығын интериорландыруға негізделеді, бұл құндылықтар оқып үйренушілердің айқын мінез-құлқынан аян болып тұруы, яғни анықтауға оңай болуы керек.</p>	<p>Мысалдары: Демократиялық процеске сенім білдіру. Адамдардың жеке басындағы және мәдениетіндегі ерекшеліктеріне (құндылықтар әр алуандылығына) сезімтал келу. Проблемаларды шешуде қабілеттілік таныту. Қоғам өмірін жақсарту бағытында жоспар ұсыну және алған міндеттемені бұлжытпай орындау. Қарсылық туғызған мәселелер бойынша басшыны хабардар ету.</p> <p>Түйінді ұғымдары: аяқтайды, білдіреді, саралайды, түсіндіреді, сақтайды, қалыптастырады, бастама көтереді, шақырады, қосылады, негіздейді, ұсынады, оқиды, баяндама жасайды, іріктейді, ортақтасады, оқып біледі, жұмыс істейді.</p>
<p>ҰЙЫМДАСТЫРУ: Өртүрлі құндылықтарды бір-біріне қарсы қойып салыстыру арқылы, олардың арасындағы қарама-қайшылығын шешіп, сондай-ақ құндылықтардың бірегей жүйесін құра отырып, құндылықтардан басымдықтарды жасау. Мұнда құндылықтарды салыстыруға, олардың арақатынасын белгілеуге әрі олардың жаңа түрлерін түзуге ерекше көңіл бөлінеді.</p>	<p>Мысалдары: Еркіндік пен жауапты мінез-құлық арақатынасының сақталу қажеттілігін мойындау. Өзгенің мінез-құлығы үшін жауапкершілікті өз мойнына алу. Проблемаларды шешуде жүйелі түрде жоспар құрып отырудың рөлін түсіндіру. Кәсіби әдеп нормаларын қабыл алу. Қабілет, мүдде мен сенім-нанымдарды үйлестіре отырып өмірлік жоспар құру. Ұйымның (мекеменің), отбасының және жеке басының мұқтаждықтарын қанағаттандыру үшін уақытын өмірінің басымдықтарына қарай тиімді бөледі.</p> <p>Түйінді ұғымдары: айнымайды, қайта істейді, жөнге салады, қиыстырады, салыстырады, аяқтайды, жақтайды, түсіндіреді, формула арқылы көрсетеді, жинақтап қорытады, ұқсатады, кіріктіреді, түрлендіреді, ретке келтіреді, ұйымдастырады, әзірлейді, байланысын анықтайды, түзеді.</p>

1	2-кестенің жалғасы
<p>Құндылықтарды интериорландыру (мінездеме): Мінез-құлқын басқаратын құндылықтар жүйесіне ие болу. Мінез-құлқынның көріністеріне қарай отырып оқып үйренушінің көбіне бірізді, одан күтетіндей әрекет ететінін айтуға болады. Оқыту мақсаттары оқып үйренушінің (жеке, әлеуметтік, эмоциялық) бейімделу сипатына орайластырылады.</p>	<p>Мысалдары: Өздігінен жұмыс істегенде өз күшіне сенімді екенін аңғартады. Топтық іс-әрекетте өзге адамдармен бірлесе қызмет ету (командалық жұмысқа тән үйлесімділік таныту). Проблемаларды шешуде объективті ыңғайға сүйену. Күнбе-күн этикалық практиканың сақталуына кәсіпқойлықпен қарау. Жаңа дәлел тұрғысында пікірін дұрыстау әрі мінез-құлқын өзгерту. Адамдарды сырт келбетіне емес, қандай екеніне қарап бағалау.</p> <p>Түйінді ұғымдары: әрекет етеді, ерекшелейді, танытады, әсер етеді, тыңдайды, түрлендіреді, орындайды, жаттығады, ұсынады, сапасын бағалайды, зерделейді, түзетеді, қызмет етеді, шешеді, растайды.</p>

Психомоторлы сала

Э. Симпсон зерттеуіне (1972) сәйкес психомоторлы салаға дене қимылы, оның үйлестірілуі және жалпы мидың моторлы (қозғалтқыш) орталықтарын пайдалану жатады. Мұндай дағдылар жаттықтыру арқылы жетіледі, олар жылдамдық, дәлдік, арақашықтық, орындау рәсімдері мен әдістемелері секілді шамалар арқылы өлшенеді. Бұл саланың ірілендірілген жеті категориясы да төменде мінез-құлықтардың ең қарапайымынан барынша күрделісіне қарай тізілген күйде сипатталды.

1.3-кесте

1 Категория	2 Мысалы мен түйінді ұғымдары
<p>Перцепция: Сезім сигналдарын қимылдарды басқару үшін пайдалану қабілеті. Бұл дегеніміз, сезімді туғызу, түрлі сигналдарды іріктеу мен оларды өткізу.</p>	<p>Мысалдары: Бейвербалды коммуникация сигналдарын ашу. Лақтырылған доптың түсер жерін көзбен шамалап барып, оны ұстауға болатын орынға барып тұра қалу. Астың иісі мен дәмін келтіруге қажетті температураны пештің қызуымен реттеу. Жіп иіретін мәшинедегі жіп орауға арналған тетіктің (рогульканың) биіктігін, оның түстер палитрасымен арақатынасынан байқап реттеп отыру.</p> <p>Түйінді ұғымдары: таңдайды, сипаттайды, ашады, саралайды, айырып таниды, ұқсатады, оңашалайды, байланысын анықтайды, іріктейді.</p>
<p>Тенденция: Әрекет етуге даяр болу. Мұндай даярлықтың құрамына психикалық, физикалық әрі эмоциялық тенденциялар кіреді. Бұл үш тенденция адамның әртүрлі жағдайларға реакциясын алдын ала анықтайтын (кейде ақыл-ой тенденциялары деп аталатын) икемділіктер болып табылады.</p>	<p>Мысалдары: Өндіріс процесі қадамдарының дәйектілігін білу әрі оған сәйкес әрекет ету. Өзінің бойында қабілеттер мен кемшіліктердің барын мойындау. Жаңа процесі танып білуге ықыластану (ынталану). ЕСКЕРТПЕ: Психомоторлы саланың бұл бөлшегі эмоциялық саланың «Құбылыстар әсеріне жауап беру» тармағымен тығыз байланысты.</p> <p>Түйінді ұғымдары: бастайды, танытады, түсіндіреді, қимылдайды, істейді, жауап қайтарады (тітіркендіргіштерге), танытады, тұжырымдайды, іске өзі тіленіп кіріседі.</p>
<p>Басқарылатын реакция: Күрделі дағдыны оқып үйренудің алғашқы сатылары: еліктеу, байқап көру, жаңылысу. Тапсырманың тиісінше орындалуына жаттығу арқылы қол жеткізуге болады.</p>	<p>Мысалдары: Математикалық теңдеуді үлгіге қарап шешу. Модельді құруда нұсқауды қолдану. Оқытушының қолымен білдіретін шартты белгілері бойынша жіп орауға арналған тетікті басқаруға үйрену.</p> <p>Түйінді ұғымдары: көшіреді, бақылап отырады, сақтайды, жауап қайтарады (тітіркендіргіштерге), жаңғыртады, ілтипатқа алады.</p>

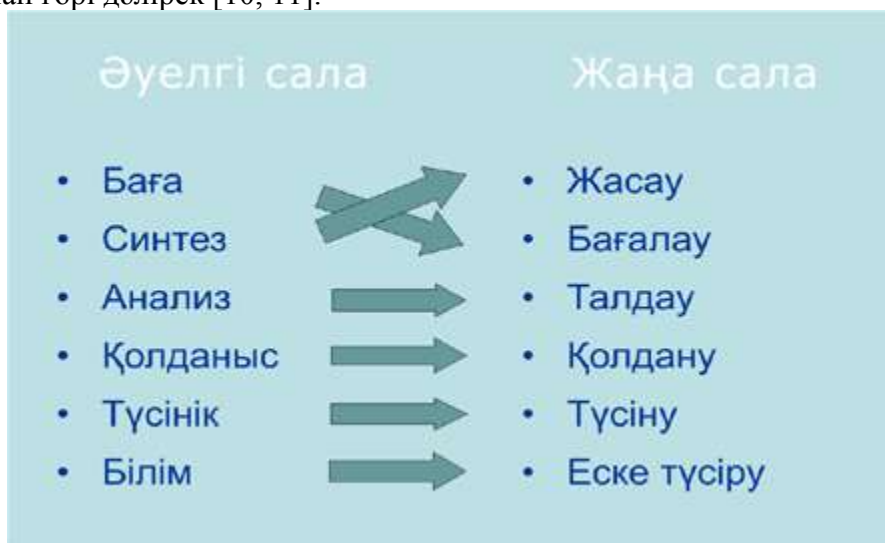
1.3-кестенің жалғасы	
<p>Механизм: Бұл күрделі дағдыны оқып үйренудің аралық сатысы. Үйреншікті болған жауап реакциялары дағдыға айналып, оларды орындауда оқып үйренуші белгілі бір дәрежеде ширақтық пен машықтық көрсете алады.</p> <p>Күрделі айқын реакция: Қимыл актілерін шебер орындау, бұған іс-әрекеттің күрделі стильдері жатады. Машықтық орындаудың шапшаң, дәл әрі аса үйлесімді, сонымен қатар күш-қуатты мейлінше аз жұмсап іске асуымен сипатталады. Бұл категориядағы орындау қорғалақтамай, автоматты жүзеге асырылады. Мәселен, теннис не футбол ойыншыларының допты қағып жіберген сәтте қатты масаттанып, көтеріңкі дауыс шығаратыны. Мұның себебі, олар өз ісінің шебері ретінде іс-әрекеттерінің неге әкелетінін, яғни нәтиженің қандай болатынын сезімдері, дұрысы, іс-қимылдарын жете сезіну арқылы білдіре алады.</p>	<p>Мысалдары: Дербес компьютерді пайдалану. Суды өткізіп тұрған құбыр шүмегін жөндеу. Автомобиль жүргізу.</p> <p>Түйінді ұғымдары: монтаждайды, салыстырып дұрыстайды, құрастырады, демонтаждайды, танытады, бекітеді, орнықтырады, ажарлайды, қыздырады, қолмен шебер жұмыс істейді, өлшейді, жөндейді, араластырады, ұйымдастырады, нобайын салады.</p> <p>Мысалдары: Автортұрақтағы тар орынға машинаны тұп-тура қою. Компьютерде тез әрі дәлдікпен жұмыс істеу. Пианинода ойнай отырып ептілік таныту.</p> <p>Түйінді ұғымдары: монтаждайды, салады (құрады), салыстырып дұрыстайды, құрастырады, демонтаждайды, танытады, бекітеді, орнықтырады, ажарлайды, қыздырады, қолмен шебер жұмыс істейді, өлшейді, жөндейді, араластырады, ұйымдастырады, нобайын салады.</p> <p>ЕСКЕРТПЕ: Көрініп тұрғандай, түйінді ұғымдар «Механизм» категориясынікіндей, алайда бұл етістіктер қайсыбір істің тезірек, жақсырақ, дәлірек, яғни сапа әрі сан жағынан жоғарырақ деңгейде жасалуын меңзейді.</p>
<p>Бейімдеу: Дағдылар жақсылап жетілді, енді оқып танушы арнайы талаптарға сай болуы үшін қимыл амалдарын түрлендіре алады.</p>	<p>Мысалдары: Ойда болмаған жағдайдың сынағынан сәтті өту. Оқыту қызметін оқып үйренушілердің қажеттіліктеріне қарай өзгерту. Тапсырманы әуелде жоспарда болмаған (сондай-ақ, бүлінбеген әрі қауіпсіз) машина арқылы орындау.</p> <p>Түйінді ұғымдары: бейімдейді, қайта істейді, өзгертеді, қайта топтастырады, қайта ұйымдастырады, түзетеді, әр алуан етеді.</p>
<p>Ойлап шығару: Ерекше бір жағдайдың не өзгеше проблеманың сипатына сәйкес келетін қимыл амалдарын жасап шығару. Оқыту нәтижелерін белгілеп, оларға жету жолында кемеліне жеткен дағдыларға сүйенетін жасампаздық (креативтілік) қасиетіне баса назар аударылады.</p>	<p>Мысалдары: Жаңа теорияны ойлап табу. Бағдарламалап оқытудың жаңа әрі жан-жақты нұсқасын шығарып, дамыту. Гимнастикалық жаттығулардың жаңа кешенін жасау.</p> <p>Түйінді ұғымдары: жөнге салады, салады (құрады), қиыстырады, тұтастырады, құрастырады, жасайды, жобалайды, бастама көтереді, жүзеге асырады, ойлап шығарады.</p>

Б. Блумның өңделген таксономиясы

Б. Блумның танымдық сала таксономиясының бүгінгі күнгі теорияларға сәйкестігін қамтамасыз ету мақсатында, оның шәкірті Лорин Андерсен (L. Anderson) таксономиядағы иерархияны шамалы өзгертіп, Б. Блумның өңделген таксономиясын (Bloom's revised taxonomy) жасап шығарды. Бұл өзгертулердің ішінен келесі екеуі көзге түседі: 1) категория атауларының зат есімнен етістік формасына ауысуы және 2) категориялар тәртібіндегі



аздаған ауысым. Оның пікірі бойынша осылайша өңделген Б. Блум таксономиясында бұрынғысына қарағанда ойлаудың белсендірек формасы көрініс тапқан және бұл жүйе түпнұсқасынан гөрі дәлірек [10, 11].



1.1-сурет

Б. Блум таксономиясы, халықаралық салыстырмалы зерттеулер және қазіргі саясат.

Б. Блум ажыратып сипаттаған танымдық іс-әрекет сатылары Қазақстан Республикасы 2007 жылдан бастап қатыса бастаған TIMSS және 2009 жылдан бері кіріскен PISA зерттеулерінің критерийлер жүйесімен толықтай үйлеседі. Осы себепті Б. Блум таксономиялары елімізде жүргізіліп жатқан білім мазмұнын жаңарту саясатының теориялық іргетасын құрайтын негіздеменің бірі болып табылады [12].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на III съезде работников образования и науки РК «Обновленной стране – качественное образование» (г. Астана, 12 октября 2004 года) // СПС «Юрист». – Алматы, 2008.
2. Коротаева Е.В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников / М.: Сентябрь, 2003. – 176 с.
3. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан – 2030: барлық қазақстандықтардың өркендеуі, қауіпсіздігі мен әл-ауқатының артуы» (Астана қ., 1997 ж. 10 қазан).
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.– 192 с.: ил.
5. Гузеев В.В. Лекции по педагогической технологии. – М.: Знание, 1992. – 60 с.: ил.
6. Ж.А. Караев, Ж.У. Кобдикова. Актуальные проблемы модернизации педагогической системы на основе технологического подхода. – Алматы: Издательство «Жазушы», 2005. – 136 с.
7. Гончаров В.С. Основы проектирования когнитивного развития школьников: Монография. Курган: Изд-во Курганского ун-та, 2005. 195 с.
8. The Encyclopedia of Educational Technology (A publication of The SDSU Department of Educational Technology, Ed. B. Hoffman) [Electronic resource] : Bloom’s learning domains / the article of J. Martin – San Diego, 2009–. – Электрон. мәлімет. – Кіру режімі: <http://edweb.sdsu.edu/eet/articles/BloomsLD/start.htm>, мезін.
9. Answers.com [Electronic resource] / Educational technology / Wikipedia: Educational

technology – 2009–. – Электрон. мәлімет (1 файл). – Кіру режімі: <http://www.answers.com/topic/educational-technology>, тегін.

10. Big Dog & Little Dog's Performance Juxtaposition [Электронды ресурс] / Bloom's Taxonomy of Learning Domains. The Three Types of Learning – 2014. Кіру режімі: <http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/bloom.html>, тегін.

11. The Encyclopedia of Educational Technology (A publication of The SDSU Department of Educational Technology, Ed. B. Hoffman) [Electronic resource] : Bloom's revised taxonomy / the article of E. Cruz – San Diego, 2009–. – Электрон. мәлімет. – Кіру режімі: <http://edweb.sdsu.edu/eet/articles/bloomrev/start.htm>, тегін.

12. Нурланов Е. Обновление учебных программ среднего образования как технологическая основа развития функциональной грамотности школьников Республики Казахстан. Онлайн платформа «G-global». Режим доступа: http://old.group-global.org/ru/storage_manage/download_file/34858, свободный.

ӘОЖ 81-3

АМЕРИКАНДЫҚ ЖӘНЕ БРИТАНДЫҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР

Н.Тобыш

В статье всесторонне рассмотрены различия между американским и британским английским. Статья будет полезна студентам, изучающим английский язык, и преподавателям английского языка.

The article comprehensively addressed the differences between American and British English. The article will be useful for students learning English and English teachers .

Джордж Бернард Шоудың британдықтар мен американдықтарға байланысты түсінігі бойынша олар «Екі ұлтқа бөлінген бір тілді» халықтар. Британдық пен американдық ағылшынының арасындағы жазуда, сөз мағыналарында және айтылуында айтарлықтай айырмашылықтар болғандықтан, көптеген ағылшын тілді адамдар бір-бірін түсінбей жататын жайттар кездеседі. Бұл жағдай ағылшынды екінші тіл ретінде үйренетіндерде көрінетін шындық, әрине бұған екі тілдің айырмашылықтарын біле бермейтін оқытушылар да жатады.

Британ ағылшынында білім алғандар студенттеріне ағылшын тілінің басқа да формалары бар екендігін түсіндірмейді, ал американдық ағылшынмен білім беретін мұғалімдер оқышыларына тілдің американдық түрін ғана беруге күш салады. Бұл білімгерлердің британ ағылшынының оқылуы мен мағыналарын ұғуға, әсіресе кино көруде, ойындарды ойнау мен теледидарды түсінуге қиындықтар туғызады, ал бұларға қарағанда британдықтар айырмашылықтарды көбірек ажыратады.

Сондықтан компьютеріңізде бұл айырмашылықтарды айырып түсіндіретін арнайы бағдарлама қондырғанның өзінде міндетті түрде екі тілдің бірін таңдау керек. Қазіргі таңда олар американдық ағылшын мен олардың «Халықаралық ағылшын» деп атайтын ағылшын тілі үшін оқу-жазуды, грамматиканы тексеретін түрлі бағдарламалар енгізген. Шынында бұл британдық жазу мен грамматика.

Ағылшын тілінде сөйлейтіндердің саны

Бір миллиардтан астам адам, шамамен жер шарының төрттен бірі ағылшын тілінде сөйлейді немесе түсінеді. Олар жалпы алғанда үшке бөлінеді, дәлірек айтқанда олар үш шеңбер деп аталады (Cachru, 1992). Бұл ғалымның ойынша шеңберлер мыналар:

1. Ішкі шеңбер: бұл шеңбер ағылшын тілі ана тілі ретіндегі тіл. Олар: АҚШ, Біріккен патшалық, Ирландия, Канада, Австралия мен Жаңа Зеландия.
2. Сыртқы шеңбер: бұған бұрынғы ағылшын отарлары болған елдер кіреді. Олар: Индия, Сингапур, Малайзия мен Оңтүстік Африка елдері.
3. Кеңіген шеңбер: бұл елдерде ағылшын тілі шет тілі ретінде жүреді. Олар: Қытай, Жапония, Иран, Грекия мен Польша.

Профессор Кристалдың (Crystal, 1997) болжамы бойынша 320-380 миллион ағылшын тілді ішкі шеңберде, 150-300 миллион сыртқы шеңберде, ал 100-1000 миллион адам кеңіген шеңберде бұл тілді пайдаланады.

Алайда ағылшын тілі шет тілі ретінде жүретін елдерде жан-жақты келісім жоқ. Жүз миллион тілді жатық сөйлейтін адам болуы мүмкін, бірақ барлық меңгере білуші деңгейлері қамтылса, бұл сан 1000 миллионға - миллиардқа - дейін өсуі мүмкін. Кристалдың жалпы түсінігі (Crystal, Global Language, 1997) бойынша 670 миллион адам ағылшын тілін «ана тілі немесе ана тіліне ұқсас» жағдайда қолданады. Дәлірек айтқанда егер ақылға сай қабілеттілік назарға алынса, ағылшын тілінде сөйлейтіндер саны 1200-1500 миллионға парапар. Осыған орай ана тілі ағылшындарға қарағанда ана тілі ағылшын еместер саны бірге төрт деп қабылдауымыз керек.

Сондықтан Варшава Лингвистикалық Зерттеу Институтының профессоры Гручаның (Grucza) «Ана тілділер: «Бұл сіздің емес, біздің тіл дейді» деуіне таңдануға болмайды. Бірақ бұл дұрыс емес. Ағылшын тілі тек қана американдықтардың немесе британдықтардың тілі емес, ол басқа елдердің де тілі, ағылшын тілінің аумағы әлемнің барлығы екендігін мойындауымыз керек. Яғни, бұл тіл халықаралық тіл.

Американдық ағылшын тілінің пайда болуы

Ағылшын тілінің африкалық, камерундық, караиптік, индиялық, нигериялық, филиппиндік, сингапурлық, т.б. варианттары болғанымен Качрудың (Cachru, 1992) ойынша АҚШ пен Біріккен патшалық өздерінің варианттарын шет тілі ретінде өткізу мен үйретуде бір-бірімен бәсекелеседі.

Дегенмен Британ ағылшынына қарағанда американдық ағылшын тілін бұрын Британның отары болған, қазір тәуелсіз ел болып отырған мемлекеттер – өздерінің дербес ел болғандығын көрсету үшін қолданады.

Сондықтан мемлекеттердің мынадай үш тобы бар: британдық ағылшын тілінде сөйлейтіндер, американдық ағылшын тілін пайдаланатын елдер мен екі вариантты аралас қолданатын мемлекеттер. АҚШ пен Біріккен патшалық түрлі стандарттары бар екі ел. Олардың өздерінің ұстанымдары арқылы дүниежүзінде ағылшын тілін үйретуде өзіндік тәсілдері бар. Еске алатын жайт:

Американдық ағылшын тілін келесі ғасырларда, бұрын латын тілі қазіргі француз тілінің жағдайындай, тұтастай алғанда әлемнің тілі болады деп айтылады. Оның анық себебі Америкадағы ел санының өсуі, олардың барлық елдермен халықаралық деңгейдегі байланысы мен ынтымақтастығы олардың тілін көпшілік пайдаланатын тіліне айналдырады (Bryson 1990).

Беринг-Дженсен (Bering-Jensen, 2000) американдық ағылшынның өміршең болатындығын былайша түсіндіреді: «Британдықтар американдықтар жағынан шабуылға ұшырауы мүмкін, алайда шындық мынау: көптеген лексикографтардың пайымдауынша американдық

ағылшын тілі ағылшын диалектісінің ішіндегі ең маңызды да динамикалық түрі. Ол тек қана көп сөйленетін варианты емес, сонымен қатар ол шығармашылық қабілеттілігі жағынан да әлемдік болып қала береді.»

Трудгил (Trudgill, 1992) АҚШ-та тұру нәтижесінде британ ағылшынының американдық ағылшын тіліне қарағанда лайықтау екендігіне көз жеткізгендігін айтады. Поп әншілер мен актерлер қазіргі таңда girl, body, dance және better т.б. толығымен американдық транскрипцияда айтады әрі американдық ағылшын тілі мен британ ағылшын тілінің арасында үлкен айырмашылықтар бар.

Американдық ағылшын тілі дегеніміз не?

Американдық ағылшын тілі не екеніне назар аударып қарайық. Қалай дамыды, неге бұл тіл мен британ ағылшын тілінің арасында айырмашылықтар бар?

Отаршылдар ағылшын тілін XVII ғасырда Жаңа Әлемге алып келді. Тәуелсіздік соғысы тілді қалыптастырды, күдіретті тіл – американдық ағылшын тілі – ана тілінің ағылшыннан шығуы, жариялануы мен өркендеуіне жол ашты (Leszek Arsoba, 2000). Алғашқы қоныстанушылар испандықтар мен португалдықтар болатын, алғашқы қалалар Джеймс Таун мен Вирджиния 1607 жылы тұрғызылды. Еуропалықтардың келесі тобы “Мейфлаур” кемесімен 1620 жылы жетті. Бұл қоныстанушылар Шекспир ағылшын тілі немесе елизабеттік ағылшын тілінде сөйлейтін болған.

Стревенс (Stevens, 1987) үш элементті екі варианттың айырмашылығына жатқызады: біріншіден, британ ағылшын тілінің әлеуметтік өзгерістер нәтижесінде өзгеруі, екіншіден, Америкада қолданылған ағылшын тілі өзінің белгілі бағыттарын дамытты, үшіншіден, жаңа қоныстанушылар Американың байырғы тұрғындарымен сауда-саттық жасауы керек еді, сондықтан олар жергілікті сөздерді үйренуіне тура келді, бұл да ағылшын тіліне әсер етті. Елінен көшіп екінші елге барып тұрғасын, әрине, оның аз да болса айырмашылықтары болады да, оның тілінен сөз алып сөйлеуі де әбден мүмкін, ал бұл екі тілдің арасында бұрын байланыс болмағынан туындайды. Осылайша қоныстанушылардың тілі бүгінде американдық ағылшын аталатын тілге айналды.

Американдық ағылшын тілі – АҚШ үкіметінің ресми тілі, хабар тарату арналарының т.б. тілі. Ол канадалық ағылшынды қамтымайды, өйткені ол «американдық ағылшын» тілінің аясынан тыс жатыр. Канадалық ағылшын тілі американдық ағылшын тіліне дауысталуы ұқсас, алайда Одақтас (британдық) елдерінде сөйленетін ағылшыны мен жазылуында айырмашылықтары бар. Сондай-ақ американдық ағылшын тілін Жапония, Либерия және АҚШ ұйымдары қолданады. Олардың тілі американдық ағылшыннан көп әсер алған. АҚШ-тың тақаппарлық әлемдік рөлі әрі оның экономика мен технология салаларындағы дамуы бұл тілдің жалпыәлемдік маңызын арттырды. Ғалымның (Leszek, 2000) ойынша басқа да факторлардың бұған байланысы бар. Олар:

1. АҚШ тұрғындары ағылшын тілді Біріккен патшалыққа қарағанда шамамен төрт есе көбірек.
2. АҚШ-тың әлемдегі көсемдік саяси және әскери орны.
3. АҚШ-тың экономика жағынан байлығы мен оның әсері.
4. Электроникалық төңкеріс, әсіресе компьютер технологиясы мен интернет.
5. Әлем деңгейіндегі бұқаралық ақпарат үстемдігі.
6. Әйгілі американдық мәдениетінің тартымдылығы.

Американдық ағылшын тілінің пайда болуы жаңа жерде қоныстанғандардың өмірдің жаңа жолын қалыптастырудағы ертерек орныққан испандық, португалиялық, голландық тағы басқалардың тәуелсіз дамуының, ұзақ процестің нәтижесі. Олар ескі заттарға жаңаша есімдер берген жоқ, бірақ ескі сөздерге жаңа мағыналарды жиі қосып, жергілікті тілдерден



жаңа сөздер алып отырды. Бұл британдықтар мен американдықтарға бірдей болған бір сөзден сол нәрсе мен құбылыстан түрлі астарлау мен мағыналар туындауына себеп болды.

Фонетикалық айырмашылықтар

Фонетикалық айырмашылықтарға байланысты мына жайттарды айту керек:

1. Американдық ағылшын тіліндегі [æ] дауысы британ ағылшынында [a:] болып қолданылады, мысалы plant, grass, half, ask, command, dance, fast, half, last, can't, bath т.т.
2. Американдық ағылшын тіліндегі [a] британ ағылшынында [ɒ] болып айтылады, мысалы body, shot, hot, college, not, obvious, pot, rock, box, dollar, stop, top т.т.
3. Американдық ағылшындағы [ai] британ ағылшын тілінде [i] болып оқылады, мысалы civilization, specialization, organization бірақ кейбір жағдайларда керісінше де бола алады.
4. Американдық ағылшындағы [u] британ ағылшынында [ju] болып айтылады, мысалы suit, duty, knew, Tuesday, student.
5. [t] әрпі екі дауысты дыбыстың арасында немесе бұл әріптен кейін [l] әрпі келсе [d] сияқты болып дауысталады, мысалы waiting, writer, beetle, little, kettle, bottle.
6. [t] әрпі [n] әрпінен кейін оқылмайды, мысалы twenty, wanted.
7. [r] әрпі мынандай сөздерде айтылады, мысалы father, dirt, far, ear т.т.
8. Британ ағылшынында fertile, hostile, missile, mobile сөздерінің соңы [ai], ал американдық ағылшында [ə] болып оқылады.
9. Біршама сөздер түрлі буындарда екпінделеді.
10. Британ ағылшынында anti- мен semi- префикстері [i], ал американдық ағылшында [ai] болып оқылады.
11. Көп буынды көптеген -оу немесе -ару әріптеріне аяқталатын сөздерде екпін британ ағылшынында бірінші немесе екінші буынға, соңғыдан бұрын буындарға түседі.
12. Интонацияға байланысты британдарға қарағанда американдықтар жайлау әрі тон әртүрлілігі аздау болып келеді. Американдық ағылшын азғана біркелкі, американдық интонациясында британдық ағылшынның сөйлемдеріндегі жоғарылау мен төмендеу жоқ.

Грамматика

Грамматика негізінде бірдей, дегенмен айырмашылықтар жоқ емес.

1. Алу мен болу мағыналарын білдіретін get етістігінің көсемше түрі американдық ағылшында gotten болып жазылады.
Have you got your grade in history yet? (BE)
Have you gotten your grade in history yet? (AE)
2. Американдық ағылшында дұрыс етістік болып саналатын кейбір етістіктер британдық ағылшында бұрыс етістік болып саналады. Мысалы learnt, dreamt, spelt, smelt, burnt, spoilt.
3. Ағылшынның американдық вариантында “have” ал британдық вариантында “have got” құрамында болады.
4. Ағылшынның американдық вариантында үстеулер кейде -ly жұрнағынсыз келеді.
He went out slowly. I felt awfully sleepy. (BE)
He went out slow. He felt awful sleepy. (AE)
5. Американдық ағылшында shall мен needn't әдеттегідей қолданылмайды.
I will be late this evening; which way should we go?
We don't need to hurry.
6. Ағылшын тілінің американдық вариантында әдетте шартты рай (subjunctive) мына етістіктер мен тіркестерден кейін жазылады.
demand, insist, order, it's essential/important/ necessary
I demanded that he apologize, it's essential that he be informed.
7. Жиналмалы зат есімдер мысалы government, team мен family әдетте жеке етістіктермен келеді.

The team is playing well.

8. Көмекші сөздерді қолдануда да біршама айырмашылықтар бар.

in the street (BE) = on the street (AE), nervous of doing something (BE) = nervous about doing something (AE), chat to (BE) = chat with (AE), from Monday to Friday (BE) = from Monday through Friday (AE), at the weekend (BE) = on the weekend (AE), a week on Tuesday (BE) = a week from Tuesday (AE), in the circumstances (BE) = under the circumstances (AE), mad on (BE) = mad about (AE), to call on neighbours (BE) = to visit neighbors (AE)

We weren't able to catch him up. He went on a course. How many were on the course? (BE) = We weren't able to catch up with him. He went in a course. How many were in the course? (AE)

Сөздер мен идиомалар

Сөздер мен идиомаларда да ағылшынның екі вариантының арасында айтарлықтай айырмашылықтар кездеседі. Американдық ағылшында неологизмге көбірек жағдай бар. Жаңа сөз жасауда ауызекіні ескеру керек. Мынадай сөздермен жаңа тіркестер көбірек жасалады: to bus, to edit, to laze, to fax т.т.

Amusement park (BE) = Fun fair (AE), Public school (BE) = State school (AE), Auto, automobile (BE) = Car, van (AE), Green thumb (BE) = Green fingers (AE), Baby carriage (BE) = Perambulator, pram (AE), Pants (BE) = Trousers (AE), Bad mouth (BE) = Slander (AE), French fries (BE) = Chips (AE), Bald man (BE) = Slap head (AE), Gasoline (BE) = Petrol (AE), Barf (BE) = Puke (colloquial), vomit (AE), Generator (BE) = Dynamo (AE), Barnyard (BE) = Farmyard (AE), Bartender (BE) = Barman (AE), Hobo (BE) = Tramp, vagrant (AE), Bathtub (BE) = Bath (AE), Incorporated (BE) = Limited (AE), Battery (BE) = Accumulator (AE), Installment plan (BE) = Hire-purchase system (AE), Bill (BE) = Banknote (AE), Internal revenue (BE) = Inland (revenue) (AE), Blinders (BE) = Blinkers (AE), Janitor (BE) = Caretaker (AE), Broil (BE) = Grill (AE), Kerosene (BE) = Paraffin (AE), Bullhorn (BE) = Loudhailer, megaphone (AE), Kindergarten (BE) = Infants' school (AE), Burglarize (BE) = Burgle (AE), Kleenex (BE) = Tissue (AE), Can (BE) = Tin (AE), Lawyer (BE) = Barrister (AE), Candy (BE) = Sweets (AE), Line (BE) = Queue (AE), Carriage (baby) (BE) = Pram (AE), Living room (BE) = Sitting room (AE), Cart (shopping) (BE) = (shopping) Trolley (AE), Liquor (BE) = Spirits (AE), Cheque (BE) = Check (AE), Mailman (BE) = Postman (AE), Check (meal) (BE) = Bill (AE), Math (BE) = Maths (AE), Checking account (BE) = Current account (AE), Movie (BE) = Film (AE), Collect call (BE) = Reserve charge call (AE), Named for (BE) = Named after (AE), Commissioned officer (BE) = Ranker (AE), Newscaster (BE) = Newsreader (AE), Condominium (condo) (BE) = Block of flats (AE), Normalcy (BE) = Normality (AE), Cookies (BE) = Biscuit (AE), Oatmeal (BE) = Porridge (AE), Corn (BE) = Maize (AE), Pantyhose (BE) = Tights (AE), Cotton candy (BE) = Candy floss (AE), Parking lot (BE) = Car park (AE), Cuss (BE) = Swear (AE), Popsicle (BE) = Ice lolly (AE), Detour (BE) = Diversion (AE), Private school (BE) = Public school (AE), Diner (BE) = Café (AE), Railroad (BE) = Railway (AE), Druggist (BE) = Chemist (AE), Rain check (BE) = Put off (possibly) (AE), Drugstore (BE) = Chemist shop (AE), Raincoat (BE) = Mackintosh (AE), Duplex (house) (BE) = Semi-detached (AE), Restroom (BE) = Toilet, lavatory (AE), Eggplant (BE) = Aubergine (AE), Rooster (BE) = Cock (AE), EL (BE) = Elevated railway (AE), Rutabaga (BE) = Swede (AE), Elevator (BE) = Lift (AE), Scallion (BE) = Spring onion (AE), Envision (BE) = Envisage (AE), Sidewalk (BE) = Pavement (AE), Fall (BE) = Autumn (AE), Scotch tape (BE) = Cello tape (AE), Faucet (BE) = Tap (AE), Sedan (car) (BE) = Saloon (car) (AE), Flash light (BE) = Torch (AE), Skillet (BE) = Frying pan (AE), Traffic circle (BE) = Roundabout (AE), Sophomore (BE) = Second year student (AE), Trolley car (BE) = Tram (AE), Spyglass (BE) = Telescope (AE), Truck (BE) = Lorry (AE), Squash (BE) = Marrow (vegetable) (AE), Truck shop (BE) = Transport café (AE), Station wagon (BE) = Estate car (AE), Try (BE) = Go: Let me have a go. (AE), Stool pigeon (BE) = Informer (AE), Turn (BE) = Go (AE), Streetcar (BE) = Tram (AE), Tuxedo (BE) = Dinner jacket (AE), Stroller (BE) =

Pushchair, buggy (AE), Undershirt (BE) = Vest, singlet (AE), Subway (BE) = Tube (AE), Vacation (BE) = Holiday (AE), Switchback (BE) = Hairpin bend or bends (AE), Wall jack (BE) = Electricity outlet (AE), Taxes (BE) = Rates (AE), Wrench (BE) = Spanner (AE), Tenderloin (BE) = Fillet steak (AE), Xerox (BE) = Photocopy (AE), Theatre stage (BE) = Theater (AE), Zucchini (BE) = Courgette (AE), Thermo bottle (BE) = Flask (AE), Department (BE) = Faculty (AE), to graduate (BE) = to leave school (AE)

Тіркестер

to fly into rage (BE) = to blow one's top (AE), to work at a second job (BE) = to moonlight (AE), to take over a plane (BE) = to hijack (AE), in high gear (BE) = in top gear (AE), a tempest in a teacup (BE) = a storm in a teacup (AE), blow one's own horn (BE) = blow one's own trumpet (AE), sweep under the rug (BE) = sweep under the carpet (AE)

Орфографикалық айырмашылықтар

1. Американдық (-or), британдық (-our): honor, color, labor, humor, etc.
2. Американдық (-z), британдық (-s): organize, analyze, etc.
3. Американдық (-er), британдық (-re): theater, center, meter, etc.
4. Американдық (-l), британдық (-ll): traveled, traveler, woolen, etc.
5. Американдық (-se), британдық (-ce): defense, pretense, offense, etc.
6. Американдық (-i), британдық (-y): tire, siphon, etc.
7. Американдық ағылшында сөздер жиі оңайлатылады:
dialog, program, telegram, draft, plow.
8. Кейбір тіркестер бөлек болып келеді:
break-down (BE) = breakdown (AE), make-up (BE) = makeup (AE), blow-up= (BE) blowup (AE)

Британ ағылшын тілінде қолданысы жоқ, американдықтардың басқа тілдерден қабылдап алған сөздері

Ағылшын ана тілі еместерден де көптеген сөздер американдық ағылшынға кіріп, кейін сол тілдің құрамына еніп кеткен. Солардың кейбірін келтіре кеткен жөн болар:

Африка тілдерінен: Gumbo.

Голланд тілінен: Cookie, Stoop, Caboose, Coleslaw, Cruller, Pit, Pot cheese, Waffle, Scow, Boss, Dingus, Dumb, Logy, Santa Claus, Spook.

Неміс тілінен: Blitz, Bum, Poker, Delicatessen, Hamburger, Noodle, Pretzel.

Испан тілінен: Adobe, Desperado, Jalopy.

Француз тілінен: Vanquette, Beignet, Boudin, Cafe au lait, Chowder.

Бүгінгі таңда ағылшын тілінің әлемдік деңгейдегі әртүрлі варианттарда сөйленетінін ешкім жоққа шығармайды. Басқа тілдерден айырмашылықтары бар екендігі сөзсіз. Педагогтер ағылшын тілінің американдық және британдық екі вариантын да бірдей үйрету керек деген ойда. Бұл тілді үйренушілерге болашақта екі вариантты оңай меңгеру үшін жаңа стандарт пен әдіс қажет болары анық.

Пайланылған әдебиеттер тізімі:

1. Bryson, B. (1991). *Mother Tongue: The English Language*. London: Penguin Books. Ltd.
2. Burden, P. (2005). *WWLib-Notes on American English*. Available at WSCU libraries.
3. Crystal, D. (1997). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.
4. Grucza, F, (1997). *Towards a History of Linguistics in Poland*. Warsaw: University of Warsaw Press.
5. Jenkins, J. (1996). *Native speakers and non native speakers and English as a foreign language: Time for change*. IATEFL Newsletter No. 131, pp. 10-11.



6. Kachru, T, Ed. (1992). *The Other Tongue: English across cultures*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Leszek, A. (2000). *Varieties of English: English around the world*. Retrieved 3/2 2006. Nayer, P. B. (1994). *Whose English is it? TESL-EJ. Vol.1, No.1.*
8. Stanly, K. (2002). *Varieties of English: Definition and Instruction. TESL-EJ, Vol.5, No. 2.*
9. Strevens, P. (1987). *British and American English*. London: Collier-Macmillan.
10. Trudgill, P. (1994). *Language Work Books*. London: Rutledge.

ӘОЖ 372.881.11

АҚЫН-ЖАЗУШЫЛАР ТІЛІНДЕГІ АНТОНИМДЕР

Ж. Б. Шаяхметова

Изучение элементов сказового и образного слова – важный методический аспект анализа произведений. Поэты и прозаики пишут о творческом овладении словом, используя антонимы расширяют языковой запас, воспитывают чувство стиля, учат строить развернутое высказывание.

Pupils learned to appreciate the rich inheritance of Kazakh literature in the way of finding the antonyms in poets', writers' works as an equipment of reflecting opinions affectively and beautiful. Discussing texts helps to develop pupils' creatively thinking.

Бейіндеп оқытылатын сыныпқа арналған «Ақын-жазушылар тіліндегі антонимдер» тақырыбындағы сабақтың мақсаты антонимдерді көркем шығармалардан таба білу, ойды әсерлі, көркем етіп жеткізудің құралы ретінде пайдалана алуға үйрету. Пайдаланған мәтіндер арқылы оқушылар ізденімпаздыққа, байқағыштыққа үйренеді, қазақ әдебиетінің бай мұрасын бағалай білуге дағдыланады. Оқушылар шығармашылықпен жұмыс істей отырып, өз ойларын еркін айтуға жаттығады. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойдауды дамыту» бағдарламасы арқылы құрылған бұл сабақта әр оқушы мәтінмен жеке танысып, жұппен, топпен жұмыс жасағанда оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, ұжымда жақсы қарым-қатынас қалыптасады. Сондай-ақ өзін қоршаған адамдарды түсінуге, оларға деген дұрыс көзқарас қалыптастыруға үйретеді. Жоспарда оқулықта жоқ косымша мәтіндер жинақталған, ол мұғалімдерге уақытын үнемдеп, дайын күйінде бірден пайдалана берулеріне әдістемелік көмек ретінде берілген.

5 «Ә» сыныбы Қазақ тілі (қазақ тілі бейіндеп оқытылатын сынып)

Сабақтың тақырыбы: Ақын-жазушылар тіліндегі антонимдер

Сабақтың мақсаты:

Білімділік – антонимдерді көркем шығармалардан таба білу, ойды әсерлі, көркем етіп жеткізудің құралы ретінде пайдалана алуға үйрету;

Тәрбиелік – пайдаланған мәтіндер арқылы оқушыларды ізденімпаздыққа, байқағыштыққа үйрету, қазақ әдебиетінің бай мұрасын бағалай білуге дағдыландыру;

Дамытушылық – шығармашылықпен жұмыс істей білуге, өз ойларын еркін айтуға жол ашу, пікірін айтуға төселдіру, ойлау қабілеттерін арттыру.

Түрі: топтық сабақ

Әдісі: сұрақ-жауап, тілдік талдау, топтастыру.

Көрнекілігі: кеспе қағаздар, түрлі-түсті суреттер.

Пәнаралық байланыс: әдебиет, бейнелеу өнері.

Сабақтың барысы. Ұйымдастыру кезеңі: а) оқушылардың назарын аудару; ә) сабақтың тақырыбы, оның мақсат-міндеттерімен таныстыру.

Сынып 6 топқа бөлінген. Әр топ өз басшысын сайлап алады.

Үй тапсырмасын сұрау.

Талдауға берілген 3 сөйлемді тексеріп шығу.

1. Антоним дегеніміз не? Мысалы.

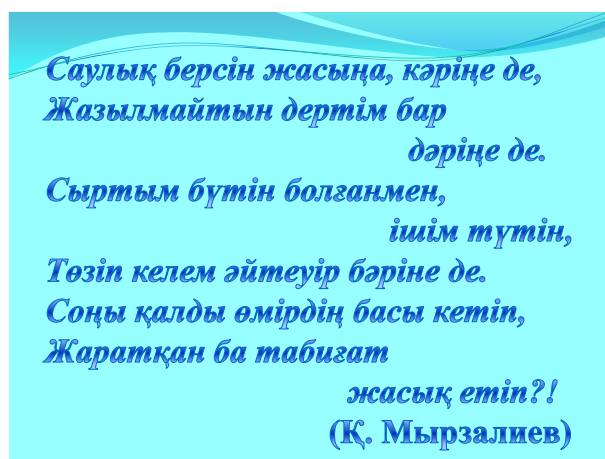
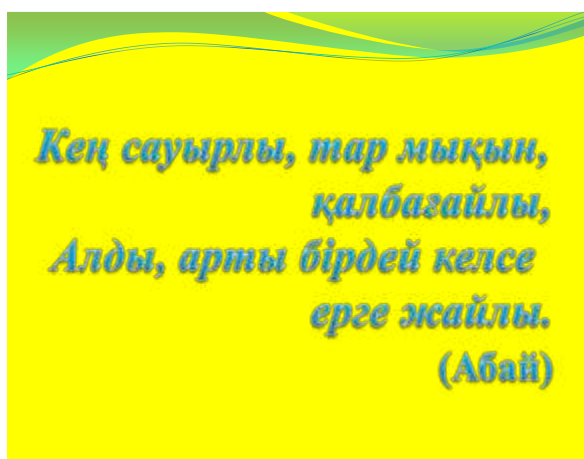
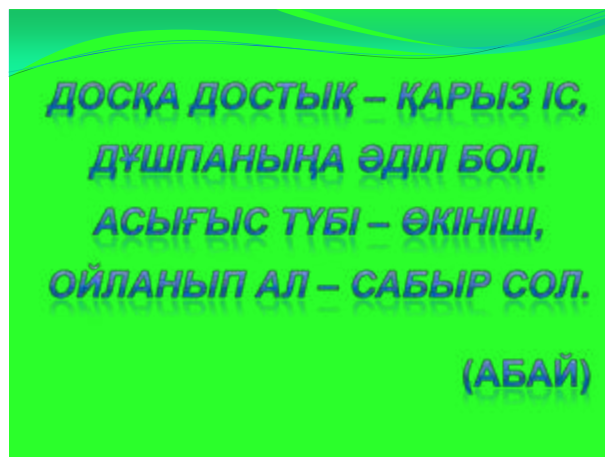
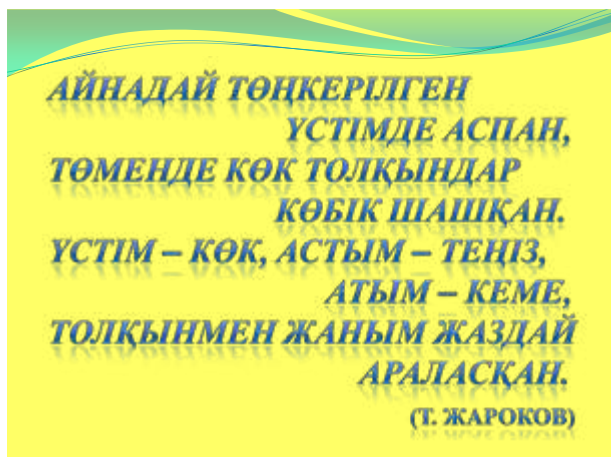
2. Ерекшеліктері. Мысалы.

Жаңа сабақ:

Антонимдер – ойды әсерлі, бейнелі түрде жеткізудің ең оңтайлы құралы. Мәселен, ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан мақал-мәтелдердің, жұмбақтардың құрамында антонимдер жарыса қолданылатындығын өткен сабақта игердік.

Интерактивті тақтамен жұмыс:

Өлең жолдарынан антонимдерді табу



*Дүниеде түрлі-түрлі адамдар бар,
Жақсы да, арасында жаман да бар...
Бір күні жарлы отырып ойға қалды,
Байларға ең бір сараң көзін салды.
(А. Байтұрсынұлы)*

Шығармалармен жұмыс:

1-тапсырма: Өлеңдерден антонимдерді табу

1-топ. Абай «Жаз» өлеңі – әдебиет хрестоматиясы, 5-сынып, 54-бет

Жаздыгүн шілде болғанда,
Көкорай шалғын бәйшешек
Ұзарып өсіп толғанда;
Күркіреп жатқан өзенге
Көшіп ауыл қонғанда...
Жоғары-төмен үйрек, қаз
Ұшып тұрса сымпылдап.
Қыз-келіншек үй тігер,
Бұрала басып былқылдап,
Ақ білегін сыбанып,
Әзілдесіп сыңқылдап...

2-топ. Дулат Бабатайұлы «Өсиет өлең» - әдебиет хрестоматиясы, 19-бет

Жапанға біткен жантақты
Жаһан кезген нар жейді,
Тәтті менен дәмдіні
Қолында пұлы бар жейді.
Қорқақтықтың белгісі –
Арықты да «жар» дейді.
Кертартпаның белгісі –
Кең дүниені «тар» дейді...
Әкеңнің айтқан аз сөзін
Құтысына көңіліңнің
Төгіп алма, дәлдеп құй.
Менің айтқан бұл сөзім,
Өміріңе пайдалы
Басыңда болса, егер ми.

3-топ. Ақан сері «Адамның біліміне ақыл серік» – әдебиет хрестоматиясы, 5-сынып, 43-бет

Адамның біліміне ақыл серік,
Ақыл кен таусылмайтын жанға көрік.



Мидан шыққан сөзіңе тіл себепкер,
 Қалай айтып сөйлесең өзінде ерік.
 Дегенге аяқ басшы, ой жетекші,
 Рақат таппақ адамзат көзбен көріп.
 Жақсы менен жаманды сезбек үшін
 Біздерге қойған жоқ па мұрын беріп.
 Жаман, жақсы әр сөзді естіген соң
 Бәрі - дағы тұрады құлаққа еніп.
 Тірлікте тырбанып қал сайран етіп,
 Ажал келмей тұрғанда шауып жетіп.
 Құрметсіз зайыбыңмен өмір сүрсең,
 Қотыр бұзау секілді қалдың өліп.
 Тұрмыста тірі күнде бол себепкер,
 Отырма құр үйінде бойға сеніп.
 Талап қыл, азды-көпті жұмсай ойды,
 Әр істің ақырын ақырын ойла, көңіл бөліп.

4-топ. М.Мақатаев «Поэзия», әдебиет хрестоматиясы, 320-бет

Поэзия!

Менімен егіз бе едің?

Сен мені сезесің бе?

Неге іздедім?

Алауыртқан таңдардан сені іздедім,
 Қарауытқан таулардан сені іздедім.
 Сені іздедім кездескен адамдардан,
 Бұлақтардан, бақтардан, адамдардан.
 Жырақтардан, оттардан, жалаулардан,
 Сені іздедім жоғалған адамдардан.
 Сені іздедім досымнан, қасымнан да,
 Ақша бұлттан іздедім, жасыңнан да.
 Сен бе дедім ақ нөсер ашылғанда,
 Қызыл-жасыл шұғыла шашылғанда,
 Көкжиек пен көкжиек қосылғанда...

5-топ. Абай Құнанбайұлы «Адамның кейбір кездері»

Адамның кейбір кездері

Көңілде алаң басылса;

Тәңірінің берген өнері

Көк бұлыттан ашылса.

Сылдырлап өңкей келісім

Тас бұлақтың суындай,

Кірлеген жүрек өз ішін

Тұра алмас әсте жуынбай.

Тәңірінің күні жарқырап,

Ұйқыдан көңіл ашар көз.

Қуатты ойдан бас құрап,

Еркеленіп шығар сөз.



Сонда ақын белін буынып,
Алды-артына қаранар.
Дүние кірін жуынып,
Көрініп ойға сөз салар.

Қыранша қарап қырымға,
Мұң мен зарды қолға алар.
Кектеніп надан, зұлымға,
Шиыршық атар, толғанар.
Әділет пен ақылға
Сыналып көрген-білгенін,
Білдірсе алыс, жақынға
Солардың сөйле дегенін.

Ызалы жүрек, долы қол,
Улы сыя, ащы тіл
Не жазып кетсе, жайы сол,
Жек көрсендер, өзің біл.

6-топ. М.Жұмабаев, «Анама» 158-бет
Өмірімнің қап-қараңғы түнінде,
Еш не білмес түсім бе, я өңім бе?
Оң менен сол, от пенен су айырмас,
Күшсіз, әлсіз есім білмес күнімде, -
Құшағына алдың, сүйдің сен, анам,
Ренжу жоқ, барлық сөзің: «Жан балам»
Ыстық, суық, желге, күнге тигізбей,
Асырап, сақтап, болдың, анам, баспанам.
Түнде тұрып түн ұйқыңды төрт бөлдің,
Тыныш ұйықтасын деп аз сөйлеп, аз күлдің,
Ыңырансам, я қарным аш, я тоңған
Екенімді ойламастан тез білдің.
«Жаным» - дедің, - қарашығым, құлыным», -
Сүйдің, қыстың, дедің: «Тәтті қылығың» -
Қаз-қаз тұрсам, езу тартсам, құласам,
Я жыласам – бәрі жақты қылығым.
Жаным анам – жібек тілді, ақ көңіл,
Жазу болып, шегер болсам ұзын жол.
Шет жерлерде теріс жолдан сақтарға,
Жан балаңа ақ батаңды бере көр!..

2-тапсырма: Жазушылардың шығармаларын таратып беру. Ішінен антонимдерді табу.

1-топ. Қазыбектің Төле бимен кездесуі

- Әке, мен Төле биге барып сәлем беремін, өзін көріп, сөзін тыңдағым келеді, - деп бала Қазыбек қолқа салғанда әкесі:

- Ойбай, балам-ау, ол үлкен кемеңгер кісі, не деп барасың, алдында сөз таба алмай күлкі боласың, барма, - дейді. Бірақ Қазыбек қоярда-қоймай әкесінен рұқсат алып, біраз жолдасымен Төле бидің алдына сәлем бере келеді.

- Шырағым, «бір бала әкесінен өтіп туады, бір бала әкесіне жетіп туады, бір бала кері кетіп туады» деген. Сен соның қайсысысың? – дейді Төле би сынап.



- Өткенімді алдымдағы өмірім біледі. Өз ойымша әкеме жетіп тудым-ау деймін, - дейді Қазыбек сөзден тосылмай.

- Ә, шырағым, жарайсың, - деп Төле би балаша жадырап ризалығын білдіреді.
- Алысыңыз қандай? – дейді Қазыбек те сыпайы сұрақ қойып.
- Алысым жақын болды.
- Тәттіңіз қандай болды?
- Тәттім шырын болды.
- Несиеніз қандай?
- Несием, шүкір, өсіп жатыр.

Қазыбек аулына келген соң әкесі оның қасына ерген серіктерінен:

«Балам Төле бимен не деп сөйлесті?» - деп сұрағанда:

- Екеуі былай деп әңгімелесті, бірақ мәніне түсіне алмадық, - деседі олар. «Олары неси екен?» - деп қарт әке де түкке түсінбей таңғалады. Сонда жұмбақ сырды Қазыбектің өзі айтып береді.

- Төкеннің «Алысым жақын болды» дегені – қос жанарын айтқаны. «Тәттім шырын болды» дегені – ұйқысының қашқанын білдіргені. «Шүкір, несием өніп жатыр» дегені – балаларының жақсы бағып, жақсы күтіп отырғанын түсіндіргені, - дейді.

2-топ. Ы.Алтынсарин «Әке мен бала»

Бір адам он жасар баласын ертіп, егіннен жаяу келе жатса, жолда қалған аттың бір ескі тағасын көріп, баласына айтады:

- Анау тағаны, балам, ала жүр, - деп.

Бала әкесіне:

- Сынып қалған ескі тағаны алып неғылайын, - дейді.

Әкесі үндемейді, тағаны өзі иіліп алады да, жүре береді.

Қаланың шетінде темірші ұсталар бар екен, соған жеткен соң әкесі қайырылып, манағы тағаны соларға үш тиынға сатады. Одан біраз жер өткен соң, шие сатып отырғандардан ол үш тиынға бірталай шие сатып алады. Сонымен, шиені орамалына түйіп, шетінен өзі бір-бірлеп жеп, баласына қарамай, аяндап жүре береді. Біраз жер өткен соң, әкесінің қолынан бір шие жерге түседі. Артында келе жатқан бала да тым-ақ қызығып келеді екен, жерге түскен шиені жалма-жан жерден алып аузына салады.

Біраздан соң және бір шие, онан біраз өткен соң, және бір шие, сонымен әр жерде әкесінің қолынан түскен шиені он шақты рет еңкейіп жерден алып жейді. Ең соңында әкесі тоқтап тұрып, баласына шиені орамалымен беріп тұрып айтады:

- Көрдің бе, мана тағаны жамансынып жерден бір ғана иіліп көтеріп алуға еріндің, енді сол тағаға алған шиенің жерге түскенін аламын деп бір еңкеюдің орнына он еңкейдің. Мұнан былай есінде болсын, аз жұмысты қиынсынсаң – көп жұмысқа тап боласың, азға қанағат ете білмесең – көптен де құр қаларсың, - дейді.

3-топ. Ы.Алтынсарин «Асыл шөп»

Злиха мен Бәтима деген біреудің қызметінде тұрған екі қыз бала төбесіне бір-бір жәшік жеміс көтеріп, қалаға келе жатыпты-мыс. Злиха аһлап-уһлеп, шаршадым деп, Бәтима күліп, әзілдесіп келе жатады. Сонда Злиха айтады:

– Сен неге мәз болып қуанып келесің, төбендегі жәшіктің ауырлығы да менің басымдағыдан кем емес, өзің де менен күшті емессің?

– Мен жәшігім ішіне ауырды жеңілдететін бір шөп салдым, - деді Бәтима.

– Ай, ондай болса шөбіңнің атын айтшы, мен де ауырымды жеңілдетейін, - деді Злиха.

– Ол шөп сенің қолыңа түспей ме деп қорқамын, аты «сабыр» деген, - деді.



4-топ. Ы.Алтынсарин «Малды пайдаға жарату»

Бір үйші жұмысымен көп мал тауып тұрса да, сонша азбен қанағат етіп, аз жұмсап тұрады екен. Бір күні көршісі сұрады:

– Осы сен бай бола тұрып, малыңды қай жаққа жібересің, көзге түсетін еш нәрсең көрінбейді, - деді.

Үйші айтты:

– Тапқан малымның бір бөлімімен борышымды өтеймін, бір бөлімін өсімге беремін.

Көрші:

– Қойшы, батыр, сенің борышың бар ма еді және өсімге қашан ақша беруші едің? - деді.

Үйші айтты:

– Қарт әке-шешеме берген ақшаларымды өтеп тұрған борышым деп білемін, өзімнен туған балаларға оқу оқытуға, асырауға шығарған малымды өсімге берген мал деп білемін. Балалар адам болып, біз қартайғанда жақсы асыраса, олардың борышымды өтегені емес пе, - деді.

5-топ. А.Байтұрсынұлы «Серке мен түлкі»

Серке шөлдеп, су ішкісі келіпті. Су жағалап жүріп, суат тауыпты. Суат тік, жарлау екен. Серке төмен түсіп, суды ішіп, әбден шөлін басыпты. Серкенің қарны кампияды. Қайтайын десе, іші тым толып кеткен. Өрге шыға алмайды. Шыға алмай, маңырап тұрған дауысын естіп, қасына түлкі келіп:

– Сен ақымаққа сол керек. Сақалың ұзын, ақылың шолақ. Шолақ ақыл – ойға олақ. Түсуді білгенсің, ішуді білгенсің, шығуды ойламағансың, - деді.

6-топ. М. Әбдірашева «Орманшының баласы»

Орманшының баласы ат қылып мініп, шапқылау үшін бір жас шыбықты сындырмақ болады. Сол кезде ол ағаштардың мынадай әңгімесін естиді.

Аққайың айтыпты:

– Мен өскенде бесік болам. Кішкентай бөбекті тербетем. Бесік жырын естіп, рақатқа батам. Бақыт деген осы емес пе?!

Ал, Теректің жас шыбығы:

– Мен өскенде түрлі-түрлі ойыншық болам. Балаларды ойнатам. Азаннан кешке дейін ойнаймыз. Қызыққа батамыз, - депті, жапырағы жайқалып.

– Мен өскенде түрлі-түрлі жиһаз болам. Адамдар шаршағанда маған отырып, демалады. Сөрелеріме кітаптарын, заттарын қояды, - депті Емен.

Ұзын бойлы Қарағай:

– Мен ше, мен үлкен үй болам. Бәрің менің ішімде тұрасыңдар. Адамдар қыста тоңбайды, жазда ыстықтамайды. Үй болған қандай жақсы, - депті шаттана.

– Ал, мен кім болам? - депті сонда орманшының баласы олардың айтқандарына қызығып.

– Сен бе, сен, - депті, Үйеңкінің жас шыбығы ойлана, – сен өскенде ағаш шебері бол. Сонда, біз осы айтқан армандарымызға жетеміз.

– Мақұл! - депті, орманшының баласы, қуана. Жас шыбықтарды сындырмапты. Ат қылып, мінбепті.

Сол орманшының баласы өскенде атақты ағаш шебері болыпты. Әлгі ағаштарды арманына жеткізіпті.

3-тапсырма: сол мәтіннің кейіпкерлеріне хат жазу. Ішінде міндетті түрде антоним болуы шарт.



Білімді пысықтау:

Қ. Мырзалиевтің «Қырсық» өлеңінен антонимдерді табу.



Білімді бекіту: Оқушылардың түсінбеген сұрақтарына жауап беру. Оқушыларға бірнеше сұрақтар қою.

Үйге тапсырма: ережелерді қайталау, көркем шығармалардан дәл осындай үш-үштен мысалдар жазып келу.

Білімді бағалау: Әр топқа бағалау парағы беріледі. Оқушылардың берген жауаптарына қарай білімдері бағаланады.

УДК 37.0

СТРАТЕГИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПОВ НЕПРЕРЫВНОСТИ И ПРЕЕМСТВЕННОСТИ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ (ШКОЛА-КОЛЛЕДЖ-ВУЗ)

А.К. Мухамедханова, С.К. Исмагулова

Мақала білім берудің (мектеп–колледж–жоғары оқу орны) мазмұнын үздіксіз және сабақтастықта қамтамасыз етудің өзекті мәселелеріне арналған. Бұл мақалада өмір бойы үздіксіз білім беруді қамтамасыз етуде білім беру ұйымдары қызметінің стратегиялық бағыттары көрсетілген.

The article is devoted to ensuring continuity of education content (school-college-high school). It shows the strategic activity directions of educational entities to ensure continuous education for lifelong learning.

Реформы в системе образования Казахстана, как среднего профессионального, так и высшего, обусловлены процессами, происходящими в социально-экономической сфере, и сталкиваются с серьезными проблемами: недостаточное финансирование; условия доступа к различным уровням обучения; повышение требований к уровню подготовки педагогов, качеству преподавания и др.

Необходимым условием повышения качества современного образования является достижение непрерывности и преемственности между различными уровнями и направлениями образования.



Изучение опыта деятельности организаций образования Казахстана по обеспечению непрерывности содержания образования позволило дать обоснование системы непрерывного профессионального образования и выделить подходы к формированию концепции становления и развития системы непрерывного профессионального образования в стране; модель формирования системы непрерывного профессионального образования; пути и условия разработки новых подходов для организации непрерывного профессионального образования в системе «школа–колледж–вуз» в условиях Казахстана.

Опытно-экспериментальная работа в колледжах страны по формированию системы непрерывного профессионального образования и реализации принципов непрерывности и преемственности содержания образования апробировала пути организации проведения научных экспериментов и методики определения эффективности непрерывной подготовки специалистов на основе преемственности содержания в системе «школа – колледж – вуз», а также позволила сформулировать научно-методологические подходы по организации экспериментальной работы и проверки эффективности организации системы непрерывного профессионального образования.

Сущность преемственности в обучении заключается в установлении связи между прошедшим, настоящим и будущим в процессе непрерывного получения, расширения, углубления и развития знаний и умений на более высокой научно-практической основе. Преемственность выражается в «объективной необходимой связи между новым и старым в процессе развития», подразумевающая «не только ликвидацию старого, но сохранение и дальнейшее развитие того прогрессивного, рационального, что было достигнуто на предыдущих ступенях, без чего невозможно движение вперед» [1].

В своих исследованиях С.Я. Батышев, И.Т. Огородников, Г.И. Щукина рассматривали преемственность как один из аспектов дидактических принципов, подразумевающий систематичность и последовательность обучения. Преемственность является правилом обучения, обеспечивающим реализацию в первую очередь таких принципов, как научность, систематичность, последовательность, доступность; соблюдение преемственности связей – одно из важнейших условий реализации этих принципов.

Термин «непрерывность образования» появился в XX в. и вообрал в себя разные аспекты давно известной, но приобретающей все большую остроту проблемы, которую можно сформулировать как несостоятельность идеи «однократного образования» – образования «однажды и на всю жизнь».

Создание системы непрерывного профессионального образования является не просто отображением ведущих тенденций изменяющегося мира, стимулирующих поиск таких его оснований, которые обеспечивают, во-первых, быструю адаптацию выпускников к условиям современного государства; во-вторых, социальную защищенность молодого специалиста на рынке труда; в-третьих, материализацию идей, потребностей, ценностей и идеалов людей, в которых фиксируется самооценка материальной и духовной культуры в системе «человек – человек».

Понятие «непрерывное образование» включает в себя целый ряд других аспектов, помимо тех, что содержатся в англоязычном термине (Lifelong Education) [2].

В документах XIX Генеральной конференции ЮНЕСКО по вопросу о деятельности организации в области непрерывного образования Lifelong Education определяется как не ограниченное ни во времени (относительно сроков обучения), ни в пространстве (относительно места и методов обучения), объединяющее всю деятельность и ресурсы в области образования, направленное на гармоничное развитие потенциальных способностей личности и прогресс в образовании общества [3-4].

В ходе изучения опыта работы колледжа Казахстанско-Российского университета, колледжа Казахского университета технологии и бизнеса, педагогических колледжей по



реализации принципов непрерывности и преемственности содержания образования были выявлены следующие характерные для данного процесса этапы:

- определение сущности, развития содержания и структуры системы непрерывного профессионального образования на инновационной методологической основе;
- разработка плана реализации Концепции по формированию системы непрерывного образования и реализации принципов непрерывности и преемственности содержания образования;
- теоретическое обоснование и разработка модели формирования системы непрерывного профессионального образования, приемлемой для колледжей;
- разработка принципиально нового подхода к процессу создания и интеграции профессиональных учебных заведений в комплекс, обеспечивающий непрерывное образование в системе «школа–колледж–вуз»;
- разработка преемственного содержания для интегрированного учебного заведения, представляющего комплекс из начального, среднего и высшего профессионального уровней;
- экспериментальное обоснование педагогических основ и приемлемых условий эффективности формирования системы непрерывного профессионального образования.

Разработка региональной системы непрерывного образования явилась логической цепочкой по достижению непрерывности и преемственности содержания образования.

Как показала практика, в процессе формирования нового подхода к содержанию образования требовалось использование теории интеграционных процессов, а также была подтверждена правильность гипотезы, где генетически исходным основанием для интеграции учебных заведений в комплекс являются социальный заказ общества, отношения, между педагогикой и техникой, между педагогическим и производственно-техническим знаниями.

Обеспечение научно-обоснованной преемственности в содержании образования в предлагаемой системе является формирование уровней (рисунок 1), реализация которых позволяет значительно повысить качество профессиональной подготовки специалистов.

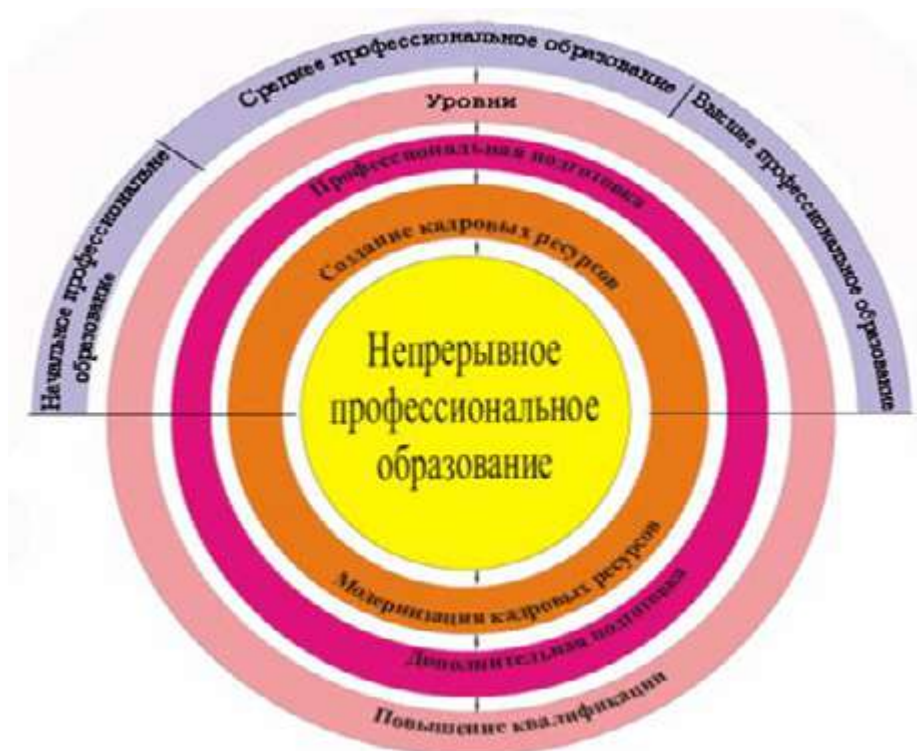


Рисунок 1 – Формирование уровней образования

Важно выделить требования принципа преемственности в обучении:

- планирование содержания обучения, которое должно исходить не только из задач овладения опытом предшествующего поколения, но и из заданных обществом требований деятельности широкого профиля, ориентированных на работодателей;
- структура учебных планов должна обеспечивать условия, когда потребность молодежи в знаниях опережала бы процесс их приобретения: спиралеобразное развитие профессиональной подготовки одновременно и во взаимосвязи с другими уровнями;
- выделение главных «сквозных» направлений образовательного процесса, обеспечивающих развитие личности в системе;
- накопление учебного материала, отражающего уровень сформированности профессиональной компетентности, и динамики изменения социально-значимых и профессиональных качеств обучаемых;
- соблюдение принципа единства педагогических действий во всех уровнях подготовки;
- оптимальный выбор и целесообразное сочетание принципов, методов, форм и средств формирования знаний, умений и профессиональных качеств обучаемых;
- создание единого терминологического пространства по формированию и организации системы непрерывного образования.

Процесс непрерывного образования включает в себя два взаимосвязанных компонента:

- профессионально-педагогическую деятельность педагогов, названную процессом преподавания;
- профессионально-познавательную деятельность обучающихся, названную процессом учения.

Схема этих компонентов представлена на рисунке 2.



Рисунок 2 – Взаимосвязь и механизмы компонентов, представляющие сущность непрерывного образования.

В соответствии с принципом преемственности в системе непрерывного профессионального образования в учебных заведениях «колледж – вуз» различные дисциплины должны быть преемственно связаны между собой.

Учебный материал занятий должен состоять из учебных элементов, содержание которых планировалось бы в соответствии с каждым уровнем. Для оценки эффективности разработанного теоретического обеспечения должны использоваться тесты разного уровня сложности.

Опыт работы колледжа Казахстанско-Российского университета, колледжа Казахского университета технологии и бизнеса, педагогических колледжей по реализации принципов непрерывности и преемственности содержания образования позволил увидеть влияние образовательной системы как единого целого с внешней средой на осуществление принципов преемственности и непрерывности содержания образования.

На рисунке 4 представлена обобщенная модель взаимодействия образовательных систем «как системы» с элементами ее внешней среды.





Рисунок 4 – Модель взаимодействия образовательных систем с элементами внешней среды

По итогам изучения опыта колледжа Казахстанско-Российского университета, колледжа Казахского университета технологии и бизнеса, педагогических колледжей по реализации принципов непрерывности и преемственности содержания образования были определены приоритетные направления деятельности педагогов образовательного комплекса, которая включает обновление содержания, структуры и форм образовательной деятельности (рисунок 5).

Продуктивность учебно-воспитательного процесса обеспечивается посредством организации проектной деятельности (образовательного и социального проектирования).

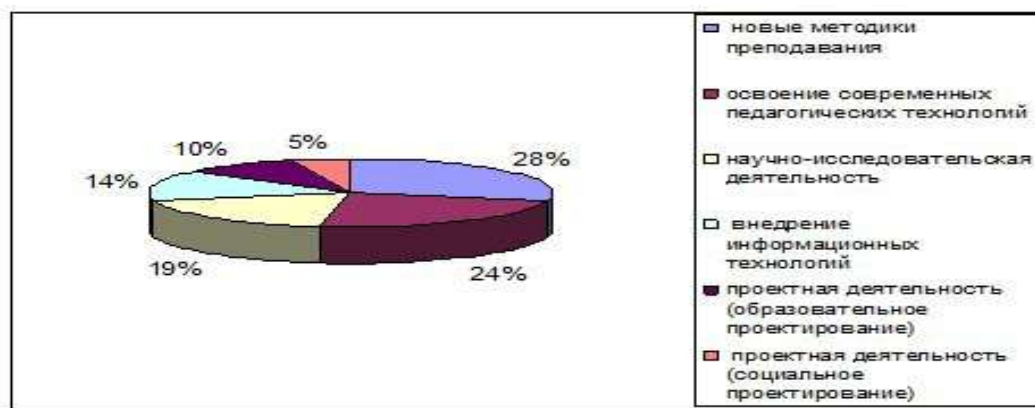


Рисунок 5 – Приоритетные направления содержания деятельности педагогов

Таким образом, опыт деятельности ряда организаций образования страны, в том числе колледжей, вузов показал, что созданы предпосылки к формированию целостной системы непрерывного образования в стране.

Сравнительный анализ различных моделей систем образования позволил сделать вывод о том, что его организация находится в зависимости от социально-экономических и

социально-политических условий. Однако, имеющиеся общие закономерности и условия развития при этом могут быть сохранены и направлены на удовлетворение потребности в профессиональном образовании всех заинтересованных сторон.

Экспериментально установлена эффективность созданного в стране интегрированного учебного комплекса «школа-колледж-вуз», процесса формирования преемственного содержания образования для подготовки специалистов, использования инновационных компонентов организации учебного процесса в системе непрерывного профессионального образования.

С целью совершенствования системы непрерывного образования предлагаются следующие перспективные разработки:

- разработка инновационных форм организационных интеграции учебных заведений;
- разработка преемственных программ учебных дисциплин и курсов системы непрерывного образования;
- разработка новых форм подготовки специалистов для формирования профессионального мастерства в условиях непрерывного образования.

Список использованной литературы:

1. Аббасова О.С. Система непрерывного образования: реальность и перспективы / под ред. В.Г. Афанасьева. Ташкент, 1983, 159 с.
2. Батаршев А.В. Педагогическая система преемственности обучения в общеобразовательной и профессиональной школе. СПб.: Ин-т профтехобразования РАО, 1996. 90 с.
3. Дендебер И.А. Реализация принципа преемственности в формировании ментального опыта подростка: автореф. дис. д. пед. наук. Воронеж, 2002, 20 с.
4. Петров С.Д. Педагогика и психология высшего образования. Москва, 2004, С.7



ФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК КАК ВТОРОЙ ИНОСТРАННЫЙ: ВАЖНОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

А.С. Мукашева

Бұл мақалада Қазақстан Республикасында француз тілінің екінші шет тілі ретінде болашақта дамуы мен проблемалары қарастырылған. Мемлекетіміздің қазіргі заманға сай басым бағыты – Қазақстанда көптілді білімнің дамуын талқылау. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің басты назары көптілді білімнің дамуына үлес қосу.

In this article discusses problems and prospects of development and teaching french as the second foreignlanguagein the Republic of Kazakhstan. Also In this article discusses need of development of a multilingualism in Kazakhstan, as priority direction of development of the state in modern conditions. The special attention is paid to a contribution of the Kazakh Abai National Pedagogical University to development of a multilingualism in the Republic of Kazakhstan on the example of active development of french as second foreignlanguage.

Наука и образование являются важнейшими сферами международного сотрудничества Республики Казахстан, что подтверждается стремлением нашей страны к интеграции в мировое образовательное пространство. Внедрение в образовательную систему Республики Казахстан высоких мировых стандартов образования, направленных на формирование ключевых компетенций учащихся, а также введение компетентных подходов в области изучения иностранных языков в значительной степени упрочили тенденцию к развитию полиязычия в нашей стране. Активное участие Республики Казахстан в мировых экономических и политических процессах предполагает широкомасштабную подготовку учащихся, готовых не только к обучению в рамках образования в лучших европейских и мировых университетах, но и к дальнейшей эффективной профессиональной деятельности. Такая подготовка подразумевает не только традиционное, фактическое владение всеми аспектами языка, но и, прежде всего, формирование понятийного аппарата, полиязычия и ключевых компетенций обучаемых, дающих возможность человеку не только развить свое фундаментальное общечеловеческое сознание, но и свободнее интегрироваться в мировую систему профессиональных и деловых взаимоотношений.

Несомненно, в условиях глобальных вызовов XXI века развитие полиязычного образования в Республике Казахстан является залогом экономических, политических и социальных успехов нашей страны на международной арене. В этой связи возрастает и востребованность специалистов со знанием двух и более ведущих иностранных языков на внутреннем и мировом рынке труда, что является общемировой тенденцией и создает мощную мотивацию для учащихся в формировании себя, как поликультурной и полиязычной личности. Таким образом, главная цель внедрения современных подходов в преподавании иностранных языков в вузах должна заключаться в формировании всесторонне развитой, полиязычной личности студента, его теоретического мышления, языковой интуиции и способностей, позволяющих ему быть равным партнером межкультурного общения на иностранном языке в любых сферах жизнедеятельности.

Естественно, что пальму первенства в вопросе изучения иностранных языков держит английский язык – язык международного общения. Английский язык как иностранный

всегда стоит на первом месте, но очень часто из-за его доминантности снижается интерес к изучению других иностранных языков. Представители ассоциации по защите французского языка и пропаганде его в мире огорчены тем, что американский английский язык преобладает повсюду, он проник во все области жизнедеятельности людей и в настоящее время французский язык находится в непростой ситуации. Но следует отметить, что в фокусе международных отношений французский язык прочно занимает место блистательного второго «brillantsecond».

В последние годы в ВУЗах Республики Казахстан французский язык становится все более востребованным в качестве второго иностранного языка, как отвечающий профессиональным устремлениям учащихся и их желанию получить базовое или дополнительное образование в рамках Болонской конвенции, в которую, к слову, входит КазНПУ им. Абая и созданный на его базе «Французский университет «Сорбонна-Казахстан». Кроме того, возросший интерес к французскому языку в нашей стране объясняется как традиционным интересом к истории и культуре Франции, так и тем, что французский язык по-прежнему востребован как язык дипломатии и международных контактов различного характера, во всем мире французским языком владеют более двухсот миллионов человек на пяти континентах, а высшее образование во Франции считается одним из лучших в мире. Мировое значение французского языка подтверждается его признанием в качестве официального в ряде международных организаций и сообществ, таких как Европейский Союз, Всемирная Торговая Организация, Организация Объединенных Наций, НАТО, Международный Олимпийский Комитет и многих других.

Несмотря на возрастающий интерес к французскому языку в учебных заведениях Казахстана, существуют определенные проблемы его преподавания как второго иностранного языка, среди которых следует выделить отсутствие в государственном образовательном стандарте четких требований к уровням владения вторым иностранным языком, отсутствие разнообразных и эффективных средств обучения, методическая необоснованность выбора модели и содержания обучения. К сожалению, в большинстве случаев основой обучения второму иностранному языку (в нашем случае французскому) в школьной практике становятся средства обучения (преимущественно только учебники), созданные для обучения первому иностранному языку.

Для разработки эффективной методики обучения французскому языку как второму иностранному в условиях школ и ВУЗов необходимо разобраться: в целях и условиях обучения французскому как второму иностранному языку; в количестве часов, отводимых на изучение французского как второго иностранного; в выборе методики преподавания французского языка. Безусловно, важным является знание об уровне владения учащимся первым иностранным языком на момент начала изучения второго иностранного языка. Хороший уровень владения первым иностранным языком и достаточный лингвистический опыт необходим для начала изучения второго иностранного. Это повышает мотивацию к изучению, активизирует учеников в творческом потенциале, а также развивает речемыслительные способности. В современных методиках изучения второго иностранного языка используется сравнительный подход, например, если изучать французский язык как второй иностранный, нужно проводить сравнение двух стран не только в языковом плане, но и в социокультурном (традиции, обычаи, влияние культур двух стран друг на друга). Также необходимо выявлять особенности грамматики, словообразования, фонетики двух языков, все это сможет способствовать развитию интереса и мотивации учеников.

Перспективы изучения французского языка в Республике Казахстан определенно существуют и единственное, что необходимо сделать для его популяризации в нашей стране – грамотно мотивировать школьников и студентов к его изучению. Французский язык не только завораживающе красив и мелодичен, но и является языком дипломатии и богатейшей

культуры, владение которым открывает перед учеником очень широкие возможности познания, культурного обогащения и общения.

Мотивацией к выбору и изучению учащимися французского языка, как второго иностранного может служить тот факт, что образование является важным аспектом сотрудничества Республики Казахстан и Франции, стороны заинтересованы в усилении взаимного научного и культурного присутствия, в расширении преподавания французского языка в школах и вузах Республики Казахстан, в увеличении числа обменов учащихся и студентов. Среди основных образовательных программ и проектов, которые реализуются в рамках сотрудничества Республики Казахстан и Франции, особо хочется выделить следующие:

- В сотрудничестве с Казахским Национальным Педагогическим Университетом имени Абая успешно реализован масштабный проект открытия «Французского университета «Сорбонна-Казахстан» – второго в мире и единственного в Центральной Азии филиала всемирно известного европейского образовательного кластера Сорбонна. 06 декабря 2014 года состоялась торжественная церемония открытия «Французского университета «Сорбонна-Казахстан», в которой приняли участие президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев и глава Франции Франсуа Олланд, придав тем самым особый официальный статус и историческую значимость этому событию.

- Международная программа Магистратуры SRE в области нефти и газа.
- Франко-казахстанская программа бакалавриата по экономическим специальностям и управлению.

- Открытие при поддержке компании «Total» французско-казахстанского культурного центра при «Автомной организации образования Назарбаев Университет», в настоящее время центр принял форму кафе во французском стиле, прекрасное место для общения и отдыха для студентов. Вскоре будет также создана медиатека с французскими книгами, фильмами и музыкой.

- Создание Центра «ГеоЭнергетики», в котором приняли участие три высших учебных заведения: Казахский Национальный Университет им. Аль-Фараби – Алматы, Казахский Национальный Технический Университет им. Сатпаева – Алматы, Лотарингский Университет – Нанси. Целью функционирования Центра является подготовка собственной научной элиты Казахстана в области геознергетики с опорой на научно-педагогические кадры казахстанских университетов и использовании экспертизы французской системы высшего образования в области образовательных технологий. Создание Центра «ГеоЭнергетики» внесло существенный вклад в дело дальнейшего углубления научно-исследовательского сотрудничества между нашими странами по приоритетным направлениям развития науки и образования.

- Университет Лотарингии в г. Нанси, при поддержке президентской стипендиальной программы Болашак и Посольства Франции в Казахстане работают над развитием проекта ИТЕК (Improvement of Technical Education in Kazakhstan). Его цель – предоставить возможность преподавателям казахстанских университетов повысить квалификацию по методике преподавания профессионально-технических дисциплин и установить научные партнёрские отношения с французскими ВУЗами.

- Около 150 стипендий в период с 2012 по 2016 гг. Таково предложение от AgreeSkills – новой программы международной мобильности по обучению во Франции для молодых ученых, занимающихся исследованиями в области сельского хозяйства, пищевой промышленности, ветеринарной медицины и ветеринарной службы, окружающей среды. Эта программа открыта для молодых казахстанских ученых (говорящих на французском или английском языках), имеющих докторскую степень и менее 10 лет опыта с момента получения диплома Магистратуры.

Возвращаясь к теме открытия «Французского университета «Сорбонна-Казахстан», следует привести цитату президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева, которая в полной мере отражает важность внедрения мировых стандартов образования в нашей стране, что является неосуществимым без развития полиязычия: «В нашей стране образование является безусловным приоритетом развития. Казахстан взял курс на его приближение к лучшим мировым стандартам. Мы ставим цель, чтобы наша молодежь могла обучиться в своей стране всем знаниям и навыкам, позволяющим смело смотреть в будущее. Приход к нам университетов с мировым именем показывает, что мы выбрали правильный путь».

Рождению «Французского университета «Сорбонна-Казахстан» предшествовала огромная работа, направленная, по словам ректора КазНПУ им. Абая академика Серика Пралиева, на разрешение государственной задачи, поставленной главой государства – ориентировать национальное высшее образование на максимальное удовлетворение страны в высококвалифицированных специалистах. КазНПУ им. Абая в последние годы уделял особое внимание развитию полиязычия и, в частности, французского языка, именно поэтому, под руководством ректора, академика Серика Пралиева в КазНПУ им. Абая в 2013 году был открыт «Институт филологии и полиязычного образования» по подготовке полиязычных специалистов, в котором французский язык прочно занял место второго иностранного языка. Следует отметить, что в подписании Меморандума о создании «Французского университета «Сорбонна-Казахстан» между КазНПУ им. Абая и Научным центром высшего образования «Сорбонна города Париж» (PRES SorbonneParisCité) от 17 сентября 2013 года важнейшую роль сыграла высокая репутация старейшего ВУЗа Республики Казахстан и его вклад в развитие полиязычия в Республике Казахстан. В последние годы в КазНПУ им. Абая приоритетное внимание было уделено оснащённости учебного процесса изучения иностранных языков, были открыты новые современные лабораторные комплексы в области IT-технологии, закуплены самые современные компьютеры, а для каждого студента выход в интернет стал бесплатным. В связи с этими достижениями университет стал местом проведения различных научно-методических семинаров, посвященных французскому языку и организованных посольством Франции в Казахстане, Французским Альянсом, Республиканской Ассоциацией учителей-преподавателей французского языка РК. В работе семинаров принимали участие и выступали с докладами работники посольства, а также гости и преподаватели из вузов Франции, среди которых генеральный консул Франции в РК господин Патрик Ренар, профессора ведущих университетов Франции. Подобные семинары проводятся ежегодно. За годы работы франкофонных семинаров, организованных при содействии КазНПУ им. Абая, расширяется их география, появляются новые актуальные темы, состав участников с каждым разом возрастает не только количественно, но и качественно. В рамках семинаров проводятся мастер-классы, организованные ведущими преподавателями французского языка, по методике обучения французскому языку, инновационным методам обучения.

Также с особой радостью хочется отметить, что вклад КазНПУ им. Абая под руководством ректора Пралиева С.Ж. в развитие полиязычия и французского языка в Республике Казахстан был высоко оценен французской делегацией во главе с президентом Франции Франсуа Олландом и 06 декабря 2014 года ректору КазНПУ им. Абая, академику Серику Пралиеву присвоено звание Кавалера Ордена Академической Пальмовой Ветви – высшей награды Франции за заслуги в образовании и науке.

В завершении хочется подчеркнуть, что интеграция Республики Казахстан в мировое образовательное пространство возможна посредством французского языка, как второго иностранного, полиязычность помогает лучше ориентироваться в глобальном мире и строить новую экономику, основанную на инновациях и знаниях это – важная составляющая внешней и внутренней политики нашей страны.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан;
2. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 года;
3. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРОГРАММА развития образования Республики Казахстанна 2011 - 2020 годы (Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118).
4. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании».
5. Верещагин Е.М. Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова - М., Рус.яз. , 2000
6. Зарубежные концепции поликультурного образования (Д. Бэнкс), межкультурного образования (П. Бателаан, Г. Ауернхаймер, В. Ниен и др.), глобального образования (Р. Хенви).
7. Теории обучения иностранным языкам (Бим И.Л., Гальскова Н.Д., Гез Н.И., Кулибаева Д.Н., Кунанбаева С.С., Миньяр-Белоручев Р.К., Пассов Е.И., Халеева И.И. и др.);
8. Проблемы двуязычия, взаимодействия и взаимовлияния языков, языковых ситуаций и языковой политики (Алтынбекова О.Б., Араева Л.А., Белоусов В.Н., Голев Н.Д., Губогло М.Н., Залевская А.А., Исаев М.К., Карлинский А.Е., Копыленко М.М., Костромина Т.А., Крысин Л.П., Мадиева Г.Б., Нерознак В.П., Смагулова Ж.С., Сулейменова Э.Д., Хасанов Б.Х., Шаймерденова Н.Ж. и др.).



ҰЛТТЫҚ САЛТ- ДӘСТҮРЛЕРДІ ТАНЫСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

С. Ж. Ибадуллаева, А. Саттарбекқызы, Л. Б. Раманова, А. Бақыт

В данной статье приводятся данные по основным элементам этнопедагогике. Проведен анализ сведений ученых, изучавших основные этапы формирования качеств человека на основе этнопедагогике. Рассмотрено значение пословиц, поговорок и загадок для формирования личности подрастающего поколения. Раскрыты теоретические основы этнопедагогике.

The article is provided with data of studying basic elements of ethnopedagogy. The role ethnopedagogy in shaping personality traits of primary school students is revealed. It is based on the traditions of Kazakh people. Works of scientists who have studied the basic elements of ethnopedagogy in elementary school is analyzed.

Еліміздің мәртебесінің биік болуы қоғам мүшелерінің, келешек ел қожасы – жас ұрпақтың белсенділігі мен іскерлігіне тікелей байланысты.

Ендеше, саналы- салауатты халқымыздың барлық салт- дәстүрлеріне де, әлем мәдениетіне де қанық, ел тізгінін берік ұстай білетін ұрпақ тәрбиелеу бүгінгі барлық мұғалім тәрбиесінің басты парызы.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау»- делінсе, басым міндеттердің бірі ретінде жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллекті байыту» -деп көрсетілген.

Мұның бәрі баланың жеке тұлға ретінде дамуына қажетті көркемдік, ізгілік қасиеттерін бойына жинауда халықтың рухани мұрасының құндылығын қуаттайды.

Қазіргі таңда әрбір жеке тұлғаның бойындағы қасиеттерін дамытып, қалыптастыруға аса мән беріліп отырғаны белгілі. Әсіресе, ұрпақтан-ұрпаққа мирас болып келе жатқан салт-дәстүр, әдет-ғұрыптар арқылы оқушылардың жеке бас қасиетін дамыту мүмкіндігіне барынша көңіл бөлінгенін көптеп аңғарамыз.

Күнде өзгеріс болып жатқан бүгінгі таңда халқымыздың арғы- бергі тарихы мен салт-дәстүрін, тарихи асыл мұраларымызды біліп, қастерлеп, бүгінгіміз бен келешегіміздің нәрі, қайнарына айналдыру – өмір қажеттілігінен туындап отырған әрқайсымыздың азаматтық, перзенттік парызымыз.

Ұрпақ тәрбиесіндегі ежелден қалыптасқан халқымыздың жақсы дәстүрлері мен тағылымдарын үйреніп, өнеге тұтпай тұрып, балаларды ізгілік пен парасаттылыққа баулу мүмкін емес. Себебі, Л.Н. Толстой айтқандай “өткенді жақсы білмейінше, келешекке сапар шегу айсыз қараңғыда сүрлеу соқпақ іздеп адасумен пара-пар”.

“Дәстүрдің озығы бар, дәурені өткен тозығы бар дегендей, ата-бабаларымыздан келе жатқан қазақ халқының салт-дәстүрі өзекті орын алып, баланың дүниетанымын көзқарасын қалыптастыратын тәрбие мектебі” [1].

Ұлттық салт пен дәстүрдің тууы ұлт болып қалыптасуына байланысты. Қазіргі ғылыми дәлелдер бойынша, қазақ ұлтының алғаш пайда болуы XIII – XIV ғасырларда

басталды дей келе, сол дәуірден бері қарай қазақтың көптеген әдет-ғұрып, салт-дәстүрлері қалыптасып дамыды. Оның озық үлгілері ұрпақтан-ұрпаққа көшіп, біздің дәуірімізге жетті. В.Г.Белинский салт-дәстүрдің өміршеңдігі жөнінде: “Әдет-ғұрып замандар бойы сыннан өтеді. Өз дәуірінде ардақталып, ата-бабадан әулетке мұра болып ауысып, ұрпақтан-ұрпаққа жетеді, Олар халықтың сыртқы бейнесі болып табылады. Онсыз халық бет әлпетсіз бейне, болымсыз тас мүсін тәрізді...” – дейді.

Ұлтымыздың салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы халықтың ерекше белгісі болып сақтала береді.

Сондықтан бүгінгі ұрпақты ата-баба салт-дәстүрімен тәрбиелеу, халық педагогикасының нәрі, қайнарымен сусындату – оқыту мен тәрбиелеудегі негізгі міндеттердің бірі [2].

Бүгінгі бала – ол ертеңгі қоғам иесі. Сонымен қатар балалардың дара ерекшеліктеріне байланысты (кемістік түрлеріне байланысты) тәрбиелеудің ең алғашқы сатысынан бастап оларға саналы тәрбие беру, халық педагогикасының қайнарымен сусындату, оған ұлттық мағына бере келіп, ақыл-ойы дамыған, салт-дәстүрін білетін баланы тәрбиелеп шығару, халықтық тәлім-тәрбие түрлерін көбірек насихаттап, ұрпақ бойына ізгілік, адамгершіліктің жақсы қасиеттерін жүрегіне ұялату, олардың өз тіліне, Отанына, дініне, халқына деген сүйіспеншілігі арттыру арқылы, өз елінің әдет-ғұрыптарын бойына аздап болса да сіңіреті сөзсіз.

Салт-дәстүр, әдет-ғұрып, рәсім үлгілері туралы оның жалпы бала тәрбиесіндегі мәні туралы белгілі этнопедагогтер: Г.Н.Волков, А.Х.Мухамбаева, С.К.Қалиев, С.А.Ұзақбаева, Ф.Б.Бөрібекова т.б. еңбектерінде кеңінен айтылған.

Дана сөзге тоқталсақ, П.А.Павленко «Салт-дәстүрлер қаға беріс қалдырмайды, оларды жетілдіре түсер болса, жаңаша жарқырайды» десе, К.С.Станиславский «Дәстүрді сақта, демек, бұл оны дамыту деген сөз» деген.

Философ Н.Сәрсенбаев «Дәстүрлер адамның қоғамдық қатынастарының тарихи қалыптасқан тұрақты және мейлінше қорытылған нормалары мен принциптері, оларды ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырады және қоғамдық мінез-құлықтар арқасында сақталады» деген ойды білдірсе, әйгілі педагог С.Қ.Қалиев «Дәстүрлер қоғамдық сананың барлық салаларымен байланысты дамыған, топтасқан қауымның қалыптасқан бірыңғай көзқарасын, әдет, заңын марапаттайтын ритуал»- деп түсіндірді.

Ал С.Қ.Қалиевтің пайымдауынша, «салт – адам өмірінің күнделікті тіршілігінде (отбасынан бастап қоғамдық өмірдегі қатынаста) жиі қолданылатын мінез-құлық, қарым-қатынас ережелері мен жөн-жора, рәсім заңдарының жиынтығы;

Ж.Наурызбай, С.А.Ұзақбаева, К.Ж.Қожахметова, Б.Ы. Мұқанова т.б. еңбектерінде салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарға берген бағалары мен оларды пайдалануға байланысты ұсыныстарының маңызы, мәні зор [3].

Осы еңбектерге жасалған талдамалар көрсетілген дәстүрлерді былайша топтастыруға мүмкіндік береді:

- тұрмыс- салт дәстүрлері;
- бала тәрбиесіне байланысты: сүйінші, шілдехана, ат қою, бесікке салу, тұсау кесу, атқа міну, сүндет тойы т.б.;
- үйлену, үй болуға байланысты: атастыру, құда түсу, үкі тағу, қыз ұзату, жар- жар, бет ашар т.б.;
- адам қайтыс болғанға байланысты: қаралы үй, естірту, көңіл айту, жоқтау, қоштасу, жетісін, қырқын, асын, шегін беру т.б.;
- халық мейрамдары: Наурыз тойы т.б.;
- діни мейрамдар: айт, құрбан айт, ораза т.б.;
- қонақ күту дәстүрлері;
- бата-тілек түрлері;
- діни-наным сенімдер;

- бесік жырларын, жұбату өлеңдерін, төрт түлікке қатысты өлеңдерді, мақал- мәтел, жұмбақ, тақпақтар айтқызу, ұлттық ойындар ойнату.

- Тұрмыстық атауларды үйрету, оның мән-мағынасын түсіндіру арқылы үлкенді сыйлау, өнегелі қарым- қатынас, сыйласымдылыққа, қайырымдылыққа, адалдыққа тәрбиелеу;

- Ертегі, аңыз-әңгімелер, қиссалар тыңдау арқылы халықтың ой-арманын, тілегін ұқтырып ұлттық сезімге, ұлттық этикаға баулу, талғампаздық пен сезімталдық қасиеттерін, ақыл- ойларын орнықтыру.

- Малды ауылдың тұрмыс-тіршілігімен таныстыру арқылы ата-бабаларымыздың байырға кәсібін, малдың қасиеті, мал бағудың өзіндік тәсілдерін;

- Табиғат, жер-су, ауа-райының ерекшеліктері;

- Ұлттық ойындар түрлерін білу;

- Ұлттық қолданбалы өнер;

- Ұлттық әсемдік киімдер;

- Халықтық ауыз әдебиеті;

С. Қалиев, М. Оразбаев, М. Оразбаев, М. Смайлова «Қазақ халқының салт-дәстүріне» тереңінен тоқталып өте отырып үш жақты көрсетті:

Ол – ұлттық сезім, ұлттық салт-дәстүрлер және ұлттық мінез. Осы үш бірлік ұлттық мәдени ерекшеліктің шартты белгілері болып табылады.

Ұлттық сезім дегеніміз – баланың туған жерге, өскен елге, ана тіліне, ұлттық салт-дәстүрлерге деген сүйіспеншілігін білдіреді.

Ұлттық сезім баланың жеке басының бір ісіне қанағаттануына, шаттануына немесе риза болуына немесе қанағаттанбауына байланысты ой-қиял, әсер түйсігінің тіл арқылы өзгелерге жеткізіледі.

Ұлттық сезімнің әсерлі болуы, нақышты ой ойшықтары көркем сөз өнері. Айталық, баланың тілі шыққанан бастап, оның ой мен сезімі бесік жыры арқылы қалыптасып, өлеңдері арқылы қанына сіңген. Өйткені, ол жастайынан ауыз әдебиетінің асылдары: мақал-мәтел, өлең-жырларды жадына сақтап өскен [4].

В.Г.Белинский салт-дәстүрдің өміршеңдігі жөнінде «әдет-ғұрыптар замандар бойы сыннан өтеді. Өз дәуірінде ардақталып, ата- бабадан әулетке мұра болып ауысып, ұрпақтан-ұрпаққа жетті. Олар халықтың сыртқы бейнесі болып табылады. Онсыз халық бет-әлпетсіз бейне, болымсыз тас мүсін тәрізді» - дейді.

Салт-дәстүр сабақтастығы ұлттар арасындағы қарым-қатынаспен тығыз байланысты.

«Әр халықтың мәдениеті өзіне тән ерекшелігімен дараланып, көзге шалынады. Алайда басқа халықтардың әсерінсіз таза, дара ұлттық мәдениет тіпті де кездеспейді. Ұлттар мен халықтардың материалдық және рухани байланысы, қарым-қатынасы арқылы олар бір-бірін мәдени байлығы жағынан толықтырады» - дейді С.Н. Артановский. Бұл жерде көмекші мектептің оқушыларына бір ұлтта бар салт-дәстүрлер, ұлттық ою-өрнек, тағам түрлері екінші бір ұлтта белгілі бір ұқсастықпен және өзіндік ерекшелігімен көрініс беретіндігі негізделер.

Сондықтан қазақтың салт-дәстүрі, әдет-ғұрпының балалардың денсаулығын, дара ерекшеліктерін ескере отырып үйрету, көрсету оның мұғалімнің басты назарында болуы, бүгінгі күннің басты оқиғасы болып табылады.

Қай заманда болсын адамзат алдында тұратын міндет- есті, дені сау, еңбек сүйген қайырымды бала тәрбиелеу. Өмірде ақыл-ойы артта қалған баланы да шамасының жеткенінше адал, үлкенді сыйлайтын мейірімді, ер-жүрек, ар-ожданы мол, қайырымды етіп тәрбиелеу үшін де ғасырлары бойы сұрыпталып, тұрмыс өмір тәжірбесі сынынан өткен, салт-дәстүрлерді педагогикалық әр-түрлі әдіс-тәсілдер арқылы, психологиялық тәжірибелерге сүйеніп орынды пайдалану нәтижесінде ғана үлкен жетістікке жетуге жетелейтін басты құрал – халық педагогикасы болады.

Халық педагогикасы халықтың рухани мәдениетінің бір бөлігі. Халықтық педагогика тәрбиенің бастауы және қайнар көзі, ол тәрбие жөніндегі халықтың білімі мен тәжірибесі.

Халық педагогикасының негізгі мақсаты – келер ұрпақтың Отанының ар-намысын қорғай білетін, жаны жайсаң, арлы азамат тәрбиелеу [5].

Жас ұрпақтың ақылды, намысқор, арлы өмірімен азамат болуын тілеп, қазақ халқы өз ұрпағын бесікке салғаннан бастап, оның ақыл-ойын ойдағыдай қалыптастырып. Ойлау-сөйлеу жүйесін дамыту жолында өзіндік әдіс-тәсілдерді (ертегі, аңыз, жұмбақ, тақпақ, т.б) шебер қолданып отырған. Халық осы мақсатқа сай мақал-мәтелдерді де, кісіні ойлантып, толғантатын даналық сөздермен уағыздады, жаңылтпаш, санамақтарды, шешендік толғаныстарды ұтымды пайдаланған.

«Білікті бірді жығады, білімді мыңды жығады», «Білімдіге дүние жарық, білімсіздің күні кәріп» дегендей, көшпенді халық болса да ғылым мен білімді дәріштеп, ақыл-ой тәрбиесінің негізі – терең ойлау мен пайымдау екендігін ұрпаққа жан-жақты ұғындырып отырған, отбасы өз баласының ойлау жүйесін дамыту үшін тәрбие үрдісінде санамақтар мен тақпақтардың, өсиет сөздердің тәрбиелік мәнін ескеріп отырған.

Тәрбие жүйесінде жеке адамның моральдық қасиеттерін қалыптастыруда, адамгершілік сезімін, эстетикалық талғамын дамытуда қоғамның, отбасы тәрбиесінің орны ерекше.

Халқымыздың ұлттық педагогикасының ұрпақ тәрбиесінде атқаратын орны бөлек. Ұрпағын жаман әдеттерден жирендіріп, жақсылыққа жетелеп, өсиет сөздердің бала бойына ұялатып отырған.

Ұлттық педагогикада бала тәрбиесі сегіз түрлі мәселені қамтыған:

- біріншіден, тәрбие басы алдымен әдептілікке үйретуді көздеген;
- екіншіден, мейірімді болуға тәрбиелеген;
- үшіншіден, тіл алғыш, елгезек бол деп үйреткен;
- төртіншіден, адалдық пен шындыққа баулыған;
- бесіншіден, білгір бол, көпті көрген данышпан қарияны тыңда деген;
- алтыншыдан, ата-ананы, үлкенді сыйлауды басты міндет етіп қойған;
- жетіншіден, кісі айыбын бетіне баспа дейді. Ол мінездегі кемшілікті айтпа деген сөз емес, ғаріп кісілердің табиғи кемдігін айтпа, көрсетпе деген сөз;
- сегізшіден, елге қорған бол, халық алдында қызмет ет, бар өнеріңді соған жұмса дегенді үйретеді [6].

Тәрбиенің бұл бағыттары әлі де болса, толығымен өз күшін жойған жоқ. Ертеден қазақ халқы дәстүр бойынша баласын бес-алты жасында аузы дуалы шешендердің, ел бастаған көсемдердің, даналардың, мергендердің, батырлардың соңынан ерте білген.

Онысы – балам халық дәстүрін, жол-жоралғысын көңілге тоқып өссін дегені. Сондықтан да халықта «Балаңды өз тәрбиесімен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген нақыл сөз бар.

М.Жұмабаевтың айтуынша да: «Балада қиял ерте оянады. Оның түсінуінше дүниеде мүмкін емес нәрсе жоқ; мүмкін бәрі болатында, ертегі қысқасы балаға өте қымбат нәрсе» -деген. Бұл баланың қиялын дамытып, өміріне өзек болатын, ертеңіне сенімділікпен қарауына әсер ететін тәрбиенің бірі – ойдан ертегі құрастыру.

Қазақ халқының балалар тәрбиесінде ғасырлар бойы жинақталған, өмір елегінен өткен, әдеп-ғұрып, салт-дәстүрді көрсететін жоғарыда айтылған ертегі, мақал-мәтел, нақыл сөз екені күмән тудырмайды.

Ата-бабаларымыздың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын ұлттық ойындар арқылы да бала бойында кеңінен сіңіруге болады. Өйткені баланың ойы, сезімі, қиялы ойын арқылы өсіп дамиды.

Ұрпақтан-ұрпаққа, атадан балаға мирас болып жеткен қазақтың ұлттық ойындарын жетілдіріп, тиімді әдіс-тәсілдерді орынды пайдаланып, баланың жай-күйіне әсер ету қажет.

Халық педагогикасының қыры мен сырын көптен бері зерттеп келе жатқан сөз зергерлерінің бірі – Музафар Әлімбаев ағамыз өзінің «Халық – ғажап тәлімгер» деген

еңбегінде «Халық педагогикасы – ғасырлар бойы қалыптасып, қорлана байып келе жатқан ғылым» деп жазыпты [7].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. С.Қалиев. Қазақ халық тәлім- тәрбиесінің ғылыми-педагогикалық негіздері. Алматы, 1996ж.
2. Д. Ысқақова. Халық – дәстүр рухына ұлағат. 1994 №1 147бет.
3. М.Бапаева. Ұлттық тәрбиенің психологиялық астары. Ұлағат 1999. №2 25-бет.
4. С. Кенжеахметов. Қазақтың салт- дәстүрлері мен әдет- ғұрыптары. Алматы. 1994ж.
5. Р.Н. Нұрғалиев. “Шаңырақ” үй- тұрмыс энциклопедиясы. Алматы. 1990ж.
6. С.Қалиев. Ұлттық тәлім-тәрбие. Бастауыш мектеп 2003ж. №8
7. Р. Досанова. Дәстүріңді сақтай біл. Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар. 2007ж №6.

УДК 373.5.013:2-673.5

**ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ**

Г.Ж. Сисенгалиева, Б.К. Смагулова

Мақалада жалпы білім беретін мектептерде оқушыларды тәрбиелеуде толеранттылықтың рөлі туралы айтылған. Этникалық толеранттылықты дамытуға арналған оқытудың белсенді әдістері келтірілген. Шиеленістің алдын алу және оларды шешу үшін дамушы тұлға басшылыққа алатын ұстанымдар көрсетілген.

The authors tell about the role of upbringing tolerance of students in the comprehensive schools. In the article active methods of developing ethnic tolerance are given. In addition to this solution of conflict situation and what kind of principles decision of conflicts to allow for the learners are conducted.

В настоящее время воспитание межэтнической толерантности учащихся в образовательных организациях обучающего, живущего в согласии с представителями других национальностей, – очень важная задача. Эта задача выполняема в совместных усилиях, возрождая и используя в воспитании подрастающего поколения прогрессивные традиции народов Казахстана, сопоставляя различные педагогические системы. На современном этапе развития общества перед отечественным образованием стоит задача развития нравственной культуры подрастающего поколения, являющего носителем национального идеала. На протяжении веков на исторической земле казахов перекрещивались судьбы многих народов – носителей различных культур, религий и традиций. Казахстан – это многонациональная, многокультурная, многоязычная страна. Казахстанская действительность выражается в том, что сегодня в Казахстане проживает более 130 народностей.

Сегодня перед педагогической наукой поставлена задача использования потенциала обучения и воспитания в целях консолидации общества, сохранения единого социально-культурного пространства страны, преодоления межнациональной напряженности и



социальных конфликтов, равноправия национальных культур, ограничения социального неравенства.

Проблемы формирования толерантности нашли свое отражение в трудах отечественных педагогов и психологов: З.Абетовой, Б.Даумовой, А.Доцановой, С.Кондыбаева, С.Мачневой, А.Нысабаевой, Л.Саркисян, А.Шоменовой.

Основные мировоззренческие идеалы, нормы повседневной жизни казахстанского народа – это терпимость, взаимопонимание и взаимоуважение, поиск компромиссов, мир и согласие.

Межэтнические отношения, существующие в Казахстане, являются наиболее эффективными. Этому способствовала разработка 29 апреля 2010 «Доктрины национального единства Казахстана», целью которой было создание равных возможностей и достойных условий жизни для всех граждан Казахстана, признание Всеобщей декларации прав человека, осознание ответственности за судьбу нации, созидание и укрепление национальной государственности на исконной казахской земле и других основополагающих принципов, изложенных в Декларации о государственном суверенитете, Конституционном законе о государственной Независимости и Конституции Республики Казахстан.

Президент убедительным образом соединил политическую стратегию с универсальными общечеловеческими этическими нормами. Основанием этой связи, встречаемое в мировых религиях, является «золотое правило», которое гласит: «Во всем, как хотите, чтобы с вами поступали люди, так поступайте и вы с ними».

Важным казахстанской истории является то, что в соответствии с парадигмой нового мирового порядка, выдвигаются и аргументируются новые идеи, на базе которых выстраивается стройная концепция диалога народов, культур и конфессий, основанная на толерантности. И это объективно. В Казахстане в разные исторические периоды мирно сосуществовали зороастризм, христианство, буддизм, тенгрианство, ислам. Самым важным показателем этих религий явилось то, что они выступили не просто как отражение бытия, сторона человеческой деятельности, а как сама человеческая жизнь, как грань жизни многонационального и многоконфессионального общества.

Из вышесказанного следует, что в Казахстане накоплен уникальный опыт национальной политики, обеспечивающий мирное сосуществование множества различных этносов и конфессий. При этом основным фактором успешности казахстанской модели межэтнического согласия выступает сохранение баланса интересов, населяющих страну этнических групп.

Особенно актуально воспитание толерантности в условиях современной школы в юношеском возрасте: свойственные молодежи эмоциональная возбудимость, нетерпение, нигилизм выплескиваются в неожиданные суждения и поступки. Исследования проведенные в Казахстане показали, что для воспитания толерантности важно включение учащихся в активную творческую деятельность, при этом используя активные формы работы с детьми, которые дадут им возможность проявить самостоятельность, творчество, креативность; приобщение учащихся к сохранению природы, истории своей страны, самобытности, неповторимости, индивидуальности природы и человека, взаимодействия людей друг с другом.

Принцип толерантности – это сегодня самый достойный принцип, так необходимый для дальнейшего сосуществования и взаимодействия человечества, для всего развития цивилизации, для доверия, согласия и безопасности во всем мире, и потому единодушно поддержанный как политическими и религиозными лидерами, так и прогрессивными народами, проживающими на Земле.

Современная педагогика нацеливает на то, что в настоящее время больше внимания уделять развитию культуры межнациональных отношений у школьников, следовательно, необходима этническая толерантность, то есть принятие внутренней установки личности относительно ценностей, культурных особенностей других этнических групп, готовность



к межэтническим контактам. Этническая толерантность является доминантой культуры межнациональных отношений. Развивать ее как направленность личности следует в процессе образования, создавая условия для конструктивного взаимодействия с представителями иных этносов.

В своей работе «Многокультурное образование» профессор Дмитриев Т.Д. выделил уровни развития толерантности в образовании.

I. Обучение толерантности.

Развитие у ученика, учителя терпимости в отношении культурных особенностей других этносов.

Формирование готовности допускать в их оценке отклонения от признанных в обществе стандартов.

II. Изучение и поддержка другой культуры.

Путем понимания и принятия культурного плюрализма, больше узнать о культуре другой этнической группы, лучше понять ее, то есть учитель и ученик переходят к следующему уровню многокультурности.

III. Уважение культурных различий.

Становление личности, предполагающей высокую оценку другой культуры.

IV. Утверждение культурных различий.

Уровень поликультурного образования и культурного становления. Это утверждение учителя и ученика в процессе деятельности. На этой стадии к ним приходит понимание необходимости активной позиции.

Отсюда вытекает вывод, что наиболее эффективным способом формирования толерантности является воспитание, которое способствует формированию у детей навыков критического осмысления и выработки суждений, независимого мышления. Учащиеся учатся проявлять терпимость – значит признают то, что люди различаются по интересам, положению, по внешнему виду и обладают правом жить в мире, сохраняя свою индивидуальность. Следует также поговорить о личности толерантной и интолерантной. В современной психологической литературе это весьма условно, так как каждый человек в своей жизни совершает и толерантные и интолерантные поступки. Но склонность вести себя так или иначе могут стать устойчивой личностной чертой. В психологии рассмотрели основные черты и отличия:

<u>1. Знание самого себя.</u>	
Толерантные люди Относятся к себе критически, сами стараются разобраться в своих проблемах в своих достоинствах и недостатках	Интолерантные люди Замечают у себя только достоинства, обвиняют других.
<u>2. Защищенность.</u>	
Толерантный человек уверен в себе; убежден, что справится со всем. Это важное условие для формирования толерантной личности	Опасается своего социального окружения и самого себя: во всем видит угрозу
<u>3. Ответственность.</u>	
Толерантный человек не перекладывает ответственность на других, сам отвечает за свои за свои поступки	Интолерантный человек считает, что происходящие события от него не зависят, следовательно снимает с себя ответственность за происходящее вокруг. Он считает, что ни он причиняет зло, а ему вредят

4. Потребность в определении	
Толерантные люди сами стремятся к работе, творчеству; сами стремятся решить свои проблемы	Интолерантные люди отодвигают себя на второй план (только не я)
5. Способность к эмпатии (способность формировать верные суждения о других людях).	
Толерантный человек может правильно оценить и себя и интолерантного человека	Интолерантный человек оценивает окружающих по своему образу и подобию
6. Чувство юмора	
Толерантный человек способен посмеяться над собой	Интолерантный человек не обладает чувством юмора, мрачен и апатичен
7. Авторитаризм	
Толерантный человек предпочитает жить в демократическом, свободном обществе	Интолерантный человек предпочитает жить в авторитарном обществе с жесткой властью

Следовательно: толерантный путь – это путь человека, который хорошо знает себя, комфортно чувствует себя в окружающей среде, понимает других людей, всегда готов прийти на помощь, с доброжелательным отношением к иным культурам, взглядам и традициям. А инвариантный путь – это путь человека, который думает о своей исключительности, с низким уровнем воспитанности, чувством дискомфорта существования в социальной среде, желанием власти, неприятия иных культур, взглядов и традиций.

Для воспитания толерантной личности учитель общеобразовательной школы руководствуется данными установками:

- воспитывать в духе мира;
- признавать способности каждого и уважать чувство и позицию каждого;
- быть примером для детей;
- уметь слушать;
- поддерживать эмоциональные привязанности;
- развивать у учащихся чувство взаимного расположения;
- давать возможность учащимся самостоятельно решать проблемы;
- избегать жестких иерархических отношений;
- не допускать проявлений авторитаризма;
- поощрять совместную деятельность.

В Европе, особенно в Англии, используется самая новейшая педагогическая технология – это психодрама (социодрама). Это социально-психологический театр, в котором отрабатывают умение чувствовать ситуацию в коллективе, оценивать и изменять состояние человека, умение войти в контакт с человеком другой национальности. Данная технология эффективна для подростков; так как в игре они воспроизводят образ другого, возвращаются в свою роль, стараются показать этнокультурные различия, и главное – допускается «проигрывание конфликтных ситуаций». Эти предложенные педагогические технологии в основном реализуются во внеурочное время. На уроке учитель может воспитывать этническую толерантность за счет использования активных методов обучения, которые способствуют осознанному изучению материала:

- письменные проекты как индивидуальные, так и групповые, домашние творческие работы;
- устные сообщения учащихся;
- работа в парах, группах;
- выпуск школьной газеты;

- составление кроссвордов.

Посещение исторического музея, выставок декоративно-прикладного творчества вносит разнообразие в учебную деятельность и оказывают положительное влияние на эмоциональное отношение учащихся к культуре других народов.

Толерантность – это воспитание учащихся в духе мира, уважение прав человека. Работа учителей в этом направлении должна привести к развитию у учащихся черт толерантной личности, умению предупредить конфликты и разрешать их. Результатом педагогической деятельности является воспитание самоактуализирующейся личности, которой присущи:

- принятие себя и других людей таких, какие они есть;
- установление доброжелательных отношений с окружающими;
- способность к глубокому пониманию жизни;
- активное восприятие действительности и способность хорошо в ней ориентироваться;
- развитие творческих способностей;
- умение полагаться на свой опыт, разум и чувства;
- способность брать на себя ответственность;
- приложение усилий для достижения поставленных целей.

Толерантность укореняется в школе, формирует отношения к ней как к важнейшей ценности общества, это поможет воспитать чутких и ответственных граждан, открытых восприятию других культур, умеющих ценить свободу, уважать человеческие достоинства и индивидуальность.

Список использованной литературы:

1. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Воронеж, Истоки, 1996 г.
2. Краткая философская энциклопедия М., Прогресс. Энциклопедия, 1994 г.
3. Вульф Б.З. Воспитание толерантности, сущность и средства. Внешкольник-2002 г. № 6.
4. Декларация принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61. Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 г.
5. Тишков В.А. Очерки истории и политики этничности в России. М. 1997 г.
6. Даумова Б.Б. Проблема формирования толерантности и диалогичности в поликультурной образовательной среде / Б.Б.Даумова // Билим – Образование. – 2010. - №3. – с. 120-124.
7. Демисенова Ш.С. Формирование поликультурной толерантности студентов педагогических вузов / Ш.С.Демисенова // Билим – Образование. – 2009. - №3. – с. 34-37.



ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ МНОГОВЕКТОРНОГО ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ

А.Ж. Мурзалинова, А.С. Мустафина

Мақалада ақпараттық-білім беру ортасы қызметінің тиімділігіне арналған кешендік жағдай мен оның «Өрлеу» біліктілікті арттыру жүйесінде қалыптасу белгілері қарастырылды. Курстық және курсаралық даярлық барысында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар аясында мұғалімдердің құзыреттілігін дамыту бағыттары ұсынылды.

The article examines the set of conditions for the effective functioning of educational environment, as well as signs of its formation in the training "Orleu". Represented areas of competence development of teachers in information and communication technologies in the exchange rate between the treatment courses and training.

Идеологические, содержательные, технологические проблемы, возникающие перед системой повышения квалификации, столь многоаспектны и сложны, а их инновационный коэффициент так высок, что очевидна необходимость функциональной информационно-образовательной среды, действующей на основе информационно-коммуникационных технологий (далее – ИКТ).

Функционирование информационно-образовательной среды: а) отвечает тенденции информатизации, массовой глобальной коммуникации общества, б) ориентирует педагогов в многовекторном повышении квалификации, в) способствует развитию информационной культуры пользователя среды – педагога.

Таким образом, функциональная информационно-образовательная среда позволяет решать проблему, связанную с: а) отдаленностью массовой образовательной практики от эпицентра информатизации общества, б) повышением квалификации педагогов в узких рамках курсовой подготовки, в) развитием информационной культуры педагога как составляющей общей и профессиональной культуры.

Анализируя сформированность комплекса условий для эффективного функционирования информационно-образовательной среды в Институте повышения квалификации педагогических кадров по Северо-Казахстанской области (одном из 17-ти филиалов АО «НЦПК Өрлеу»), отметим следующие технические характеристики:

- наличие телекоммуникационных каналов, сервера, проводной и беспроводной сети в учебных аудиториях, обеспечивающей передачу информации, относящейся к образовательному процессу, и доступ к ней;

- наличие функционирующей единой локальной сети с выделенным сервером и организацией доступа участников образовательного процесса к внутренним электронным информационным ресурсам;

- наличие медиатеки образовательных, учебно-методических и других ресурсов, используемых участниками образовательного процесса при организации образовательного процесса, направленного на достижение новых образовательных результатов;

- наличие контролируемого доступа участников образовательного процесса к информационным образовательным ресурсам в сети Интернет, в т.ч. к электронным образовательным ресурсам, размещенным в республиканских и областных базах данных;

- наличие информационно-технических средств для дистанционного обучения;
- наличие официального сайта-портала института;
- наличие целевых интернет-подписок для учителей-предметников и других педагогических работников по вопросам организации образовательного процесса, направленного на достижение новых образовательных результатов;
- наличие системы защиты информации.

Функционирование информационно-образовательной среды невозможно без профессионального педагогического сопровождения. «Соответственно в качестве одного из критериев, - по мнению А.В. Ильиной, - выступает сформированность системы повышения квалификации педагогических и руководящих работников в сфере ИКТ» [1, с. 150], характеризующаяся рядом признаков.

Перейдем к характеристике таких признаков на примере североказахстанского филиала АО «НЦПК Орлеу».

1. Наличие инструментария по выявлению потребностей слушателей курсовой подготовки в освоении ИКТ и затруднений в их использовании.

С помощью электронного анкетирования, разработанного с использованием веб-сервиса GOOGLE drive, определяется общий уровень владения педагогами ИКТ, выявляются технологии, использование которых вызывает затруднения у учителей. По данным анкетирования, проведенного в 2014 году, педагоги испытывают трудности при создании и внедрении в учебный процесс электронных учебников и других цифровых образовательных ресурсов. В этой связи технологические модули учебных программ повышения квалификации дополнены темами: «ИКТ-компетентность современного менеджмента методической службы. Принципы конструирования информационной среды в учебном заведении»; «Элементы SMART-learning в образовательном процессе»; «Технология использования планшетных ПК на занятиях общепрофессиональных дисциплин в организациях ТиПО»; «Использование ИК-технологий и электронных учебников. Реализация творческого потенциала учащихся в учебно-исследовательской деятельности посредством участия в ЦОР «E-Guideline «Алаштану»; «Технология организации педагогического сетевого сообщества»; «Применение в учебном процессе образовательного контента для обучения с использованием ПК и планшетов».

2. Проведение учебных занятий и стажировок преподавательским составом кафедр с использованием ИКТ и их средств, вследствие чего слушатели курсовой подготовки имеют возможность:

- пройти вводный курс по программе INTEL «Введение в информационно-образовательные технологии XXI века»;
- изучить научно-методические основы создания электронных учебников по преподаваемому предмету;
- ознакомиться с направлениями использования интерактивной доски;
- апробировать программное обеспечение ActivStudio и ActivInspire.

Особый интерес у педагогов вызывают практические занятия «Работа в графическом редакторе Компас»; «Создание электронного портфолио социального педагога в программе Auto Play»; «Особенности работы с программой ActivInspire»; «Автоматизация рабочего места педагога-психолога» и др.

3. Наличие в разработанных программах повышения квалификации разделов по вопросам использования современных средств ИКТ в педагогической деятельности.

Так, обязательным компонентом курсовой подготовки является проведение занятий с использованием планшетных ПК, в ходе которых педагоги рассматривают принципы работы с планшетным ПК, его сенсорную и операционную системы. Особое внимание уделяем правильному подбору образовательных приложений для каждой категории слушателей.

Также активно используются цифровые образовательные ресурсы «E-GuideLine «Алаштану», «E-GuideLine «Самопознание», разработанные преподавателями филиала. Они созданы при помощи программного обеспечения: AutoPlay Media Studio, Adobe Photoshop, Corel Draw, MS Office (Word, Excel, PowerPoint). Языковая поддержка интерфейса отвечает современным требованиям системы образования РК, т.к. оболочка «E-GuideLine» поддерживает три языка: казахский, русский, английский. Данные ресурсы не только решают задачи информационно-методической поддержки учителей истории, самопознания, но способствует развитию их ИК-компетенции.

4. Направленность организации повышения квалификации на освоение педагогами современных ИКТ и их средств.

В информационных зонах филиала действует электронный путеводитель «Приоритеты развития системы образования Республики Казахстан», предоставляющий возможность субъектам повышения квалификации оперативно и наглядно получать актуальную информацию о состоянии и направлениях развития каждого уровня образования, науки и молодежной политики, определять направления профессионального развития и имеющиеся для этого ресурсы.

ИКТ составляют основу разработанной и внедряемой Программы сопровождения профессионального развития педагога, направленной на построение слушателями курсовой подготовки индивидуальной траектории профессионального роста в послекурсовой период. Построение индивидуальной траектории профессионального развития в ходе курсовой подготовки осуществляется с помощью электронного ресурса «Индивидуальная траектория профессионального развития педагога», разработанного с использованием веб-сервиса PREZI.com, программы EXCEL и ресурсов сайта филиала.

Для реализации индивидуальных траекторий профессионального развития предложены имеющиеся ресурсы, средства и инструменты в виде активных ссылок, позволяющие реализовать траектории в межкурсовой период. И это особенно актуально с введением с января 2015 года Карты непрерывного профессионального роста педагога в межкурсовой период (и Е-портфолио к ней), которая станет своеобразным пропуском на курсы повышения квалификации «Орлеу» и будет заполняться педагогом в течение всей педагогической деятельности.

5. Наличие практики самостоятельной разработки педагогами электронных образовательных ресурсов, в т.ч. в межкурсовой период.

В ходе курсовой подготовки слушателям предлагается выполнить самостоятельные и проектные работы, оформление которых осуществляется при помощи таких образовательных онлайн-приложений, как Prezi.com, Powtoon.com и Wordle.net. Эти онлайн-приложения - результат адаптации опыта преподавателей Редингского университета (Великобритания), освоенного в ходе зарубежного повышения квалификации преподавателями филиала.

В межкурсовой период инициируем проведение конкурсов, направленных на активную разработку и использование ЦОРов (например, «Педагогический дуэт», «ЦОР-2014 в образовании Северо-Казахстанской области», региональный конкурс по разработке электронных учебных пособий, используемых учителями, прошедшими повышение квалификации по программам, разработанным АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» совместно с Кембриджским университетом, областной фестиваль-ярмарка по направлению «Информатизация образовательной среды»).

По результатам конкурсов разработаны: видеурок как обучающий ресурс с использованием технологии видеозахвата, голосового сопровождения; интерактивный мультимедийный электронный учебник; «анимация» – анимированный опыт, демонстрация процессов, модели объектов и явлений природы, технических устройств; интерактивный тест с оценкой результатов; интерактивная игра, контентные, представляющие Северо-Казахстанскую область, и др.

Подчеркнем, что после демонстрационного этапа подобных конкурсов следует методический, где участники демонстрируют фрагмент занятия с применением разработанных цифровых образовательных ресурсов, обосновывая применение не только в психолого-педагогическом аспекте, но и с позиций здоровьесбережения обучающихся.

В конкурсе «Педагогический дуэт» был представлен проект «Инфокоммуникационные услуги в сфере образования», проведен мастер-класс с дистанционным участием педагогов.

6. Наличие практики участия педагогов образовательных учреждений в сетевых сообществах и интернет-форумах.

В системе повышения квалификации значительное внимание уделяется работе сетевых сообществ (сертифицированных учителей, учителей, объединенных подготовкой к международному исследованию PISA, педагогов базовых школ и организаций ТиПО). Актуализируемые процессы в таких сообществах – диалог его участников и отражение опыта друг друга, отображение процессов, происходящих в системе образования.

Действующая практика сообществ подтверждает: ее участники проявляют себя в нескольких аспектах, отражая идею многовекторности повышения квалификации: интерес, возможности, идея, деятельность, взаимодействие, проигрывают свои возможные действия, принимают решения. Причем взаимодействие предстает не как традиционная «вертикальная», иерархически организованная система, а как горизонтальная, самоорганизующаяся сеть, движущими силами которой становятся собственная инициатива участников, информационно-кооперационные отношения, партнерство и сотрудничество.

В сентябре 2014 года проведен интернет-форум «Инновации в образовании». В режиме он-лайн организована презентация инновационных образовательных практик, направленных на развитие системы образования Республики Казахстан и государств ближнего и дальнего зарубежья.

В декабре 2014 г. запущен Республиканский Интернет-форум «Право на качество образования» (<http://www.ipksko.kz/index.php/forum?id=1372>) для создания действующей площадки диалога и обмена опытом по реализации идей Программы уровневых курсов на практике. Использование интернет-ресурсов становится функциональным средством расширения обратной связи тренеров Центров уровневых программ, имеющих в каждом филиале НЦПК «Өрлеу», с педагогами, сертифицированными учителями, слушателями уровневых курсов, родителями, учащимися, представителями гражданского общества в сфере образования.

7. Положительная динамика количества педагогов, прошедших повышение квалификации по вопросам современных ИКТ и их средств.

В 2014 году значительно повысилось количество педагогов, прошедших курсы по ИКТ (в т.ч. положительная динамика увеличения курсов повышения квалификации по данному направлению на государственном языке), что подтверждают рисунки 1,2.

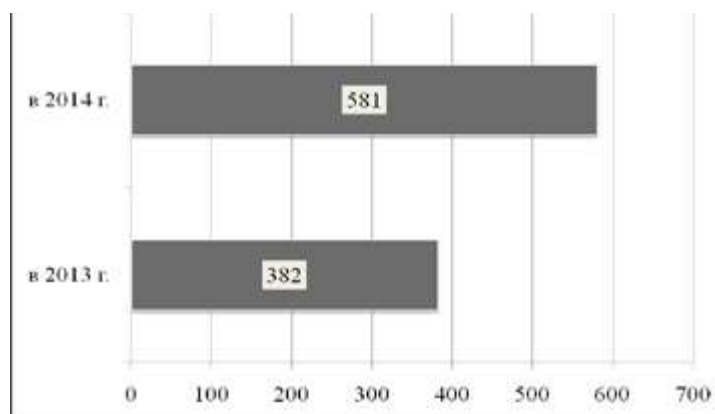


Рис. 1. - Количество слушателей, прошедших курсы ПК по ИКТ в филиале АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по СКО за 2013-2014 годы

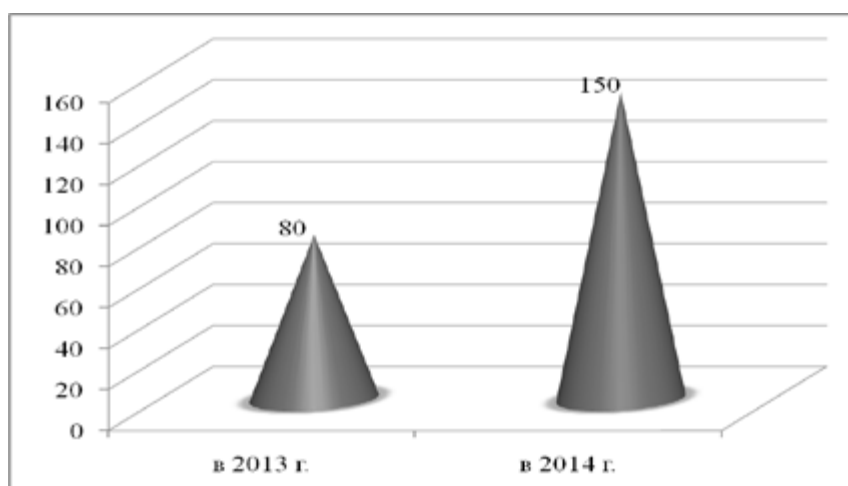


Рис. 2. - Количество слушателей, прошедших курсы ПК по ИКТ на государственном языке обучения в филиале АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по СКО за 2013-2014 годы

Одним из приоритетных направлений развития образования и науки на 2014-2016 года является выравнивание дисбаланса образования в разрезе город/село, в том числе с использованием ИКТ. В целях его реализации увеличено количество сельских педагогов, прошедших курсы по ПК и ИКТ в филиале (рисунок 3).

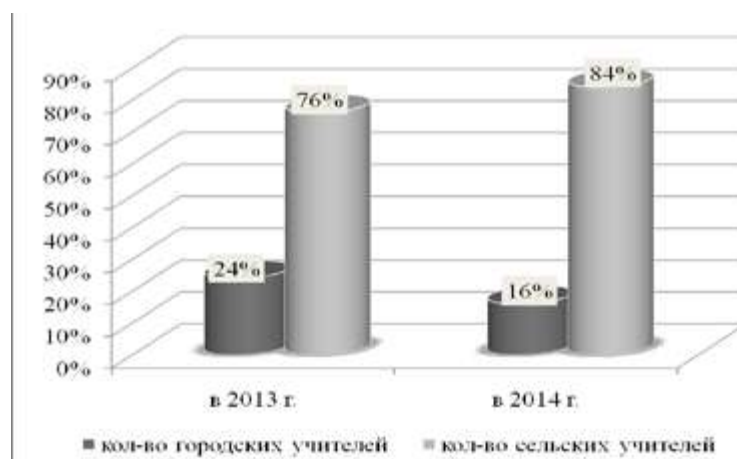


Рис. 3. - Соотношение количества сельских и городских учителей, прошедших курсы ПК по ИКТ в филиале АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по СКО за 2013, 2014 г.

8. Консалтинговые услуги, оказываемые педагогам, с помощью сайта филиала.

Сайт филиала (<http://www.ipksko.kz>) - ключевой ресурс в системе повышения квалификации. Мобильные разделы сайта: «В помощь учителю», «Инновационный опыт», «Экспериментальная площадка», «Нормативно-правовые документы о проведении апробации учебных программ начального (12-летнего образования)», «Виртуальная выставка» и др. - не только развивают информационную культуру педагога, но и дают возможность оперативно получать необходимую информацию. Налажен диалог по вопросам обучения и воспитания детей посредством виртуальной психологической консультации.

9. Доступ субъектов повышения квалификации к библиотечным фондам посредством системы КАБИС.

Новейшие технологии позволили существенным образом изменить информационный сервис библиотеки, улучшить качество и оперативность предоставления



информации. Постоянное обновление компьютерного парка, пополнение фонда библиотеки электронными изданиями позволяют в полной мере удовлетворять все запросы пользователей.

10. Наличие методических разработок, изданных в филиале, по проблемам использования ИКТ и средств ИКТ в образовательном пространстве: «Образование на карте мира» (2014 год), «Школа на пути к Smart learning» (2014 год), «Формирование инновационно-образовательной среды на основе компетентностного подхода в условиях дуального обучения» (2014 год), «Проектирование мультимедиа урока в современной школе» (2014 год).

Характеризуемые признаки информационно-образовательной среды предполагают деятельность таких преподавателей и специалистов в системе повышения квалификации, которые являются «носителями инновационного опыта», «служат «центрами кристаллизации» взаимодействия, основными факторами-мотиваторами повышения квалификации и инициаторами совместной деятельности» [2, с. 129]. Взаимодействие с педагогами-практиками в условиях развивающейся информационно-образовательной среды становится мощным стимулом продвижения инновационных образовательных программ и создает условия для становления инициативного педагогического сообщества, способного оказывать влияние на образовательную политику.

Список использованной литературы:

1. Ильина А.В. ИКТ как средство достижения новых образовательных результатов обучающихся // Педагогическое образование и наука. – 2014. - № 2. – С. 148-152
2. Рытов А.И. Сетевая модель повышения квалификации // Народное образование. – 2013. - № 1. – С. 127-131



ПРОБЛЕМА ТРУДОУСТРОЙСТВА МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В КАЗАХСТАНЕ

Д. Т. Икимова

Мақалада жас мамандарды жұмысқа орналастыру мәселелері қарастырылған. Орта мамандандырылған оқу орнын бітірушілерді жұмысқа орналастыру бойынша бірқатар жобалар қарастырылып жатыр. Жас мамандарды жұмысқа орналастыру мәселесін шешудегі атқарылатын шаралар мен жолдары және жастар жұмыссыздығының негізгі себептері бойынша сұрақ көтеріліп жатыр. Жас мамандарды жұмысқа орналастыру мәселелерін шешу жолдары қарастырылған.

In this article the problem of employment of young specialists reveals. A number of projects on employment of graduates of specialized secondary institutions is considered. The question of the main reasons for youth unemployment, both in what ways and actions it is possible to resolve a problem of employment of young specialists. Solutions of a problem of employment of young specialists.

Как отмечалось на форуме «Дальнейшие шаги по итогам пятой Международной конференции парламентариев по осуществлению Программы действие МКНР» в Казахстане молодежь составляет 27% от общей численности населения страны.

«Поскольку к основному контингенту молодежи относятся школьники и студенты, важно отметить проблему образования в Казахстане. В погоне за количеством мы теряем качество. Работа в прибыльной профессии практически невозможна без профессиональной подготовки и образования. Поэтому выпускники средней школы стремятся продолжить свое образование. Положение нашего образования и материальное состояние наших преподавателей в частности, и порождают коррупцию», - отметил первую проблему депутат Мажилиса Серик Оспанов.

«Кроме того, одними из главных проблем молодежи являются трудоустройство и жилищные вопросы. В 2012 году в Казахстане при уровне общей безработицы 5,3%, молодежная безработица составила 5,4%. Главная причина безработицы среди молодежи - отсутствие опыта работы и соответствующей квалификации», - рассказал С.Оспанов.

Поддержка и развитие конкурентоспособности молодежи является очень актуальным и стратегическим приоритетом государственной политики Республики Казахстан. Конкурентоспособная казахстанская молодежь – залог успешного вхождения нашей страны в число 50-ти конкурентоспособных стран мира. Основным фактором формирования и дальнейшего устойчивого развития социально-ориентированного государства является формирование и развитие, отвечающей современным, международным требованиям и стандартам в условиях усиливающейся глобализации, отечественной конкурентоспособной молодежи. Наличие такой молодежи – залог процветания нации, залог развитого гражданского общества, а значит и базовых институтов демократии нашей страны[1]. Основополагающим фактором формирования конкурентоспособной молодежи является ее высокая квалифицированность и востребованность в условиях рыночной экономики. Такая молодежь формирует активное гражданское общество, составляет средний класс — основу любого государства. Наличие в стране активной конкурентоспособной молодежи есть гарант эффективного функционирования гражданского общества, стабильного развития среднего класса, что является фундаментом страны для дальнейшего процветания и



укрепления казахстанских позиций в международном сообществе. В Республике Казахстан одним из приоритетных направлений государственной политики является доступ и качество молодежи к образованию. Конкурентноспособная молодежь – это квалифицированный, востребованный в современных рыночных условиях, мобильный и легкообучаемый молодой специалист с хорошим уровнем английского. В Казахстане ведутся работы по определению статуса молодого специалиста: «На сегодняшний день молодым специалистом считается молодой человек, который окончил среднеспециальное или высшее учебное заведение и в течение 3-х лет работает по своей или родственной специальности»[2].

В Казахстане реализуется ряд проектов по трудоустройству граждан, в частности молодежи:

1. Акимат Астаны открыл электронный портал по трудоустройству горожан. Все соискатели на портале могут найти подходящую работу, а работодатели – на бесплатной основе размещать свои вакансии.

2. В г. Алматы была проведена конференция для студентов высших и средних специальных учебных заведений. Цель мероприятия – подготовить будущих молодых профессионалов к эффективной трудовой деятельности. Программа конференции-тренинга «ПМП: подготовка молодого профессионала» направлена именно на то, чтобы заложить в молодых людях основы знаний по таким темам, как навыки общения, составление резюме, логика прохождения собеседования, управление временем, постановка целей, мотивация и самомотивация. Организатором конференции выступила Ассоциация юных лидеров (АЮЛ).

3. В регионах Казахстана местные власти, организации образования и здравоохранения все силы направили на привлечение молодых специалистов в село и создание максимально комфортных условий жизни и работы для дипломированных специалистов. В некоторых областях молодым педагогам и врачам в качестве подъемных предлагается до полумиллиона тенге.

4. Регулярно в колледжах, вузах проводятся ярмарки вакансий и учебных рабочих мест.

5. Работают школы-тренинги для организации профессиональной ориентации граждан в целях выбора сферы деятельности (профессии), трудоустройства, профессионального обучения, организация психологической поддержки, профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации [3].

6. Проводится организация временного трудоустройства несовершеннолетних граждан в возрасте от 14 до 18 лет в свободное от учебы время, безработных граждан в возрасте от 18 до 20 лет из числа выпускников образовательных учреждений начального и среднего профессионального образования, ищущих работу впервые.

По данным Агентства Республики Казахстан по статистике по состоянию на 1 января 2012 года общая численность молодежи в Казахстане составляла 4436210 человек — 27 % от общей численности населения страны. Именно эта возрастная категория сталкивается с наиболее серьезными жизненными проблемами, самой насущной, из которых является проблема трудоустройства. Государство со своей стороны неоднократно пыталось решить данную проблему посредством программ: «Молодежный кадровый резерв», «Ауыл жастары», «С дипломом – в село!», «Молодежная практика». Однако ежегодно из-за несоответствия требованиям работодателей в Казахстане не могут трудоустроиться 20 процентов выпускников. Рынок труда жесток и совершенно недоброжелателен по отношению к молодым профессионалам. Многим выпускникам колледжей и вузов (даже отличникам учебы) удается найти работу лишь спустя год после окончания университета. Да и то не по специальности. Без опыта работы и элементарных навыков трудовой деятельности вчерашние студенты не нужны работодателям.

По сферам молодежной занятости – сельское хозяйство и сфера торговли – это те сектора, где большинство молодых людей 16-24 лет находят свои рабочие места. Традиционно к



числу организаций с высоким уровнем работающей молодежи относится сфера услуг (кафе, рестораны, ночные клубы и различного рода увеселительные учреждения, торговые точки). До сих пор на селе для молодежи мало возможностей получить подходящую работу. Основным работодателем, и, прежде всего, с точки зрения предоставления стабильных заработков на селе является государство. Развитие предпринимательской деятельности на селе проходит сложнее, нежели в городе, в связи с этим государству необходимо:

- совершенствовать нормативно-правовую базу предпринимательства;
- создавать условия для развития предпринимательской деятельности на селе;
- продолжать работу по малому кредитованию на селе.

Это создаст условия:

- для развития инфраструктуры села;
- для занятости молодежи на селе;
- для сокращения разности в уровнях жизни города и села.

Экономические издержки безработицы молодых специалистов:

– молодые люди, поступая в колледж на определенную специальность, ориентировались на текущую конъюнктуру на рынке труда. По окончании обнаруживается, что востребованы совершенно другие специальности. В таком случае, практически неизбежно такое состояние, когда молодой специалист понимает, что ему некуда приложить полученные знания [4];

– несмотря на преимущественную тенденцию увеличения количества бюджета на технические специальности, преподавательский состав в колледжах практически не меняется, а потому передаваемые студентам знания не ориентируют на текущие потребности рынка работодателей;

– у нас в стране не предусмотрена система трудоустройства выпускников;

– освоению полученной специальности на практике препятствует и то, что молодого выпускника со студенческой скамьи без опыта работы работодатель обычно не берет. А если повезет и способный выпускник пройдет испытательный срок, то размер заработной платы не соответствует ожиданиям и запросам молодого специалиста. Согласно республиканскому социологическому исследованию среди казахстанских студентов, проведенному Международным институтом современной политики в 2007 г., выяснилось, что для подавляющего большинства студентов «опыт работы» ассоциируется с «квалифицированным работником» – ближайшим социальным окружением: профессией, коллективом, работой, страной. Как показал проведенный опрос, у 55,7 % студентов нет опыта работы по своей специальности и это, по их мнению, главная проблема.

По мнению студентов, опыт по полученной специальности является одним из главных и приоритетных факторов успешного трудоустройства на высокооплачиваемую работу.

Как известно, молодежь нацелена на быстрый карьерный рост и рассматривает работу в качестве «социального лифта». Работодатель же не всегда имеет желание траты дополнительных расходов на «дообучение» молодых кадров.

Таким образом, отсутствие налаженного механизма между потенциальным работником и потенциальным работодателем еще в стенах колледжа наносит колоссальный ущерб национальным интересам нашей страны.

Так называемая «тенденция выживания» молодых специалистов оказывает негативное влияние на демографическую и на социально-экономическую ситуацию в стране. Отсюда можно выявить основные причины молодежной безработицы:

1. отсутствие рабочих мест (11,2 %);
2. отсутствие полезных связей (20,2 %);
3. отсутствие опыта (39,0 %);
4. отсутствие необходимой квалификации (18,0 %);
5. отсутствие государственной поддержки (17,4 %);



6. низкая заработная плата (45,6 %);
7. незаинтересованность работодателей (17,2 %);
8. конкуренция на рынке труда (24,8 %).

Отсюда определены две причины в качестве основных – «низкая заработная плата» и «отсутствие опыта». Надо полагать, что работа, которую предлагают молодым специалистам, не устраивает их в первую очередь по причине низкой оплаты. В то же время, молодежь достаточно трезво оценивает свои возможности и указывает в качестве одной из главных причин отсутствие трудового опыта, который для многих работодателей становится сегодня главным условием при приеме на работу вчерашних выпускников. Высокая конкуренция на рынке труда и отсутствие полезных связей выступили не менее значимыми среди причин молодежной безработицы. Первая из этих причин выступает в качестве характерной для Алматы, где, несмотря на огромное количество предприятий малого и среднего бизнеса, наблюдается жесткая конкуренция на рынке рабочей силы. Относительно второй необходимо отметить, что до сих пор еще устроиться на работу без знакомств очень непросто. С другой стороны, практика представления рекомендательных писем, принятая во многих странах, является несколько иной формой устройства на работу по знакомству. Следующие три причины, имеют примерно равное числовое значение, однако выступают проявлениями разных детерминант: отсутствие надлежащей квалификации, отсутствие государственной поддержки и незаинтересованность работодателей. Первая причина характеризует качество рабочей силы сегодня, преодоление проблемы зависит, в основном, от самих работников. Вторая причина обуславливает необходимость создания целевой программы поддержки молодежи, в которой нашли бы свое место и проблемы занятости. Наконец, нежелание работодателей трудоустраивать молодых специалистов вполне понятно, однако государственное вмешательство в виде предоставления квот в виде арендного жилья, к примеру, молодым специалистам видимо также является необходимостью для решения сложившейся ситуации. Таким образом, молодежь сегодня не работает не потому, что работы нет, а потому, что предлагаемая зарплата ее не устраивает. В то же время, молодые сталкиваются с «заколдованным кругом» в поисках работы: для ее получения нужен опыт, а получить его можно, лишь работая где-то [5].

В качестве путей решения проблемы трудоустройства молодых специалистов интересным и полезным может быть опыт других стран. Так, например, значительное место в трудоустройстве молодежи Германии занимает развитие молодежного предпринимательства и кооперации. Программы их поддержки со стороны государства признаны в мировом сообществе в качестве эффективного средства борьбы с безработицей молодежи. Развивая инициативу молодежи, государства по возможности обеспечивают некоторые преимущества и льготы для нее. Например, принимаются законы, обязывающие предпринимателей отдавать предпочтение молодым людям при заполнении вакансий, образовавшихся в результате реорганизации производства и сокращении рабочего дня; принимаются также законы, снижающие пенсионный возраст с последующей передачей появившихся вакансий молодым работникам. Также интересен и опыт «Российского университета дружбы народов, где студенты всех факультетов проходят обязательную рабочую практику. В последующем, как показывает практика, опыт работы в процессе обучения гарантирует студентам вуза успешное трудоустройство в крупнейших российских и зарубежных организациях. Многие выпускники РУДН, стажировавшись за границей, принимают предложения о работе от западных компаний» [6].

Таким образом, необходимы следующие мероприятия по решению проблем молодежной безработицы:

- активизация работы бирж труда; активная помощь в поисках работы молодежи;



- восстановление системы распределения, что включает в себя систему адресной подготовки специалистов по заявкам предприятий и организаций;
- принятие городской программы; данная программа может быть основной частью Городской программы молодежной политики;
- стимулирование предпринимателей; рост предпринимательской активности будет способствовать созданию новых рабочих мест;
- уменьшение трудовых мигрантов; большое количество трудовых мигрантов наносит ущерб национальным интересам страны;
- установление квоты на предприятиях для молодых специалистов; такое мероприятие станет стимулом для трудоустройства выпускников по специальности.

В формате современных событий, связанных со стратегическими задачами, которые были поставлены Главой государства, Казахстан находится на особом этапе. Особенность этого этапа – принятие программы социальной модернизации, основным направлением которой является создание общества всеобщего труда.

При этом, в условиях реализации индустриально-инновационной программы, завершающей стадии вхождения в ВТО мы должны сохранить себя как суверенное государство с развитым производственным сектором. Это, наверное, одна из самых трудных задач.

Как свидетельствует международный опыт профессиональное образование – скелет экономики, особенно в период ее модернизации.

Сегодня государство уделяет большое внимание вопросам повышения качества обучения, занятости населения и принимаются меры по недопущению роста безработицы. Для этого имеется соответствующая институциональная основа и выделяются значительные финансовые ресурсы.

Как известно, в 2013 году утверждена новая Программа “Дорожная карта занятости 2020”. Одной из основных задач Программы обозначено развитие кадрового потенциала для реализации программы индустриализации через обучение и содействие в трудоустройстве.

Профессиональная подготовка базируется на получении знаний в учреждениях технического и профессионального образования. Помимо этого предлагаются курсы переподготовки кадров (до шести месяцев) и курсы повышения квалификации (до трех месяцев).

Одним из компонентов Программы является – молодежная практика, которая хорошо зарекомендовала себя во время реализации антикризисной «Дорожной карты». Она является эффективной мерой содействия выпускникам в получении первого практического опыта работы [7].

Также упрощены и уточнены процедурные вопросы по предоставлению государственной поддержки участникам Программы в виде денежных выплат по возмещению расходов на проезд, проживание и обучение. Оптимизирован порядок утверждения перечня работодателей, участвующих в создании социальных рабочих мест и мест для молодежной практики.

Учитывая приоритетность решения проблем обеспечения квалифицированными кадрами, в последующие годы предусмотрено увеличение объема финансирования мероприятий Программы.

Это позволит усиленными темпами продолжать работу по дальнейшему совершенствованию механизма регулирования рынка труда и развитию потенциала трудовых ресурсов.

За период 2009-2011 годы в органы занятости обратилось 119 тыс. выпускников вузов, колледжей и профессиональных лицеев, из них трудоустроены 84,1 тыс. человек (70,7 %).



В 2012 году из 25,8 тыс. выпускников, ищущих работу, трудоустроены при посредничестве органов занятости 11,5 тыс. человек.

На Интернет-ресурсе «Енбек» создан модуль «Болашак», с помощью которого МОН РК предоставлена возможность по веб-технологиям формировать базу выпускников программы «Болашак». Размещение базы на веб-сайте Министерства в режиме он-лайн обеспечивает свободный доступ к ней со стороны работодателей и способствует трудоустройству выпускников.

На сегодня на учете органов занятости состоит более 3-х тысяч выпускников организаций образования, около 100 выпускников программы «Болашак».

Для улучшения ситуации в сфере подготовки кадров по заказу Министерства разработана методика определения потребности в кадрах. На ее основе определена общая потребность в кадрах в целом по отраслям на период до 2020 года.

Согласно поручению Правительства для определения потребности уже в разрезе профессий отраслевыми министерствами проводятся опросы предприятий о потребности в кадрах. Для организации этой работы Положения центральных госорганов дополнены соответствующими функциями. В здравоохранении, образовании, культуре прогнозирование осуществляется исходя из нормативов численности работников.

Кроме того, для определения потребности в трудовых ресурсах на местном уровне ведется разработка Карты занятости регионов. Она включает в себя сведения о потребностях в кадрах, а также источники трудовых ресурсов.

В целях эффективного использования трудовых ресурсов по заказу Министерства разрабатывается баланс трудовых ресурсов. Начиная с 2014 года, на основе баланса трудовых ресурсов Министерством будут разрабатываться пятилетние прогнозы развития рынка труда.

Все это позволит устранить дисбаланс на рынке труда и уменьшить число невостребованных молодых специалистов.

Предполагаем завершить эту работу в 2013 году и на ее основе Минобразования сформирует действительно реальный госзаказ на подготовку кадров.

Вместе с тем, несмотря на положительные тенденции, связанные с обеспечением занятости молодежи, одной из причин безработицы среди них является несоответствие полученного образования потребностям рынка труда.

Уровень подготовки выпускников вузов и ожидаемый уровень квалификации молодых специалистов существенно различаются. Качество образования зачастую не соответствует ожиданиям работодателей. Наблюдается дефицит специалистов определенных профессий и относительный избыток других, поскольку количество выпускников не соответствует потребностям экономики, на рынке труда.

Ежегодно в казахстанские ВУЗы поступает более 100 тыс. выпускников школ. Все они, так или иначе, сталкиваются с проблемой выбора подходящего вуза, а после получения высшего образования – с трудностями трудоустройства.

По данным МОН РК в республике функционирует свыше 100 высших учебных заведений, в том числе 44 - государственных. Количество студентов в вузах в 2011-2012 учебном году составило 570,0 тыс. человек.

Большое количество обучающихся в вузах свидетельствует о перенасыщении казахстанского рынка специалистами высшего образования, а не о рабочих кадрах. Из заявленных работодателями свободных рабочих мест свыше 75 процентов составляет спрос на рабочих.

Трудоустройство выпускников вузов по информации МОН составляет порядка 80%. Вместе с тем, полагаем, что показатели трудоустройства, представляемые МОН, фактически не соответствуют действительности, поскольку они составляются на основании сведений самих же учебных заведений.



В свою очередь низкий уровень подготовки выпускников учебных заведений препятствует их трудоустройству.

Государство выделяет большие средства на систему образования, однако, приведенный выше пример свидетельствует о необходимости выработки новых ориентиров. И в этом вопросе заинтересованы как работодатели, так и государство в целом.

Необходимо выработать действенный механизм трудоустройства выпускников учебных заведений технического и профессионального образования.

В этой связи представляется целесообразным в проекте Закона Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» предусмотреть норму гарантированного трудоустройства молодых специалистов, обучавшихся по госзаказу.

При этом основным условием гарантии обеспечения выпускника рабочим местом должно стать договорное обязательство трех сторон: учебного заведения, работодателя и выпускника учебного заведения.

Работа в этом направлении многогранна.

В контексте современной экономики приобретение основных навыков, на протяжении всей жизни и постоянное совершенствование квалификации является эффективной инвестицией в человеческий капитал. Оно позволяет адаптироваться к меняющейся ситуации на рынке труда и выступает основным инструментом защиты людей в быстро меняющейся среде.

В этой связи особое значение приобретают разработка современных профессиональных стандартов, повышение качества и обеспечение связи с производством профессионального образования, стимулирования внутрифирменной подготовки персонала и оказание социальной поддержки в подготовке и переподготовке наименее конкурентоспособным на рынке труда категориям населения.

Работа в этом направлении уже проводится. С привлечением социальных партнеров уточняются, а в отдельных случаях разрабатываются заново профессионально-квалификационные требования к специалистам, которые будут положены в основу профессиональных стандартов. Мы приступили к поэтапной разработке национальной системы квалификаций на период до 2020 года, призванной обеспечить взаимодействие сфер труда и образования в области классификации профессий и специальностей.

В соответствии с планами предполагается разработка профессиональных стандартов по 3,5 тысяч профессий рабочих и должностей служащих. Формирование современных квалификационных требований определит содержание образовательных программ, будет стимулировать получение соответствующего образования и овладение конкретными специальностями.

Для того, чтобы увязать образование с потребностями в работниках и обеспечить соответствие полученных знаний характеру работы повышение профессионально-квалификационного уровня рабочей силы может быть обеспечено за счёт развития трёх структурообразующих компонентов профессиональной подготовки:

- профессионального обучения граждан в учреждениях высшего, среднего и начального образования;
- внутрипроизводственного обучения персонала предприятий и учреждений;
- профессиональной переподготовки, обучения безработных и граждан, находящихся под угрозой массового высвобождения.

В механизме многоуровневой подготовки и переподготовки специалистов в настоящее время используются государственные образовательные заказы, молодежная практика, социальные рабочие места с частичным субсидированием заработной платы за счет государства.



Делая ставку на дальнейшее использование данных инструментов, в т.ч. и в Программе «Дорожная карта занятости 2020», предстоит решить две проблемы:

первое – усилить трудовую мотивацию и предупредить иждивенчество в случае участия в государственных образовательных программах;

второе - на основе экономического стимулирования вовлечь в этот процесс работодателей. Именно в этой сфере, как отмечает Глава государства, должна с особой силой проявиться социальная ответственность бизнеса.

Определены и развиваются следующие области сотрудничества с работодателями:

- участие в разработке образовательных программ;
- в работе консультативных советов, исследовании рынка труда, разработке создания квалификационных характеристик;
- организация практического обучения студентов;
- финансирование обучения своих сотрудников и трудоустройство выпускников профессиональных учебных заведений.

Как свидетельствует опыт, без активного участия работодателей в профессиональном образовании предприятия не получают специалистов высокой квалификации. В этих целях необходимо расширение связей с работодателями, их объединениями и ассоциациями.

Список использованной литературы:

1. Разумов А., Новик Е. *Повышение образовательного уровня населения и расширение занятости – условия сокращения бедности // Человек и труд. 2007. № 9.*
2. Селиванова О.П. *Занятость молодежи – стратегическая проблема // Человек и труд.- 2003.*
3. Чукреев П.А. *Социализация молодежи в обществе переходного периода. - Улан-Удэ, 1999.*
4. *Стратегия государственной молодежной политики в Российской Федерации 2006-2016 <http://www.mbnews.ru>.*
5. *Официальный сайт органов местного самоуправления <http://www.ulan-ude-eg.ru/gorodskoi-sovet/molodej>*
6. Крылова Н. *Молодежь и безработица Крылова Н. <http://www.businesspress.ru>.*
7. Курапова О.А. *Проблемы социальной адаптации молодежи к современным условиям рынка труда / <http://www.SCTavolsu.ru>*





Қожахметова Клара Жантөреқызы

Қазақ педагогика ғылымы ауыр қазаға душар болды. 63 жасында көрнекті ғалым, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ педагогикалық ғылымдар Академиясының, Халықаралық педагогикалық Академияның (Ресей), Халықаралық педагогикалық білім беру ғылымдар Академиясының (Ресей) академигі, этнопедагогика ғылымының теориялық-әдіснамалық негізін қалаушылардың бірі Қожахметова Клара Жантөреқызы дүниеден озды.

Клара Жантөреқызы 1951 жылғы 11 наурызда Батыс Қазақстан облысы, Ащысай кентінде дүниеге келген. А.С. Пушкин атындағы Орал педагогика институтының жаратылыстану-география факультетін «химия және биология пәнінің мұғалімі» мамандығы бойынша бітірді.

Алғашқы еңбек жолын ауыл мектебінің мұғалімі болып бастап, мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары болған. Кейін Республикалық білім жетілдіру институтында әдіскер, зертхана меңгерушісі қызметін атқарды, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ педагогика кафедрасының меңгерушісі, 2003-2005 жылдары Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясында тәрбие мәселелері институтының директоры. 2005–2010 жылдары Қазақ Мемлекеттік Қыздар Педагогикалық университетінің ғылым және халықаралық байланыстар жөніндегі проректоры қызметін атқарды. 2011 жылдан ҚазҰУ жалпы және этникалық педагогика кафедрасының профессоры және Т.Тәжібаев атындағы этнопедагогика және этнопсихология Орталығының директоры болды.

К.Ж. Қожахметова Қазақстан және шетелдік ғылым әлемінде этнопедагогиканың теориялық-әдіснамалық негізін қалап, адам туралы ғылымдар жүйесінде оның орнын айқындаған, жаңа ғылыми бағыт ретінде салыстырмалы этнопедагогиканың негізін салған, жастардың рухани-адамгершілік, полимәдениеттік, ұлттық тәрбиесі мен ұлттық мектеп мәселелерін зерттеуші – этнопедагогика саласындағы жетекші ғалым ретінде танылған.

Қожахметова К.Ж. 2004 жылдан бастап «Этнопедагогика» республикалық ғылыми-әдістемелік журналын шығарып, бас редакторлық қызметін атқарды.

Ғалымның жетекшілігімен 4 докторлық, 21 кандидаттық және 5 магистранттық жұмыс қорғалды. 200-ден астам ғылыми еңбектері жарыққа шықты, оның ішінде 4 монография, 3 оқулық, 6 оқу құралы, 2 кітап, 180-нен астам мақала.

Ы.Алтынсарин атындағы сыйлықтың лауреаты.

Белгілі ғалым, ұлағатты ұстаз, халқымыздың біртуар тұлғасы Қожахметова Клара Жантөреқызының жарқын бейнесі біздің жүрегімізде мәңгі сақталады.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ұжымы

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

Бақыт А. – Ү.Алтынсарин атындағы ҰБА, Шағын жинақты мектептерді дамыту орталығының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Даниярова К.А. – Ү.Алтынсарин атындағы ҰБА, Шағын жинақты мектептерді дамыту орталығының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Ибадуллаева С.Ж. – б.ғ.д., Қорқыт Ата атындағы ҚМУ, Қызылорда қ.

Икимова Д. Т. – «Тұран-Астана» университетінің магистранті, Астана қ.

Исмагулова С.К. – аға ғылыми қызметкер, Ү. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ.

Қисымова А.К. – «Астана» университетінің доценті, Астана қ.

Мадышова А.О. – «Тұран-Астана» университетінің магистранті, Астана қ.

Мукашева А.С. – ф.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-дың профессоры, Кәсіби шетел тілі коммуникациясы және аударма ісі кафедрасы, Алматы қ.

Мұхамедханова А.К. – тарих ғ.к., доцент, Ү.Алтынсарин атындағы ҰБА, Шағын жинақты мектептерді дамыту орталығының директоры, Астана қ.

Нұрланов Е.Б. – Ү. Алтынсарин атындағы ҰБА аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Оспанова Ш.К. – магистр, С.Сейфуллин атындағы ҚазАТУ, Астана қ.

Раманова Л. Б. – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің магистранты, Қызылорда қ.

Саттарбекқызы А. – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің магистранты, Қызылорда қ.

Сисенғалиева Г.Ж. – Ү.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Смагулова Б.К. – Ү.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Тобыш Н. – магистр, Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау қ.

Умбетов А.У. – ф.-м.ғ.к., доцент, Ү.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты (АрқМПИ), Арқалық қ.

Шагимолдин Е.Ө. – тарих магистрі, физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, Астана қ.

Шакенова М.Т. – филол.ғ. к., Ү.Алтынсарин атындағы ҰБА, Астана қ.

Шаяхметова Ж.Б. – № 9 орта мектебінің I санатты қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, Степногорск қ., Ақмола облысы

НАШИ АВТОРЫ

- Бакыт А.** – магистр, СНС Центра развития МКШ Национальной академии образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Даниярова К.А.** – СНС Центра развития МКШ Национальной академии образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Ибадуллаева С.Ж.** – д.биол.н., КГУ им. Коркыт Ата, г. Кызылорда
- Икимова Д. Т.** – магистрант университета «Туран-Астана» г. Астана
- Исмагулова С.К.** – СНС, Национальная академия образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Қисымова А.Қ.** – доцент университета «Астана», г. Астана
- Мадышова А.О.** – магистрант университета «Туран-Астана» г. Астана
- Мукашева А.С.** – к.ф.н., профессор КазНПУ имени Абая, кафедра профессиональной иноязычной коммуникации и первоначального дела, г. Алматы
- Мұхамедханова А.К.** – к.и.н, доцент, директор Центра развития МКШ Национальной академии образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Нурланов Е.Б.** – СНС, Национальная академия образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Оспанова Ш.К.** – магистр, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина г.Астана
- Раманова Л. Б.** – магистрант Кызылординского государственного университета им. Коркыт Ата, г. Кызылорда
- Саттарбекқызы А.** – магистрант Кызылординского государственного университета им. Коркыт Ата, г. Кызылорда
- Сисенгалиева Г.Ж.** – СНС, Национальная академия образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Смагулова Б.К.** – СНС, Национальная академия образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Тобыш Н.** – магистр, Каспийский государственный университет технологии и инжиниринга им. Ш.Есенова, г. Актау
- Умбетов А.У.** – к. ф.-м.н., доцент, Аркалыкский государственный педагогический институт им Ы.Алтынсарина (АркГПИ), г. Аркалык
- Шагимолдин Е.У.** – магистр истории, Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления, г.Астана
- Шакенова М.Т.** – к. филол. н., Национальная академия образования им. Ы.Алтынсарина, г. Астана
- Шаяхметова Ж.Б.** – учитель казахского языка и литературы I категории, СШ № 9, г Степногорск, Акмолинская область

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ

1. Басылымдарға қазақ, орыс және шетел тілдерінде педагогикалық бағытта жазылған мақалалар қабылданады. Шетел тілінде жазылған мақалаларды жариялау жағдайында, нотариус арқылы расталған, мәтіннің қазақ немесе орыс тіліндегі аудармасы қоса беріледі. Қолжазбаны автор мұқият тексеріп, редакциялап шығуы тиіс.

2. Ғылыми дәрежесі жоқ авторлардың мақалаларына ғылым докторының немесе кандидатының, философияның PhD докторының рецензиясы қоса берілуі тиіс.

3. Компьютерде терілген қолжазба мақалалар 1 данада, жол аралығы бір интервал, парақтың бір жақ бетіне басылған, парақтың жол жиегі: сол жағы - 30 мм., оң жағы – 15 мм., үстіңгі және астыңғы жолағы – 20 мм. және «Windows үшін Word 7,0 (97. 2000)» мәтіндік редакторында электрондық нұсқада қабылданады.

4. Қолжазбаның көлемі (кестелерді, әдебиеттер тізімін, суреттердің жазбаларын, суреттерді қосқанда) 3 беттен кем болмауы және 10 беттен аспауы тиіс.

5. Суреттер көлемі мақаланың 1/4 көлемінен аспауы тиіс.

6. Мақала қатаң түрде келесі ережелерге сәйкес ресімделуі керек:

- әмбебап ондық жіктеме кестесі бойынша ЭОЖ;

- мақала атауы мақаланың мазмұнын нақты ашуы тиіс және 8-10 сөзден аспауы керек; техникалық параметрлері: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Times New Roman бас әріппен, қалың шрифтпен, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- автор(лар)дың аты-жөн(дер)і, сондай-ақ мекемелердің толық атауы келесі техникалық параметрлерге сәйкес келуі керек: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Arial, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- аңдатпа кіріспе сөздерді қамтымай, мақаланың басты ақпаратынан түйін беруі тиіс, көлемі 15 қатардан аспауы керек, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде келесі параметрлерге сәйкес жазылуы қажет: кегль – 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі – 1 см., жол аралығы бір интервал;

- мақала мәтіні: кегль – 14-пункт, қазақ тіліндегі мақалалар үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдеріндегі мәтіндер үшін қаріп түрі – Times New Roman, жол аралығы бір жарым интервал;

- мақала кіріспеден басталады, онда тақырыптың өзектілігі қысқа, ықшам әрі нақты көрсетіледі, ғылымилығы (міндеттері) тұжырымдалады;

- мақала негізгі қорытындымен тұжырымдалады, онда кіріспеден қозғалған мәселеге нақты жауап болуы тиіс;

- мақаладағы сілтемелер және/немесе пайдаланылған әдебиеттер 2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы бойынша ресімделуі тиіс. Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаты. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережесі (2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы, стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған). Жұмыстардың тізімі оларды мәтінде ескеру тәртібімен ұсынылады. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде көрсетіледі (латын қарпін пайдаланбайтын жапон, қытай және басқа тілдердегі атаулар орыс тіліндегі транскрипциясымен жазылады. Ең алдымен қазақ тіліндегі, содан соң орыс тіліндегі және әліпбилері туыстас (украин, болгар және т.б.) тілдердің, келесі кезекте латын әліпбиімен берілген еңбектер көрсетіледі. Қолжазбадағы сілтемелер мен ескертулер реттік нөмірмен белгіленеді және төрт бұрышты жақшаларға алынады;

- мәтіндегі кестелер сілтемелерден соң орналастырылады, мәтінде оларды ескеру тәртібімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы, атауы болуы тиіс. Диаграммалар мен графиктер кестені қайталамауы тиіс. Кестелердегі материалдар мәтінге қосымша мәліметсіз түсінікті болуы тиіс. Кестеде пайдаланылған барлық қысқартулар кестенің астында орналастырылған ескертуде анық берілуі қажет;

- суреттер TIFF (*.TIF) немесе JPG форматында (Word-қа орналастырудың қажеті жоқ) жеке файлмен ұсынылады. әр суретке мәтінде бір сілтеме болуы тиіс, суреттер реттік нөмірмен белгіленеді, суреттердің астындағы жазбалары толық ақпаратты қамтуы тиіс;

- қысқартулардың тек жалпы қабылданған нұсқаларына ғана рұқсат етіледі – өлшемдердің, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдердің және т.б. атаулары;

- Математикалық формулалар Microsoft Equation ретінде терілуі тиіс (әр формула – бір объект).

7. Редакция мақалаға әдеби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды. Жоғарыда көрсетілген талаптарға сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

8. Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қ., Орынбор к-сі, 4, «Алтын Орда» БО, 15-қабат, каб. 1507. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

9. Байланыс тел: 8 (7172) 57-66-49

E-mail:

bilim-edu.2003@mail.ru

// жазылу индексі 75754

nao12@list.ru

// жазылу индексі 75382

profkaz@mail.ru

// жазылу индексі 75939

10. Автор туралы мәліметтер бөлек бетте (қағазды және электронды нұсқада) жазылады:

- толық Т.А.Ә., ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);

- толық пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды);

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

Реквизиттер: РНН 600900611860, БИН 080940006848, ИИК KZ44826Z0KZTD2004082, БИК ALMNKZKA, Кбе 16, «АТФ Банк» АҚ, Астана қ.

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

1. К публикациям принимаются статьи на казахском, русском, иностранных языках. В случаях, когда статьи публикуются на иностранном языке, прилагается нотариально заверенный текст перевода на казахский или русский язык. Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами.

2. Статьи авторов, не имеющих ученой степени, должны сопровождаться рецензией доктора или кандидата наук, или доктора философии PhD.

3. Рукописи статей принимаются в 1 экземпляре, набранных на компьютере, напечатанных на одной стороне листа с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое - 30 мм, правое - 15 мм, верхнее - 20 мм, нижнее - 20 мм, а также электронный вариант со всеми материалами в текстовом редакторе «Word 7,0 (97, 2000) для Windows».

4. Объем рукописи (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не должен превышать 10 страниц.

5. Объем рисунков не должен превышать 1/4 объема статьи.

6. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

- УДК по таблицам универсальной десятичной классификации;

- заглавие статьи должно точно отражать содержание статьи и состоять из не более 8-10 значащих слов; технические параметры: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центrovанный;

- инициалы и фамилия(-и) автора(-ов), а также полное название учреждения должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Arial, абзац центrovанный;

- аннотация должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию статьи, не превышать объем 15 строк, выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал – одинарный;

- текст статьи: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, межстрочный интервал – полуторный;

- статья начинается с введения, в котором очень кратко, сжато и лаконично отражается обоснование актуальности темы, формулировка научной проблемы (задачи);

- статья завершается формулировкой основного вывода, которая должна содержать конкретный ответ на вопрос, поставленный во введении;

- пристатейные ссылки и/или списки пристатейной литературы следует оформлять по ГОСТ 7.1 – 2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления (ГОСТ 7.1 – 2003 Принят Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 12 от 2 июля 2003 г.). Список работ представляется в порядке упоминания их в тексте. Все ссылки даются на языке оригинала (названия на японском, китайском и других языках, использующих нелатинский шрифт, пишутся в русской транскрипции). Сначала приводится список работ на казахском, русском языке и на языках с близким алфавитом (украинский, болгарский и др.), а затем - работы на языках с латинским алфавитом. Ссылки и примечания в рукописи обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки;

- таблицы помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;

- рисунки (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF), или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков – сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;

- сокращения разрешаются применять только общепринятые — названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т. п.;

- математические формулы должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула - один объект).

7. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

8. Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять по адресу: 010000, Республика Казахстан, г. Астана, пр. Орынбор, 4, БЦ «Алтын Орда», 15 этаж. Национальная академия образования им. Б. Алтынсарина.

9. Контакты: тел. (8 7172) 57 66 49

E-mail:

bilim-edu.2003@mail.ru

// подписной индекс 75754

nao12@list.ru

// подписной индекс 75382

profkaz@mail.ru

// подписной индекс 75939

10. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе: - Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

- полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

- название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).

Реквизиты: РНН 600900611860, БИН 080940006848, ИИК KZ44826Z0KZTD2004082, БИК ALMNKZKA, Кбе 16, АО «АТФ Банк», г. Астана

Журналдың құрылтайшысы:

*Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және
қоғамдық келісім министрлігінде есепке тіркеліп,
2003 жылғы 15 қазанда №4334 Ж куәлігі берілген.*

Құрметті оқырмандар мен авторлар!

*Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына,
сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.*

Уважаемые читатели и авторы!

*Опубликованные материалы в журнале не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях,
а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале,
допускается только с согласия редакции.*

Меншік иесі: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК.

2000 жылдың мамырынан шыға бастады. Басылым 3 айда бір рет шығады.

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде 2008 жылғы 30 желтоқсанда №9838-ж куәлігімен қайта тіркелді.

“Білім-Образование” журналы педагогика ғылымдары бойынша Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитеті бекіткен басылымдар тізіміне 2003 жылғы 17 қазандағы №12 Алқа шешімімен енгізілді.

Учредитель: РГКП «Национальная академия образования им. Б. Алтынсарина» Министерства образования и науки Республики Казахстан. Журнал издается с мая 2000 года. Поставлен на учет Министерством культуры и информации РК. Свидетельство № 9838-ж от 30.12.2008 г.

Журнал решением коллегии №12 от 17 октября 2003 года входит в список педагогических изданий Комитета по надзору и аттестации в сфере образования и науки.

Мекенжайы:

Астана қ.,

Орынбор көшесі, 4

“Алтын Орда” БО, 15-қабат.

тел.: 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Басуға 25.12.2014 ж. қол қойылды.

ш.б.т. - 5. RISO басылым.

Таралымы - 330 дана.

Б. Алтынсарин атындағы ҰБА-ның баспа орталығында басылып шығарылды.

